

ESKİŞEHİR İKTİSADİ VE TİCARİ İLİMLER AKADEMİSİ

**TÜRKİYE'DE
SOSYAL SİGORTA KURUMLARINDA GEÇEN
HİZMETLERİN BİRLEŞTİRİLMESİ SORUNU
VE UYGULAMASI**

(Doktora Tezi)

Ass. Abdurrahman AYHAN

Eskişehir — 1981

İ Ç İ N D E K İ L E R

G İ R İ Ş 1

B i r i n c i B ö l ü m

S O S Y A L G Ü V E N L İ K S İ S T E M İ
İ Ç İ N D E S O S Y A L S İ G O R T A N I N
Y E R İ - İ Ş L E V İ V E T Ü R K İ Y E ' D E
S O S Y A L S İ G O R T A K U R U M L A R I

Birinci Kısım

S O S Y A L G Ü V E N L İ K S İ S T E M İ
İ Ç İ N D E S O S Y A L S İ G O R T A N I N
Y E R İ V E İ Ş L E V İ

§ 1. S O S Y A L G Ü V E N L İ K - S İ G O R T A V E S O S Y A L S İ G O R T A
K A V R A M L A R I N A G E N E L B İ R B A K I Ş 4
I. S O S Y A L G Ü V E N L İ K K A V R A M I 4
1. S o s y a l G ü v e n l i k F i k r i v e T a r i h s e l
G e l i Ő i m i 5
2. T a n ı m ı v e A m a c ı 7
II. S İ G O R T A V E S O S Y A L S İ G O R T A K A V R A M L A R I 10
1. S i g o r t a K a v r a m ı 10
2. S o s y a l S i g o r t a K a v r a m ı 12
A. D ü Ő ü n c e n i n D o ğ u Ő u v e T a r i h s e l
G e l i Ő i m i 12
B. T a n ı m ı v e A m a c ı 14
3. Ö z e l S i g o r t a - S o s y a l S i g o r t a İ l i Ő k i s i
v e A r a l a r ı n d a k i F a r k l a r a T o p l u B i r
B a k ı Ő 16

A. Özel Sigorta İle Sosyal Sigorta Arasındaki İlişkiler	16
a. Tarihi İlişkiler	16
b. Temel İlişkiler	19
aa. <u>Sigorta Kavramı Birliği</u>	19
bb. <u>Risklerin Tazmini</u>	19
B. Özel Sigorta İle Sosyal Sigorta Arasındaki Farklara Toplu Bir Bakış....	20
a. Asgari Gelir Sağlamak	21
b. Primler İle Sağlanan Yararlar Arasında Orantının Olmaması	22
c. Zorunluluk	23
d. Primlerin Başkaları Tarafından da Ödenmesi	26
e. Sağlanan Yararların Konusu	27
f. Prim Ödemelerindeki Düzensizlik..	27
g. Yararlanan Kişiler	28
h. Tekelcilik	29
ı. Devlet Yardımı	30
§ 2. <u>SOSYAL GÜVENLİK SOSYAL SİGORTA İLİŞKİSİ</u> ...	32
§ 3. <u>SOSYAL GÜVENLİK AMACININ GERÇEKLEŞMESİ</u>	
<u>ACISINDAN SOSYAL SİGORTANIN İŞLEVİ</u>	35
I. SOSYAL GÜVENLİK AMACININ GERÇEKLEŞMESİNDEKİ İLKELER	35
1. <u>Çokluk İlkesi (Meslek İlkesi)</u>	36
2. <u>Teklik İlkesi (Riskler İlkesi)</u>	37

II. SOSYAL GÜVENLİK AMACININ GERÇEKLEŞME- SİNDEKİ İLKELERİN SEÇİMİ	39
III. SOSYAL GÜVENLİK AMACININ GERÇEKLEŞME- SİNDEKİ İLKELERİN UYGULANMASI.....	40

İkinci Kısım

T Ü R K İ Y E ' D E S O S Y A L S İ G O R T A
K U R U M L A R I

§ 1. <u>T Ü R K İ Y E ' D E S O S Y A L S İ G O R T A K U R U M L A R I N I N</u> <u>T A R İ H S E L G E L İ Ş İ M İ Ç İ N D E K İ G Ö R Ü N Ü M L E R İ</u>	43
I. CUMHURİYET ÖNCESİ DÖNEMİ	44
1. <u>Tanzimata Kadar Olan Dönem</u>	44
2. <u>Tanzimattan Sonraki Dönem</u>	46
II. CUMHURİYET DÖNEMİ	48
1. <u>1920-1961 Yılları Arasındaki Dönem</u>	49
2. <u>1961-Yılından Günümüze Kadar Olan Dönem</u> ...	54
§ 2. <u>T Ü R K İ Y E ' D E S O S Y A L S İ G O R T A K U R U M L A R I N A</u> <u>T O P L U B İ R B A K I Ş</u>	61
I. SOSYAL SİGORTALAR KURUMU	62
II. EREĞLİ BÖLGESİ AMELE BİRLİĞİ	64
III. BANKA VE SİGORTA ŞİRKETLERİNE AİT SANDIKLAR..	65
IV. TC.EMEKLİ SANDIĞI	66
V. BAĞ-KUR	68

İ k i n c i B ö l ü m

T Ü R K İ Y E ' D E S O S Y A L S İ G O R T A
H A K L A R I B A K I M I N D A N H İ Z M E T -
L E R İ N B İ R L E Ş T İ R İ L M E S İ

Birinci Kısım

H İ Z M E T L E R İ N B İ R L E Ş T İ R İ L M E -
S İ K A V R A M I V E B U N U N L A İ L G İ -
L İ S O S Y A L S İ G O R T A K U R U M L A R I
V E S İ G O R T A K O L L A R I

§ 1.	<u>HİZMETLERİN BİRLEŞTİRİLMESİ KAVRAMI</u>	70
	I. DÜŞÜNCEİNİN DOĞUŞU VE TARİHSEL GELİŞİMİ.....	70
	II. TANIMI VE AMACI	73
§ 2.	<u>HİZMETLERİN BİRLEŞTİRİLMESİ İLE İLGİLİ SOSYAL</u> <u>SİGORTA KURUMLARI VE SİGORTA KOLLARI</u>	76
	I. HİZMETLERİN BİRLEŞTİRİLMESİ İLE İLGİLİ SOSYAL SİGORTA KURUMLARI	76
	II. HİZMETLERİN BİRLEŞTİRİLMESİNE KONU OLAN SİGORTA KOLLARI	78
	1. <u>Malullük</u>	79
	2. <u>Yaşlılık</u>	81
	3. <u>Ölüm</u>	84

İkinci Kısım

H İ Z M E T L E R İ N B İ R L E Ş T İ R İ L M E S İ
K O Ş U L L A R I V E U Y G U L A M A İ L K E -
L E R İ

§ 1. <u>YURT İÇİNDE GEÇEN HİZMETLERİN BİRLEŞTİRİLMESİ</u>	
<u>İLE İLGİLİ KOŞULLAR</u>	86
I. HİZMET SÜRELERİ İLE İLGİLİ KOŞULLAR.....	86
1. <u>Sigorta Primi Ödenen Süreler Bakımından</u>	86
A. Fiili Hizmet Süreleri	86
B. İhya Edilen (Canlandırılan) Hizmet Süreleri	88
2. <u>Sigorta Primi Ödenmeden Geçen Süreler</u> <u>Bakımından</u>	94
A. Borçlanılabilecek Hizmet Süreleri.....	95
a. Fiili Hizmet Sürelerine İlişkin Borçlanma	95
b. Askerlik Borçlanması	103
B. Borçlanmaksızın Değerlendirilecek Hizmet Süreleri	106
II. HAK SAHİBİ İLE İLGİLİ KOŞULLAR	107
1. <u>Hak Sahibinin İlgili Bulunduğu Son Kurum</u> <u>veya Sandığa Başvurması</u>	108
2. <u>Hak Sahibinin Tahsis Hakkından Yararlan-</u> <u>mamış veya Bir Hakkını Yitirmemiş Olması</u>	109
3. <u>Hak Sahibine Aylık Bağlanma Olanığının</u> <u>Doğması</u>	110

§ 2. <u>YURT DIŞINDA GEÇEN HİZMETLERİN BİRLEŞTİRİLMESİ</u>	
<u>İLE İLGİLİ KOŞULLAR</u>	111
I. GENEL OLARAK	111
1. <u>Düşüncenin Doğuşu ve İlgili Mevzuat</u>	112
A. Düşüncenin Doğuşu ve Önemi	112
B. İlgili Mevzuat	114
a. Sözleşmeler Bakımından	114
b. Kanunlar Bakımından	125
2. <u>Birleştirilecek Hizmet Süreleri</u>	127
A. Fiili Hizmet Süreleri.....	127
B. Borçlanma	128
a. Yurda Kesin Dönmüş Olanlar Bakımın- dan	128
b. Yurt Dışında Çalışmakta Olanlar Bakımından	130
C. Diğer Hizmet Süreleri	131
a. İsteğe Bağlı Sigortalılık Bakımın- dan	131
b. Kısmi Aylık Almakta Olanların Du- rumu Bakımından	133
c. 1479 Sayılı Kanunun Ek Madde 3 Hük- müne Girenlerin Durumu Bakımından..	134
II. BİRLEŞTİRME KOŞULLARI	134

1. <u>Yurt Dışında Geçen Süreleri Belgelemek.....</u>	135
2. <u>Belgelenen Sürelerin İşçi ve İşveren, Sigorta Primleri veya Kesenek Tutarlarının İlgili Kuruma Ödenmesi.....</u>	136
3. <u>İstek Sahibinin Yurda Kesin Dönüş Yapması..</u>	137
4. <u>Yazılı İstekte Bulunmak.....</u>	137
SONUÇ	139
YARARLANILAN KAYNAKLAR	149
EKLER	159

TABLolar

- TABLO : 1 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kurumuna
Tabi Olan Sigortalı Sayısı (Plânlı Dönem)... 63
- TABLO : 2 5434 Sayılı TC Emekli Sandığı Kurumuna
Tabi İştirakçi Sayısı (Plânlı Dönem)..... 67
- TABLO : 3 1479 Sayılı Bağ-Kur Kanununa Tabi Sigor-
talı Sayısı (Yıllar İtibariyle) 69
- TABLO : 4 Türkiye'de Birleştirilecek Hizmetlerin
Tabi Olacağı Sosyal Sigorta Kurumları..... 77
- TABLO : 5 İkili Sosyal Güvenlik Sözleşmesi Yapılan
Ülkelerde Geçen Hizmetlerin Hangi Sosyal
Sigorta Kurumlarında Geçen Hizmetlerle
Birleştirileceğini Gösterir Tablo120

EKLER

Ek I	506 Sayılı Kanunun Geçici 20.Maddesine Tabi Sandıklara Gönderilen Form.....	160
Ek II	Beyan Kağıdı	161
Ek III	Hizmetlerin Birleştirilmesi İle İlgili Olarak Kuruma Ya da Sandığa Verilecek Dilekçe Örneği	162
Ek IV	Yurt Dışında Çalışan Vatandaşlarımızın İsteğe Bağlı Sigortaya Girişlerinin Ya- pılabilmesi İçin Örneği Kurumca Hazır- lanan Dilekçe	165
Ek V	Yurt Dışında Geçen Hizmetlerin Değer- lendirilmesi İçin İlgili Kuruma Başvuru Dilekçesi Örneği	166

KISALTMA CETVELİ

AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AMKD	: Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi
An.Mah.	: Anayasa Mahkemesi
bas.	: Baskı
Bağ-Kur.	: Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu
bkz.	: Bakınız
BIT	: Bureau Internationale Du Travail
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Dan.	: Danıştay
Der.	: Dergi, Dergisi
DPT.	: Devlet Planlama Teşkilatı
E.	: Esas
ESADER	: Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi
İTİ.	: İktisadi ve Ticari İlimler
İkt.	: İktisat
K.	: Karar
Mal.	: Maliye
Md.	: Madde
Mük.	: Mükerrer
No.	: Numara, Numarası
OCDE.	: Organisation De Coopération Et Développement Economiques

- RG. : Resmi Gazete
S : Sayı
s : Sayfa
SSK. : Sosyal Sigortalar Kurumu
SGS. : Sosyal Güvenlik Sözleşmesi
T. : Tarih
TBMM. : Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC. : Türkiye Cumhuriyeti
vd. : Ve devam, Ve devamı
Vol. : Volume
Yarg. : Yargıtay
YASA : Yasa Dergisi

GİRİŞ

Türkiye'de emek, yoğun üretim faktörü olduğu için kalkınmamızda özel bir yeri ve önemi vardır. Çağdaş emek ise sosyal güvenliğe dayalı olduğu oranda verimini arttırarak ekonomik gelişmede etken olur.

Kalkınma çabasında olan bir ülke olarak girişmiş olduğumuz sanayileşme sürecinde, toplumun yeni yapısı oluşturulurken geçmiş dönemlerin olumsuz etkilerinden, bireyleri, tüm yaygın ve adil bir sosyal güvenlik sisteminin koruyacağı görüşü, dünyada olduğu kadar ülkemizde de kabul edilmiştir. Önemli olan; bu aşama gerçekleştirilirken şimdiye kadar edinilmiş tecrübelerden yararlanarak ülke koşullarının gerçekçi bir görüşle değerlendirilmesi yapıлып, sosyal sigorta sistemimizin en etken biçimde nasıl işlerlik kazanabileceği konusunu açıklığa kavuşturmaktır. Bu nedenle, çalışmamız, "Türkiye'de Sosyal Sigorta Kurumlarında Geçen Hizmetlerin Birleştirilmesi Sorunu Ve Uygulaması" konusunu içermektedir. Bu konuyu seçmemizde en büyük etken; günümüz Türkiyesinde, sosyal güvenliği sosyal sigortalar yoluyla sağlayan kurumların karmaşık bir yapıda bulunması ve mevzuatımızdaki eksikliklerdir. Ayrıca "Yurt Dışında Çalışan Türk Vatandaşlarımızın, Yurt Dışında Çalışma Sürelerinin Sosyal Güvenlikleri Bakımından Değerlendirilmesi Hakkında" 2147 sayılı Kanunun kabul edilmesi ve buna ilişkin uygulamadaki tereddütler, konumuzun seçilmesini daha da etkin bir duruma getirmiştir.

Çalışmamızın konusuna, sosyal politika açısından bakılmıştır. İncelemelerde kuramsal bir çalışma yapılarak uygulamayla birleştirilmek istenmiş ve bu amaçla hukuk ilminin kavram ve yöntemlerinden yararlanılmıştır. Konunun bölüm ve kısımlara ayrılışı bu anlayış içinde olmuştur.

Çalışmamız iki bölümde toplanmıştır. Ayrıca, çalışmamızın kapsamı bakımından her bölüm kendi arasında kısımlara ayrılmıştır.

Sosyal güvenliğin gerçekleştirilmesinde türlü araçlar varsa da en önemlisi sosyal sigortalardır. Bu nedenle, Birinci Bölümde, "Sosyal Güvenlik Sistemi İçinde Sosyal Sigortanın Yeri, İşlevi ve Türkiye'de Sosyal Sigorta Kurumları" incelenmiştir. Bunun için, bu bölümün birinci kısmında, bir yandan sosyal güvenlik ve sosyal sigorta esprisini, ilkelere açıklamaya ve bazı ülkelerin konuya yaklaşım biçimini anlatmaya çalışırken, öte yandan ülkemizin bu konuda nasıl dağınık bir durum gösterdiği belirtilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, sosyal sigortaların sosyal güvenlik işlevini saptamak amacıyla özel sigorta ile sosyal sigorta ilişkileri ve farkları açıklanarak sosyal güvenliği gerçekleştiren ilkelere bu ilkelerin seçiminden söz edilmektedir. Aynı bölümün ikinci kısmında, Türkiye'de Sosyal Sigorta Kurumları topluca incelenerek, Türk sosyal güvenlik sistemi konusunda bir fikir verilmeye çalışılmaktadır. Başka bir anlatımla, bu bölümde, sosyal sigorta konusunda bugün hangi noktadayız, bu husus belirtilmeye çalışılmıştır.

İkinci Bölümde, "Türkiye'de Sosyal Sigorta Hakları Bakımından Hizmetlerin Birleştirilmesi" incelenmektedir. Söz konusu Bölümün birinci kısmında, hizmet birleştirilmesi ile ilgili sosyal sigorta kurumları ve sigorta kolileri üzerinde durulmaktadır. İkinci kısmında, hizmet birleştirilmesinin şekil ve koşulları üzerinde durularak yurt içi ve yurt dışı hizmet birleştirilmesi sorunlarına değinilmektedir. Ülkemizde ve yurt dışında birleştirilecek hizmet sürelerinin türleri de yine bu bölüm içersinde yer almaktadır.

Çalışmamızda, hizmetlerin birleştirilmesiyle ilgili sorunların çözümüne bir fikir vermek amacıyla kuramsal düşüncelerin yanında, uygulama da yansıtılmıştır. Bu nedenle sosyal güvenlik, sosyal sigortalar ve hizmet birleştirilmesine ilişkin Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve Danıştay kararlarına yer verilmiştir.

Çalışmamız, daha önceki bölümlerde değinilen sorunlara ilişkin bazı önerilerle, konunun genel bir değerlendirilmesi yapılarak tamamlanmaktadır.

B i r i n c i B ö l ü m

S O S Y A L G Ü V E N L İ K S İ S T E M İ İ Ç İ N D E S O S Y A L S İ G O R T A N I N Y E R İ , İ Ş L E V İ V E T Ü R K İ Y E ' D E S O S Y A L S İ G O R T A K U R U M L A R I

Birinci Kısım

S O S Y A L G Ü V E N L İ K S İ S T E M İ İ Ç İ N D E S O S Y A L S İ G O R T A N I N Y E R İ V E İ Ş L E V İ

§ 1. SOSYAL GÜVENLİK, SİGORTA VE SOSYAL SİGORTA KAV- RAMLARINA GENEL BİR BAKIŞ

Sosyal güvenlik sistemi içinde sosyal sigortaların yerini saptayabilmek için, "Sosyal Güvenlik", "Sigorta" ve "Sosyal Sigorta" kavramlarının kısa da olsa öncelikle incelenmesi yerinde olur.

I. SOSYAL GÜVENLİK KAVRAMI

Modern insanın endüstriyi sınırsız geliştirme isteği, çalışanların karşı karşıya bulunduğu mesleki, fizyolojik ve sosyo-ekonomik nitelikteki risklerin şiddetini arttırmış(1) ve zamanla yeni birtakım sosyal risklerin ortaya çıkmasına da ne-

(1) André GETTING, Que Sais-Je? La Sécurité Sociale, Presses Universitaires De France, Paris 1963, s.4.

den olmuştur. Bu arada çalışanların karşılaştığı risklerin etkisini ortadan kaldırmak ya da azaltmakla ilgili dağınık ve sınırlı tedbirlerin yetersiz kalması, devleti, halkın tamamını her zaman güvence altına alacak bir sistemi arayış içine sokmuştur.

1. Sosyal Güvenlik Fikri ve Tarihsel Gelişimi

Ekim 1929 ekonomik krizi ile Amerika'da işsizliğin büyük boyutlara ulaşması halkı yoksulluk ve sefaletle karşı karşıya bırakmış; önceki dönemlerde, sosyal sigorta uygulamaları ile halkın birtakım sosyal risklere karşı yeteri kadar korunamaması(2), 1932 yılında, dönemin devlet başkanı Roosevelt tarafından "Refah Devleti Doktrini"nin (La Doctrine Du Welfare State) ileri sürülmesine neden olmuştur(3).

Roosevelt doktrinin de, sosyo-ekonomik sorunların çözümü ve refah devleti hedef alınmış(4) ve bu düşünce "New Deal" planı ile gerçekleştirilmek istenmiştir. Bu amaçla; 16 Haziran 1933 tarihli Ulusal Endüstriyi Düzeltme Kanunu (National Industrial Recovery Act) ile 14 Ağustos 1935 tarihli Sosyal Güvenlik Kanunu (Social Security Act) yürürlüğü konmuştur(5).

(2) Jacques DOUBLET, Sécurité Sociale, Presses Universitaires De France, Paris 1972, 5e Edition, s.32.

(3) Jean-Jacques DUPEYROUX, Droit De La Sécurité Sociale, DALLOZ, Paris 1975, 6e Edition, s.69.

(4) DUPEYROUX, s.69.

(5) DUPEYROUX, s.69; DOUBLET, s.33; GETTING, s.8; Adil İZVEREN, Sosyal Politika ve Sosyal Sigortalar, Ankara 1968, s.20-21; Ercan GUVEN, İş Kazası Yönünden Sosyal Politika Sorunları, Eskişehir İTİ.Akademisi Yayınları, No.78/40, Ankara 1970, s.38-39; Cahit TALAS, Sosyal Ekonomi, 2.Kitap, Ankara 1976, s.528.

Böylece sosyal güvenlik, dünyada ilk kez yeni bir kavram olarak ortaya çıkmış ve pozitif hukuka girmesi sağlanmıştır.

Daha sonra bu kavram, 1941 yılında İngiltere'de Lord Beveridge başkanlığında sosyal riskleri garanti altına almak amacı ile çalışan "Bakanlıklararası Komisyon" tarafından hazırlanan "Beveridge Plânı" ile gerçek anlamını bulmuştur(6). Planın temel amacı; devletin bütün fertlere asgari bir gelir sağlaması ve halkın eşit olmayan sosyo-ekonomik durumunun düzeltilmesidir. Bu ilke dünyada modern sosyal güvenlik anlayışını ortaya çıkartmış ve İngiliz sosyal güvenlik sisteminin temelini oluşturmuştur(7).

Sosyal güvenlik, 12 Ağustos 1941 tarihinde Roosevelt ve Churchill tarafından imzalanan "Atlantik Beyannamesi" ne de girmiş(8) ve insanlığın en derin ve en yaygın bir arzusunu anlatan parolası olmuştur. Bu durum, ikinci dünya harbinin sebep olduğu sosyo-ekonomik sorunları çözmek amacı ile Uluslararası Çalışma Örgütünün 10 Mayıs 1944 tarihinde Philedelphie'da

(6) DUPEYROUX, s.75, DOUBLET, s.34.

(7) "Beveridge Planı"ndaki amaç Keynes'in "Genel Teorisi"ndeki "devlet müdahalesi" prensibine dayanır. Keynes'in "Genel Teorisi"ndeki "devlet müdahalesi" ve "Beveridge Planı"nın temel prensipleri hakkında fazla bilgi için bkz. Gülten KAZGAN, İktisadi Düşünce Veya Politik İktisadın Evrimi, Bilgi Yayınevi, 2.bas., Ankara 1974, s.258; Cahit TALAS Sosyal Güvenlik ve Türk İşçi Sigortaları, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No.37/19, Ankara 1953, s.26-27; DOUBLET, s.733-736; Jane KEITHLEY, "L'évolution de la Sécurité Sociale Anglarse Depuis Le Rappert Beveridges" Revue Droit Sociale, Paris Juillet-Aout 1979, No.7-8, s.314-315.

(8) DUPEYROUX, dip not No.(3)'den, s.79.

yaptığı 26.dönem toplantısında, kavramın uygulama alanı ile ilgili olarak bazı tavsiye kararları alınmasına neden olmuştur(9).

Sosyal güvenlik kavramı, dünya sosyal politika mevzuat ve uygulamasındaki gelişmeleri etkileyen 10 Aralık 1948 Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda kabul edilen "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi"nde(10) en geniş anlamıyla yer alarak evrensel boyutlara ulaşmıştır.

2. Tanımı ve Amacı

Genel olarak sosyal güvenlik herkesin hastalık, analık, işsizlik, malullük, yaşlılık ve ölüm gibi insan iradesi dışında meydana gelen risklere karşı güven içinde olması gereğinin yanısıra; beslenme, giyinme ve barınma gibi her türlü ihtiyacın karşılanmasıdır şeklinde, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde hedef alınmıştır(11). Bu anlamda sosyal güven-

(9) DUPEYROUX, dip not No.(4)'den, s.79; BIT., (Çev.Nihat SELAMOĞLU), Sosyal Güvenlik, Milletlerarası Çalışma Teşkilatı Yayını, Ankara 1968, s.13-14. Philadelphie toplantısında alınan 67 numaralı tavsiye kararı için bkz. TALAS, Sosyal Güvenlik..., s.31-32.

(10) Türkiye adı geçen beyannameyi 4 Kasım 1950'de imzalayarak 6366 sayılı Kanun ile parafe etmiştir. Bkz., RG., 19 Mart 1954, S.8662. Daha sonra bu beyanname 1961 tarihli Anayasamıza da ilham kaynağı olmuştur. Ercan GÜVEN, Sosyal Politika Ders Notları, Eskişehir İTİ. Akademisi, Eskişehir 1975, s.92.

(11) DUPEYROUX, s.81.

lik; "mesleki, fizyolojik ve sosyo-ekonomik riskten ötürü geliri veya kazancı sürekli ya da geçici olarak kesilmiş kimselerin geçinme ve yaşama ihtiyaçlarını karşılayan bir sistemdir"(12) şeklinde tammlanabilir.

Sosyal güvenlik, kavram olarak yeni ise de ona duyulan gereksinme insanlık tarihi kadar eskidir(13). İnsanlar, sürekli kendi iradesi dışında birtakım tehlikelerle karşı karşıya bulunmaktadır. Birey, devlet ve ilim tüm gücüyle bu tehlikeleri önlemek ve ortadan kaldırmak için mücadele etmektedir. Örneğin, kazalar insanları hiç beklenmedik zamanda ve yerde akıldan geçmeyecek bir şekilde geçici ya da sürekli olarak acı ve sefaletle karşı karşıya bırakabildiği gibi yok da edebilmektedir. Biraz geciktirebilmek olanaklı da olsa yaşlılık ve ölüm değişmez doğa kurallarıdır. Bu tehlikelerden yıllarca kurtulamayan insanlar hiç değilse zararlarından kurtulabilmenin yollarını aramıştır. İşte, bu zararlardan insanı insan haysiyetine yaraşacak ölçüde kurtaran ya da bu ölçüden aşağıya düşürmeyecek şekilde hafifleten sosyal güvenlik olmuştur. Nitekim bu konuda, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 22.maddesinde "Herkesin, toplumun bir üyesi olarak

(12) TALAS, Sosyal..., s.528.

(13) Bu anlamda sosyal güvenliğe "eski bir idealin yeni adı" (nom nouveau d'un vieil ideal) da denilmiştir. BIT., (Çev. SELÂMOĞLU, s.1.

sosyal güvenliğe hakkı vardır..." prensibi yer almış(14) ve yine Anayasamızın 48.maddesine "Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Bu hakkı sağlamak için sosyal sigortalar ve sosyal yardım teşkilatı kurmak ve kurdurmak Devletin ödevlerindedir" hükmü konularak bizde de bu hak sağlanmağa çalışılmıştır.

Çağımızın insanları yalnız bugününü değil hayatının geri kalan günlerinde de kendisinin ve ailesinin geçimini sağlamak ister. Bu durumda,devlet herkese asgari bir geliri garanti ederken, yine bireylere çalışmalarını sayesinde, asgari geçim sınırıının üstünde bir geliri sağlama olanağı vermelidir. İnsanlığı korkutan yoksulluk(15), ailelerin gereksinimleri gözönünde tutularak ulusal gelirin sosyal güvenlik amacı ile toplumda yeniden dağıtımı ile önlenabilir. Bu haliyle sosyal güvenlik, yeniden dağıtım hukuku olarak tanımlanabilir(16).

Geçtiğimiz asırda, öncelikle, sanayi işçisinin fiziksel ve sosyal risklere karşı korunması amaçlanmıştır(17). Ancak,

(14) DUPEYROUX, s.81.

(15) GETTING, s.4.

(16) Kenan TUNÇOMAĞ, Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Sigortalar, İstanbul 1975, s.8. Ulusal gelirin sosyal güvenlik aracılığı ile yeniden dağıtımı, devletin "maliye rejimi" iyi etüd edilip, "vergi sistemi"nden yararlanarak gerçekleştirilir. Felix PAUKERT, "Sécurité Sociale et Redistribution de Revenu: Etude Comparée", Revue Internationale Du Travail, Vol.98, No.5, Novembre 1968, s.467.

(17) Sanayi Devrimi dönemi işçisinin sorunları ile ilgili olarak fazla bilgi için bkz., TALAS, Sosyal Güvenlik..., s.6-15; GÜVEN, Sosyal..., s.6-8; J.Henry RICHARDSON (Çev. Turan YAZGAN), İktisadi ve Mali Yönüyle Sosyal Güvenlik, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, No.227, İstanbul 1970, s.4-15.

çağımızda modern sosyal güvenlik, akılcı olduğu kadar insanca duyguları yansıtan ve toplumu bir bütün halinde kapsayan bir sistemi öngörür. Bu bakımdan sosyal güvenlik; çalışma gücünü beden ve ruh sağlığını geçici ya da sürekli olarak kaybedip geliri kesilenlere, gelir garantisi sağlayarak bugününü ve yarınını sosyo-ekonomik bakımdan güvence altına alır. Nitekim, başta batı ülkelerinde olmak üzere ulusal ve uluslararası düzeyde sosyal güvenliğin asgaride sağlanması için her türlü tedbir alınmış; toplumun karşılaşılabileceği riskleri ortadan kaldırmayı amaçlayan sistemler meydana getirilmiştir.

II. SİGORTA VE SOSYAL SİGORTA KAVRAMLARI

1. Sigorta Kavramı

Sigorta, insanların yaşamlarında karşılaçacakları zarar ve masrafa neden olan olayların sosyal ve ekonomik sonuçlarından kendilerini korumak için önceden tedbir alma ihtiyaçlarından doğmuştur. Gerçekten, insanlar bir çok risklerle karşı karşıyadır. Hastalanırlar, işsiz kalırlar, kazalar sonucu sakatlanır ya da ölürler, eşyaları çalınır, evleri yanar ya da yaşamlarında büyük masraf yapmalarını gerektiren olaylar meydana gelebilir. İşte insanlar, bu gibi durumlara karşı önceden tedbir alma ihtiyacını duymuşlardır. Bu anlamda sigorta, geleceği güvence altına almak için kullanılan bir tekniktir(18). Teknik olarak gelişmesi de sanayi devrimi ile

(18) DOUBLET, s.9.

birlikte İngiltere'de başlamıştır(19):

Genel olarak mevzuatımızda sigortanın tanımı Ticaret Kanunumuzun 1263/I.maddesi ile şu şekilde yapılmıştır: "Sigorta bir akittir ki, bununla sigortacı bir prim karşılığında diğer bir kimsenin para ile ölçülebilir bir menfaatini halele uğratan bir tehlikenin (bir rizikonun) meydana gelmesi halinde tazminat vermeyi yahut bir veya birkaç kimsenin hayat müddetleri sebebiyle veya hayatlarında meydana gelen belli bir takım hadiseler dolayısıyla bir para ödemeyi veya sair edalarda bulunmayı üzerine alır"(20). Bir başka anlatımla sigorta; kanun ve mukavele ile saptanan belirli bir riskin ya da aynı derecede tehdidi altında bulunan çok sayıdaki benzer olayların para birimi ile ölçülmesi ve istatistikî olarak kavranması mümkün hasarlarını birlikte karşılamak üzere bir araya getirilmesiyle meydana gelen bir organizasyondur(21).

(19) Rayegân KENDER, Türkiye'de Hususi Sigorta Hukuku, Sigorta Müessesesi-Sigorta Mukavelesi, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, No.583. 2.bas., C.I., İstanbul 1979, s.11-14.

(20) Ünal TEKİNALP - Erşin ÇAMOĞLU, Türk Ticaret Kanunu, İstanbul 1965, s.511. Bu konuda fazla bilgi için bkz., Akar ÖÇAL, Sigorta Hukuku ve Sigortacılık Ders Notları, Eskişehir İTİ. Akademisi, Eskişehir 1974, s.8-16; Kamuran PEKİNER, Sigorta İşletmeciliği Prensipleri Hesap Bünyesi, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları, No.14, İstanbul 1970, s.24-30.

(21) PEKİNER, s.28.

2. Sosyal Sigorta Kavramı

Yüzyıllı aşkın bir geçmişi bulunan sosyal sigortalar, sanayi devriminin büyük ölçüde ortaya çıkardığı meslek risklerine karşı belirli esaslar içinde işgücünü korumak ihtiyacının zorunlu bir sonucu olarak doğmuş, gelişmiş ve bugünkü düzeye ulaşmıştır.

A. Düşüncenin Doğuşu ve Tarihsel Gelişimi

XVIII. asırda başlayan ve XIX asırı da kapsayan sanayi devrimiyle birlikte sını kapitalizme geçiş, işçilerin köylerden şehirlere akımına sebep olmuş ve fabrika çevrelerinde biriken büyük işçi kitleleri olumsuz çalışma ve yaşam koşulları altında çeşitli sosyo-ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmalarına neden olmuştur(22). Bu bakımdan sosyal sigorta, sanayi devriminin gerçekleştiği dönemin sosyo-ekonomik koşullarının etkisi altında ortaya çıktığı görülür.

Nitekim, sanayileşme hareketinin hızla geliştiği ülkelerden biri olan Almanya'da 1870-1871 harbi sonrası(23) 1874 ekonomik krizinin başlaması ile fabrikaların kapanması işsizliği ortaya çıkartmıştır(24). İşsizlik nedeniyle gelimi kesili-

(22) Jean-Jacque DUPEYROUX, Sécurité Sociale, SIREY, Paris 1972, 2e Edition, s.11-12; Maurice RUSTANT, La Sécurité Sociale, En Crise, Chronique Sociale, 1e Edition, Lyon 1980, s.11.

(23) İhsan ERKUL "Sosyal Güvenlik Sisteminin Tarihi Gelişimine Kısa Bir Bakış", ESADER, C.IV, S.2 (Haziran 1968), s.194.

(24) DOUBLET, s.24.

len işçiler Alman İşçileri Sendikası (Les Syndicats Ouvriers Allemands) bünyesinde toplanarak Sosyal Demokrat Partisini (Parti Social-Démocrate) seçimlerde desteklemeyi benimsemişlerdir(25).

Dönemin Alman İmparatorluğu Federal Hükümeti taraftarı Otto Von BISMARCK; 1877 seçimlerinde Sosyal Demokratların şanslarının arttığını görünce, Almanya'da "kürsü sosyalizmi" (socialisme de la chaire) akımını temsil eden ekonomistleri toplayarak, toplumda mevcut olan sosyo-ekonomik düzensizliğe engel olucu bir müdahale aracının gerekli olduğunu vurgulamıştır. Yapılan toplantılarda birtakım sosyal risklere karşı, devlet gelirlerinden sosyal reformlar yolu ile işçilere yeniden dağıtım sağlayacak programların gerçekleştirilmesi fikri benimsenmiştir. Bu konuda, bir "sosyal program" hazırlanarak dönemin Alman şansölyesi BISMARCK tarafından Reichstag'a 17 Kasım 1881'de sunulmuştur(26). Hazırlanan sosyal programda, işçilerin gelirlerinin korunması amaçlanmış ve bunu gerçekleştirmek için de zorunlu bir "sosyal sigorta sistemi" kurulması önerisinde bulunulmuştur(27).

Hazırlanan "sosyal program"(28) gereği,15 Haziran 1883'de

(25) DOUBLET, s.24.

(26) DUPEYROUX, Droit..., s.49; DOUBLET, s.24-25.

(27) DUPEYROUX, Droit..., s.48; DOUBLET, s.25; ERKUL, s.194.

(28) Bismarck tarafından hazırlanan bu programa günümüzde "Bismarckien Teorisi"de denilmektedir. DUPEYROUX, Droit..., s.41.

hastalık sigortası, 6 Temmuz 1884'de iş kazası sigortası ve 22 Haziran 1889'da malullük ve yaşlılık sigortası Kanunları kabul edilmiştir(29). Bu kanunlarla "sosyal sigorta" dünya'da ilk kez Almanya'da sözkonusu olmuş ve Alman pozitif hukukuna girerek diğer Avrupa ülkelerini de kısa sürede etkisi altına almıştır(30).

B. Tanımı ve Amacı

Günümüz toplumları, yüzyılı aşkın bir evrim sonunda yukarıda kısaca belirttiğimiz aşamalardan geçerek bugünkü sosyal sigorta sistemine ulaşmışlardır.

Çağımızın işçisi, bu gününü düşündüğü kadar ailesi ile birlikte yarınını da düşünmek ve geçimini sağlamak ister. Bu istek, insanoğlunun yüreğinde sürekli olarak yaşamış ve gü-

-
- (29) Almanya'da 1874 ekonomik krizinin neden olduğu sosyal sigorta planlaması ile ortaya çıkarılan Alman sosyal sigortaları işçilere gelir güvenliği sağlanması konusunda dünyada ortaya çıkan ilk ve en mükemmel kanunlardır. Bu konuda fazla bilgi için bkz., DUPEYROUX, Droit..., s.48-53; Niyazi HEPER, İş Gücünün Değerlendirilmesi İle İlgili Olarak Alman İş ve İşçi Bulma ve İşsizlik Sigortası Kurumunun Plasman Mesleğe Yönelme ve İşsizlik Sigortası Hizmetleri, Eskişehir 1963.
- (30) Bu dönemde mevzuat ve sistem bakımından Alman sosyal sigorta kurumlarının etkisi altında kalan ülkeleri şöyle sıralayabiliriz: Fransa 1 Nisan 1898 tarihli yasa ile, İtalya 1898 tarihli yasa ile, Avusturya ve Macaristan 1894-1909 tarihleri arasında çıkartılan yasa ile, Norveç 1894-1909 tarihleri arasında çıkartılan yasa ile, İngiltere 16 Aralık 1911 tarihli yasa ile, Lüksemburg 1911 tarihli yasa ile, Hollanda 1913 tarihli yasa ile, Belçika 1919 tarihli yasa ile. DUPEYROUX, Droit..., dip not No.(2,3,5) s.53; DOUBLET, s.25-26; L. MELENNEC-J. BERZIA, Lé Rejime Général De La Sécurité Sociale, 3e Edition, Paris Avril 1878, Indroduction, s.3.

nümüzün işçi kitleleri için yeni bir gerçek olarak kabul edilmeye başlanmıştır(31). Bu bakımdan sosyal sigortanın kapsamına bütün dünyada öncelikle işçi sınıfı girmiş; bunu izleyerek memur, esnaf ve sanatkârlarla birlikte toplumun diğer kesimleri uygulamaya konu olmuştur. Böylece toplumun çeşitli kesimlerini kapsayan gayet geniş ve genel bir sosyal sigorta anlayışı ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda sosyal sigorta; ekonomik yönden zayıf çalışan kesimlerin işgücünü korumak ve geleceğini garanti etmek ve böylece toplum hayatında sosyal güvenliği sağlamak amacı ile kurulan teşkilatlı bir zorunlu sigortadır(32). Bir başka anlatımla sosyal sigortalar; geleceği hedef alan, risk sonucu ortaya çıkan ihtiyacın şekil ve şiddetine bakılmaksızın, önceden saptanan oranda prim ödeyenlerin karşılaştıkları riskleri belirli ölçüde gideren bir sistemdir(33).

Sanayi devriminin gerçekleşmesiyle ortaya çıkan sosyal sigorta sistemi, işçilere ilk anda "gelir güvenliği" sağlamıştır. Ancak sanayi ile ilgili yaşam koşulları, çalışanları, mesleki, fizyolojik ve sosyo-ekonomik risklerle de karşı karşıya bırakmıştır. Bu nedenle bir teminat sistemi olarak ortaya çıkan sosyal sigorta, günümüzde çalışanlarla onların geçindirmekle zorunlu olduğu kimselerin beklenmedik

(31) BIT., (Çev.SELAMOĞLU), s.1.

(32) İZVEREN, s.163.

(33) GÜVEN, Sosyal..., s.87.

zamanda ortaya çıkan olayların risklerine karşı koymak amacını taşıyan sosya-ekonomik hizmetlerdir(34). Bu hizmetler, insan gücünün korunması ile ekonomik gelişme arasında denge sağlayacak unsurlardır. İşte, sosyal sigortalar adı geçen hizmetleri yerine getirme görevini üstlenmiştir. Bu görevleri de kendine özgü ilkeleri(35) ile yapar.

3. Özel Sigorta-Sosyal Sigorta İlişkisi ve Aralarındaki Farklara Toplu Bir Bakış

Özel sigorta ile sosyal sigorta arasındaki ilişkilerin kısa da olsa incelenmesi ve daha sonra aralarındaki farklara geçilmesi yerinde olur.

A. Özel Sigorta İle Sosyal Sigorta Arasındaki İlişkiler

Özel sigorta ile sosyal sigortanın metod ve amaçları farklı da olsa her ikisi de özde risk endişesine cevap arayan tarihi ve temel ilişki içindedirler.

a. Tarihi İlişkiler

Risklerin varlığını insan yaşamından çıkarmak söz konusu edilemez. Ancak, onları yok etmek ya da etkilerini azaltmak insanlık tarihinin her döneminde mümkün olmuştur(36).

(34) Vitold WARKALLO (Çev.Akar ÖÇAL), "Polonya'da Sigorta Hukununun Temel Sorunları", ESADER, C.XIII, S.2 (Ocak 1977), s.371.

(35) Sosyal sigortaların temel ilkeleri ile ilgili olarak fazla bilgi için bkz., GÜVEN, Sosyal..., s.86-87.

(36) GETTING, s.7.

Sanayi devrimi ile birlikte ortaçağ medeniyetinin ve esnaf loncalarının ortadan kalkması, işçilerin köylerden şehirlere akımına neden olmuş; fabrika çevrelerinde biriken büyük işçi kitleleri olumsuz çalışma koşulları altında mesleki, fizyolojik ve sosyo-ekonomik risklerle karşı karşıya kalmışlardır(37). Bu durumda işçiler, "yardımlaşma dernekleri"ne şiddetle ihtiyaç duymaya başlamışlardır(38). Özellikle işçi sendikalarının önderliği ile kurulmaya başlanan bu derneklerin amacı, üyelerinden alacakları bir aidat karşılığında hastalandıkları zaman yardım yapmak, ölümlerinde cenaze masraflarını ödemekten ibarettir. Ancak, yardımlaşma dernekleri devlet desteğinden yoksun ve finansal bakımdan güçsüzdürler. Bu nedenle öngörülen yardımları yerine getiremiyorlardı(39).

Zamanla yardımlaşma dernekleri, ticari işletmelerce uygulanan usuller ile yönetilince; dernek hisse senetleri kendi müşterileri tarafından satın alınmış bir sigorta şirketin-

(37) Sanayi devriminden önce ve sonraki dönemlerde işçi-işveren ilişkileri ve çalışma koşulları ile ilgili olarak fazla bilgi için bkz., İhsan ERKUL, Türk İş Hukuku Dersleri 1475 Sayılı İş Kanunu ve Uygulaması, Eskişehir İTİ. Akademisi Yayınları, İstanbul 1974, s.7-13; GÜVEN, Sosyal..., s.6-8.

(38) İlk "İşçi yardımlaşma dernekleri"nin XVII.yüzyılda Madrid'te kurulduğu bilinmektedir. BIT., (Çev. SELÂMOĞLU), s.5.

(39) BIT., (Çev. SELÂMOĞLU), s.6.

den farksız olmuştur. Bu tür dernekler, yaşlı ve sağlık durumu yerinde olmayan kişileri üye olarak kaydetmeye başlamış ve az gelirli işçiler ile sürekli bir işe sahip olmayan kimseleri, derneğin istediği primi vermek ve ödemelerini aralıksız devam ettirmek olanağından uzaklaştırmıştır(40).

Bunun üzerine bir İngiliz sigorta şirketi, çalışanlar için özel bir ihtiyarlık sigortası şekli düşünmüş ve uygulamaya geçmiştir. "Halk sigortası" adı verilen bir sigorta şekli ile sigorta simsarları, her eve bir cenaze masrafı tutarında sigorta poliçesi götürerek; karşılığında da bir primi haftada bir, yine bu evlerden toplamaya başlamışlardır. Bu sigorta şekli ve uygulaması o kadar çok rağbet görmüştür ki diğer Avrupa ülkeleri ile Amerika Birleşik Devletleri de uygulamaya geçmiştir. Kurulan sigorta sisteminin kârlı olması, sigorta şirketi sayısını çoğaltarak rekabeti arttırmış ve daha fazla kâr sağlanmıştır(41).

Sosyal güvenliğin böyle bir görüş üzerine oturtulamıyacağı açıktır. Nitekim, sistem, kıta Avrupasında, yukardaki anlayış içinde Alman şansölyesi Otto Von BISMARCK tarafından hazırlanarak 17 Kasım 1888'de Reichstag'a sunduğu "sosyal program"ın "sosyal sigorta" anlayışı içinde uygulanmasına(42) kadar devam etmiştir.

(40) BIT., (Çev. SELÂMOĞLU), s.7.

(41) BIT., (Çev. SELÂMOĞLU), s.7.

(42) Bu konuda bkz., Bu çalışma, s. 12 vd.

Başlangıçta işçi sendikalarının önderliği ile kurulan "yardım sandıkları" ve sigorta şirketlerinin kurduğu "halk sigortası" sistemlerinin sosyal sigortanın bugünkü anlama ulaşmasında önemli yeri olmuştur.

b. Temel İlişkiler

Sosyal sigorta ile özel sigorta arasındaki tarihi ilişkilerin yanısıra, temel ilişkilerin varlığından da söz edebiliriz. Bu ilişkileri, "sigorta kavramı birliği" ve "risklerin tazmini" adı altında toplamak mümkündür.

aa. Sigorta Kavramı Birliği

Özel sigorta ile sosyal sigorta arasında "sigorta" kavramı birliği vardır. Bir başka anlatımla, her iki kavramı birbirlerinden "sosyal" ve "özel" kelimeleri ayırmaktadır.

bb. Risklerin Tazmini

Risk, doğadaki tehlikelerin ortaya çıkması ile varlığını gösterir. Doğadaki tehlikeler ise ya insanları ya da onların sahip olduğu mallara zarar verir. Bu haliyle risk, zarar ihtimalli arzu edilmeyen bir olayın meydana gelmesidir(43).

(43) PEKİNER, s.15, Ayrıca bkz., Ali BOZER, Sigorta Hukuku, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Yayın No.50, Ankara 1965, s.101.

İnsanlar, tehlike sonucu ortaya çıkabilecek risklerden sürekli endişe duydukları için bunlara engel olmayı amaçlamışlardır. Nitekim, "sigorta sistemi" ile tehlike sonucu ortaya çıkan riskleri tazmin etmişler ve gerek kendilerinde gerek mallarında meydana gelen zararları kısmen de olsa önleyerek gelecek güvencesi sağlamışlardır.

Sosyal sigortalar ile alınan tedbirler, çalışanlarla, onların geçindirmekle zorunlu olduğu ailelerinin uğrayacakları mesleki, fizyolojik ve sosyo-ekonomik riskleri ile ortaya çıkan zararlar önlenmeye çalışılırken; özel sigorta ile sigorta primi ödeyen kimselerin, primini ödedikleri konuda (44) ortaya çıkabilecek tehlikelerin zararları önlenmeye çalışılır. Başka bir anlatımla, sosyal sigortalarda olduğu gibi özel sigortalarda da tehlike sonucu ortaya çıkan risklerin zararları tazmin edilir.

B. Özel Sigorta İle Sosyal Sigorta Arasındaki Farklara Toplu Bir Bakış

Birçok konuda özel sigorta ile sosyal sigortaları birbirinden kesin olarak ayırmağa olanak yoktur(45). Nitekim, bu

(44) Örneğin; sigorta primi, bir malın yangın sonucu ortaya çıkabilecek riskleri tazmin için ödeniyorsa yangına konu olan mal; sigorta primi, çalınabilecek bir mal için ödeniyorsa hırsızlığa konu olan mal gibi.

(45) Turan YAZGAN, Sosyal Sigorta, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, No.402, İstanbul 1977, s.29.

iki sigorta toplumun mutluluğuna ve ülke ekonomisinin gelişmesi ile insanların ahenkli bir şekilde yaşamalarına hizmet eder. Her iki gurup sigortanın çalışması da büyük sayılar kanunu ve değer kanunu gibi istatistik ve matematik yöntemlerine dayanmaktadır(46). Ancak, sosyal sigorta ile özel sigortaları birbirinden ayıran bazı temel farklardan söz edebiliriz. Çünkü, sosyal sigortanın bazı temel nitelikleri vardır ve bu temel nitelikler özel sigortalarda görünmezler ya da farklı şekilde görünürler. İşte üzerinde durmaya çalışacağımız hususlar bu temel farklar olacaktır.

a. Asgari Gelir Sağlamak

Çalışan kimselerin, bir tehlike sonunda ya da bir doğa kurallı olarak yaşlandıkça güçlerini kaybederek gelir kayıplarına uğrayacakları muhakkaktır. Bu durumda, bireylerin gelirlerinin kesilmesi ya da azalması, diğer taraftan masraflarının artması nedeniyle sefaletin kucacağına düşme olasılığı büyük olacaktır. Çalışanların ülkenin genel nüfus içindeki oranı yüksek ise sefaletin ve fakirliğin yaygınlığı da büyüyecektir. İşte, sosyal sigorta sisteminin amacı, geliri kısmen ya da tamamen kesilen çalışan kesimlerin geçimlerini sağlayacak asgari bir geliri sağlamaktır. Asgari gelirin büyüklüğü ise, sosyal politikaya bağlı olarak çalışanların yaşama

(46) WARKALLO (Çev.ÖÇAL), s.363.

koşulları ve bir dereceye kadar da ihtiyaçları ile ilgilidir(47). Sosyal sigortaların bu amacı gerçekleştirmesi ile çalışan halk kesimi arasında yeniden gelir dağılımına yol açarak(48) sosyal dengesizlikleri önleyici önemli bir fonksiyonu(49) da yerine getirmiş olacaktır.

b. Primler ile Sağlanan Yararlar Arasında Orantının Olmaması

Sosyal sigortaların, sosyal güvenliğin ilkelerini yerine getirmede bir araç olması nedeniyle; çalışanlara sağlanan yararlarla bunların ödediği primler birbirine orantılı değildir. Başka bir anlatımla, çalışanların ödediği primler sağlanan yararlardan çok bunların gelirleri ile orantılıdır(50).

(47) ERKUL, "Sosyal...", s.197; Domenico GAGLIARDO, (Çev. Nüvit GEREK), "Sosyal ve Ticari Sigortalar Arasındaki Bazı Farklılıklar", ESADER, C.XIII, S.2 (Haziran 1977), s.474.

(48) Sosyal sigortaların ulusal gelir dağılımındaki etkisi hakkında fazla bilgi için bkz., Turan YAZGAN, Gelir Dağılımı Açısından Sosyal Güvenlik, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, No.364, İstanbul 1975, s.73-103.

(49) Sosyal sigortaların gördüğü bu fonksiyona "sosyal denge" ilkesi de diyebiliriz. Ercan GÜVEN, Sosyal Sigortalar Genel Uygulama İlkeleri ve Sigorta Kolları, Eskişehir İTİ.Akademisi Yayınları, No.149/91, Eskişehir 1976, s.4.

(50) GEREK, s.475.

Amaç, geliri kesilenlere gelir olanağı sağlamak ya da düşük gelirlilerin gelirini yükselterek yaşam seviyelerini çağın koşullarına uydurmaktır. Bu nedenle, sistemde çalışanların tamamı, çalıştıkları dönemdeki gelirleri üzerinden (gelirleri farklı da olsa) aynı oranda prim öderler.

Özel sigortalarda, belirli bir prim tutarı aynı grupta bulunan ve gelir düzeyleri ne olursa olsun herkese aynı miktarda koruma sağlanacaktır. Örneğin mal sigortası için ayda 1000.-TL ödenen bir prim, ailelerin büyüklüğüne ya da gelir seviyesine bakılmaksızın herkesin malı aynı oranda korunur. Burada amaç, primi; ortaya çıkabilecek tehlikelerden doğacak risklerin şiddetine göre saptamaktır.

c. Zorunluluk

Sosyal sigortaların zorunlu olarak uygulanması, sistemin en önemli prensibidir(51). Bundan amaç, sosyal sigortaların getirmiş olduğu hak ve yükümlülüklerin yasal bir zorunlulukla, hizmet akdi ile çalışanlarla bunların işverenlerine, istek ve iradelerine bakılmaksızın uygulamasını sağlamaktır(52)

Çağımızda hastalık, malullük, yaşlılık ve ölüm gibi riskler için özel sigortaları uygulayarak, çalışan kitleleri, ken-

(51) Ercan GÜVEN, "Sosyal Sigortaların Zorunluluk Prensibi İçinde Sigortalılık Niteliği Sorunu", ESADER, C.IX, S.1 (Ocak 1973), s.275; PEKİNER, s.31; YAZGAN, Sosyal..., s.31; Sait DİLİK, Türkiye'de Sosyal Sigortalar, İktisadi Açıdan Bir Tahlil Denemesi, 2.bas., Ankara 1972, s.10.

(52) GÜVEN, "Sosyal Sigortaların...", , , s.275.

di isteklerine göre katılıp katılmamakta serbest bırakmak sosyal devlet(53) anlayışına tamamen ters düşmektedir. Bu nedenle, sosyal yaralar açan ve bu yaraların çalışanları rahatsız ve sağlıksız duruma getirmesi olanağı bulunan riskler için sosyal sigortaların zorunlu olması kaçınılmaz olmuştur.

Nitekim, 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun(54) 6/I. maddesinde "Çalıştırılanlar, işe alınmalarıyla, kendiliğinden sigortalı olurlar" şeklindeki emredici hükmü ile; sosyal sigortaların zorunluluk prensibi açıkça belirtilmiştir. Bu prensibin geçerliliğini, bir başka sosyal sigorta kanunumuz olan 1479 sayılı "Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu"(55) nun 25.maddesinde de görebiliriz. Adı geçen madde; (19.4.1979 kabul tarihli ve 2229 sayılı kanunun(56) 8.maddesiyle değişik) "24.mad-

(53) Sosyal devlet kavramı, Anayasa Mahkemesi kararına göre şu şekilde tanımlanmıştır: "Demokratik sosyal hukuk devleti; insan hak ve hürriyetlerine saygı gösteren, ferдин huzur ve refahını gerçekleştiren ve teminat altına alan kişi ile toplum arasında denge kuran, emek ve sermaye ilişkilerini dengeli olarak düzenleyen, özel teşebbüsün güvenlik ve kararlılık içinde çalışmasını sağlayan, çalışanların insanca yaşaması ve çalışma hayatının kararlılık içinde gelişmesi için sosyal, iktisadi ve mali tedbirler alarak çalışanları koruyan, işsizliği önleyici ve milli gelirin adalete uygun biçimde dağılmasını sağlayıcı tedbirler alan, adaletli bir hukuk düzeni kuran ve bunu devam ettirmeye kendini yükümlü sayan, hukuka bağlı, kararlılık içinde ve gerçekçi bir özgürlük rejimini uygulayan devlet demektir." An.Mah.26-27.9.1967 T., E.336, K.29, AMKO., S.6, s.23.

(54) RG., 29, 30, 31 Temmuz ve 1 Ağustos 1964, S.11766-11799.

(55) RG., 14 Eylül 1971, S.13956

(56) RG., 4 Mayıs 1979, S.16627.

dede belirtilen kimseler(57) çalışmaya başladıkları tarihten itibaren kendiliğinden bu Kanuna göre "sigortalı" olurlar" şeklindedir. Ancak, zorunlu bazı sigortalar vardır ki, bunlar, özel sigortacılık alanına terk edilmiştir. Örneğin, ülkemizde trafik sigortası zorunludur ve özel sigorta şirketlerince yapılmaktadır. Fakat bu bir istisnadır(58); özel sigortayı sosyal sigorta niteliklerine sahip kalmaya yeterli değildir.

Özel sigortalarda, sosyal sigortada görülen zorunluluk ilkesine rastlanmaz(59). Taraflar bir sigorta mukavelesi yapıp yapmamakta serbest bırakılmışlardır. Bir başka anlatımla,

(57) Bu kimseler 1479 sayılı Kanununun 24/I ve II.fıkralarında gösterilmiştir. Adı geçen maddenin fıkraları şöyledir (19.4.1979 kabul tarihli 2229 sayılı Kanunun 7.maddesiyle değişik şekli): "Kanunla ve kanunların verdiği yetkiye dayanılarak kurulu sosyal güvenlik kurumları kapsamı dışında kalan ve herhangi bir işverene hizmet akdi ile bağlı olmaksızın kendi adına ve hesabına çalışanlar hakkında malullük, yaşlılık ve ölüm hallerinde bu Kanunda yazılı şartlarla sosyal sigorta yardımları sağlanır.

Bağımsız, kendi adına ve hesabına çalışanlar olarak nitelendirilen tüzel kişilerden, belediye hudutları dışında olanlar dahil kolektif şirketlerin ortakları, adi komandit şirketlerin komandite ve komanditer ortakları, Limited şirketlerin ortakları, sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerin komandite ortakları, donatma iştirakleri ortakları, anonim şirketlerin kurucu ortakları ile Yönetim Kurulu üyesi olan ortaklar da bu Kanun hükümlerine tabidir".

(58) Benzer bir istisna hükmüne 506 sayılı Kanununun 85.maddesinde de rastlanmaktadır.

(59) ERKUL, "Sosyal...", s.198; İZVEREN, s.170; YAZGAN, Sosyal..., s.31; Ali BOZER, Bankacılık Yönünden Sigorta Hukuku Kuralları, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, No. 89, s.2.

hiç kimse yasal olarak katılmaya zorlanamaz.

Böylece, özel sigortanın esası, serbest iradeye bağlı olduğu halde, sosyal sigorta yasa ile düzenlenen zorunlu bir güven sistemidir. Bu zorunlu güven sisteminde sosyal sigorta, yalnız yasa ile kurulmuş olan sosyal sigorta kurumları tarafından yapılabildiği halde; özel sigortalarda, kişi, istediği bir sigorta şirketine giderek mukavele ile sigorta haklarına sahip olabilir.

d. Primlerin Başkaları Tarafından da Ödenmesi

Sosyal sigortaları özel sigortalardan ayıran en önemli farklardan birisi de, sigorta primlerini ödeyen kişilerin farklı olmasıdır.

Sosyal sigortalarda, sigorta primleri işçi ve işveren tarafından müştereken ödenir. Ancak, sigorta primlerinin tamamının işveren tarafından ödendiği sosyal sigorta kolları da vardır. Örneğin, ülkemizde hastalık, malullük, yaşlılık ve ölüm sigorta primleri işçi ve işveren tarafından ödendiği halde, iş kazası ve meslek hastalıkları ile analık sigortası primlerinin tamamı işveren tarafından ödenir(60). Diğer bazı ülkelerin sistemlerinde de aynı uygulamaya rastlıyabiliriz(61). Sosyal sigortaların böyle bir sistem geliştirilerek uygulanması, sosyal güvenliğin çağdaş düşüncesinin sosyal ve politik bir tekniğidir(62).

(60) 506 sayılı Kanun Md.73/A,B,C,D.

(61) Örneğin, Fransa'da; hastalık, analık, malullük, yaşlılık ölüm ve işsizlik sigortası primlerini işçi ile işveren ödediği halde aile yardımı sigortası primlerinin tamamı işveren tarafından ödenir. DUPEYROUX, Droit..., s.700,1042.

(62) "La Sécurité Sociale A La Croissée Des Chemins", Revue Internationale Du Travail, Vol.119, No.2, Mars-Avril 1980, s.147.

Özel sigortalarda, sigorta tarafından koruma altına alınan kimse primlerin tamamını kendisi öder. Nitekim, Türk Ticaret Kanunumuzun 1294/I.maddesinde "sigorta ettiren kimse,... mukavele ile kararlaştırılmış olan primi ödemekle mükelleftir." şeklindeki emredici hükmü ile primlerin, sigorta ettiren kimse tarafından ödeneceğini açıkça belirtmiştir.

e. Sağlanan Yararların Konusu

Sosyal sigortalar, çalışanlara gelir garantisi sağlamanın (nakit ödemeler yapmasının) yanısıra; ücretsiz tıbbi bakım, ilaç, protez, ortopedik aletler temininde de bulunarak "aynî" ödemeler yapar. Eğer, bu konularda gerekli tıbbi araç ve gereçler bulunamazsa, hak sahibi kişi, gerekli tedavisinin yapılması için yabancı ülkelere gönderilir(63).

Özel sigortalar, gerçek kişiler ile ilgili olduğu gibi malla da ilgili olabilir. Sağladığı yararlar ise nakittir, Bu nedenle, sosyal sigortaların "sosyal denge" ilkesine sahip değildir.

f. Prim Ödemelerindeki Düzensizlik

Sosyal sigortalarda ödenecek primin hesabı, sigortalının kazancı gözönünde bulundurularak yapılır. Bir başka anlatımla,

(63) Nitekim ülkemizde de, 506 sayılı Kanun bu tür bir uygulama getirmiştir. Bkz., 506 sayılı Kanun Md.12/F.

primin ödenebilmesi için bir kazanç sözkonusu olmalıdır. Sigortalının kazancı ise, kanunlarda belirtilen ve ücret geliri- ninin bir bölümünü oluşturan sınırlı ödemelerdir. Örneğin, ülkemizde sigortalının kazancı, o ay içinde hak ettiği ücretler, prim, ikramiye ve bu nitelikteki istihkaklardan; yine o ay içinde ödenen tutarları ile idare ve kaza mercilerince verilen karar gereğince sigortalıya yapılan ücret, prim ve ikramiye şeklindeki brüt ödemelerdir(64). Ancak, sosyal sigortalarda kazancın olmaması (primlerin ödenmemesi) nedeniyle korumada kesilme olmaz. Bazı hallerde korumanın devam etmesi için gerekli tedbirler alınmıştır(65). Örneğin, Fransa'da işsizlik sırasında koruma devam eder(66).

Özel sigortalarda ise, primler, poliçe ile saptanan günlerde düzenli olarak ödenir. Eğer bu ödemeler saptanan günlerde yapılmazsa, belirli koşullar altında artık riskin karşılanmasından vazgeçilebilir(67).

g. Yararlanan Kişiler

Sosyal sigortaların kapsamına giren kimseler kanunlarla önceden saptanmıştır(68). Bu nedenle, kanunlarla kapsama alı-

(64) GÜVEN, Sosyal Sigortalar..., s.39.

(65) ERKUL, "Sosyal...", s.199; GEREK, s.479.

(66) Bu konuda fazla bilgi için bkz., DUPEYROUX, Droit..., s.1025-1029.

(67) Bu konuda ülkemizle ilgili uygulama için bkz., ÖÇAL, Sigortalar..., s.13-16; KENDER, s.150-157.

(68) Örneğin, 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun 2.maddesine göre, sigortalılar ile bunların eş ve çocukları ve sigortalıların ölümleri halinde hak sahipleri; 5434 sayılı TC. Emekli Sandığı Kanununun 12.maddesinde gösterilen daire, kurum ve ortaklıklar ile faydalanacak kimseler; 1479 sayılı Bağ-Kur Kanununun 24.maddesine göre, kendi nam ve hesabına çalışan esnaf ve sanatkarlar ile bağımsız olarak kendi adına ve hesabına tüzel kişilerde çalışan bazı ortaklar gibi.

nan çalışanların tamamı, mevzuatın tanımladığı ortak özelliklere sahiptir. Ayrıca, sosyal sigorta kanunları, yalnız çalışanın sosyal güvenliğini sağlamakla kalmaz; onların eş ve çocuklarını da kapsamına alarak sosyal ve ekonomik haklardan yararlanmasını amaçlar. Bu bakımdan, sosyal sigorta kanunlarının uygulama alanı hayli geniştir. Bunda etken olan da, sosyal sigortaların, modern sosyal güvenlik sistemi prensiplerini(69) taşımasındadır.

Özel sigortaların belirli bir kapsamı yoktur. Tarım sektöründe çalışan da, hizmet sektöründe çalışan da, sanayi sektöründe çalışan da, hangi meslekten olursa olsun malını, canını sigorta yaptırabilir. Böylece, bir araya gelen sigortalılar gurubunun sigortalı olmaktan başka ortak yönleri yoktur. Ayrıca, önceden bu sigorta guruplarına hangi nitelikte kişilerin gireceği belli olmadığı gibi, sigortalanan mal ya da kişiden başkası bu sigortadan yararlanamaz.

h. Tekelcilik

Sosyal sigorta sistemi ile çalışan sigorta kurumları, kural olarak devlet tarafından kurularak tekeli bir karakter taşırlar. Örneğin, Amerika Birleşik Devletlerinde federal hükümet ihtiyarlık, dul ve yetim sigortası, demiryolu emeklilik sigortası ve işsizlik sigortası(70) Fransa'da işsizlik sigor-

(69) DOUBLET, s.10.

(70) ERKUL, "Sosyal...", s.200.

tası ve emeklilik sisteminde(71) devlet tek taşıyıcıdır. Aynı şekilde, ülkemizde sosyal sigorta sisteminin taşıyıcıları Sosyal Sigortalar Kurumu, TC. Emekli Sandığı, Bağ-Kur gibi kurumlardır(72). Bunun nedeni ise devletin sosyal güvenlik tedbirlerini almak görevini üstlenmesidir.

Özel sigortalarda poliçe alan bir kimse, genel olarak iş için rekabet eden farklı aracı ya da kurumlardan(73) birisini seçebilir. Sigorta aracıları, sürekli olarak kendi kurum ve politikalarının üstünlüğünü ileri sürerek kendilerine rekabet ortamı yaratıp kârlarını en üst düzeye (maksimum noktaya) çıkartmağa çalışırlar. Bu rekabet dengeli olduğu sürece yararlı olabileceği gibi rahatsız edici ve can sıkıcı bir durum da yaratabilir. Amaç, her sigorta şirketindeki sigortalı sayısını arttırmaktır.

1. Devlet Yardımı

Genel olarak, gelişmiş ülkelerin sosyal sigorta sistemlerinde ödenen primlerin bir kısmına devletin katkıda bulun-

-
- (71) DUPEYROUX, Droit..., s.1024-1044; Alain MONNIER, "Les Limites De La Vie Active et la Retraite, II. Les Conditions Du Passage A La Retraite: Réalités et Projets", population, Janvier-Février 1980, No.1, L'I.N.E.D., s.129.
- (72) Bu kurumlarla ilgili olarak fazla bilgi için bkz., Bu çalışma bu bölüm, ikinci kısım. s.61 vd.
- (73) Türk mevzuatında özel sigorta aracı ve kurumları ile ilgili olarak fazla bilgi için bkz., ÖÇAL, s.9-11; ... , KENDER, s.78-96.

duğu görülür. Devletin bu katkıları, ülkelerin sosyo-ekonomik yapılarına göre farklı olduğunu görebiliriz. Gerçekten devlet yardımları, sosyal sigorta kurumlarına düzenli ödemelerde bulunarak yapılabildiği gibi(74) yönetim giderlerine katkıda bulunmak Şeklinde de olabilir. Özellikle hastalara, yoksullara, yaşlılara ve iŐsizlere yardım da yaptığı görülür (75). Günümüzde de bunlar, modern devletin görevleri arasındadır.

Nitekim, devletimizin, 4792 sayılı "İŐŐi Sigortaları Karumu Kanunu"(76) nun 19/F maddesinde, sosyal sigortalara genel bütçeden (dolaysız) yardım yapması hkm getirilmiştir. Ancak, bugüne kadar devlet, sosyal sigortalara genel bütçeden (dolaysız) yardım yapmamıŐtır(77). Fakat devlet, sosyal sigorta kurumlarına belirli ölçüde de olsa dolaylı yardımlar yapmaktadır. Bu yardımlar, özellikle, sosyal sigor-

(74) rneğin, Fransa'da devlet, işsizlik sigortasında "kamu yardımı" adı altında sürekli olarak ödemelerde bulunmaktadır. DUPEYROUX, Droit..., s.1042-1043.

(75) TUNçOMAğ, s.93 ; DİLİK, s.315.

(76) RG., 16 Temmuz 1945, S.6058. Kurumun adı 17 Temmuz 1964 tarih ve 506 sayılı Kanununun 136.maddesi ile "Sosyal Sigortalar Kurumu" olarak değiştirilmiştir.

(77) Konunun tartıŐması ile ilgili olarak fazla bilgi için bkz., TUNçOMAğ, s.95-96.

ta kurumlarına tanınan vergi bağışıklıklarıdır. Örneğin; 506 sayılı Kanununun 126.maddesi de "Kurum tarafından yapılan bütün işlemlerle bu işlemler için ilgili - lere verilmesi veya bunlardan alınması gereken her türlü evrak ve belgeler ve bunların suretlerinden hiçbir resim, harç ve damga vergisi alınmaz" şeklinde öngördüğü hüküm ile devlet dolaylı olarak katkıda bulunmaktadır.

Özel sigortalarda, dolaylı ya da dolaysız devlet yardımlarına rastlanmaz. Çünkü, bu sigortalının amacı sosyal güvenlik ve bunun sağlanması değil, kârdır. Bu nedenle, sosyal sigorta kurumları devletin güvencesi altında sosyal bir teminat sistemi olduğu halde; özel sigorta, yalnız devletin kontrolü altında özel bir teminat sistemidir(78).

§ 2. SOSYAL GÜVENLİK SOSYAL SİGORTA İLİŞKİSİ

Günümüz toplumları, sosyal güvenlik ve sosyal sigorta alanında geçirdiği uzun bir evrim sonunda yukarıda kısaca belirttiğimiz tarihsel aşamalardan geçerek(79) sosyal sigortalara ulaşmışlardır. Şimdi, bu aşamadan geçilerek daha ileri bir amaç olan ve bir sistem olarak geliştirilmeye çalışılan sosyal güvenlik çağdaş toplumların başlıca hedefini oluşturmuştur.

(78) İZVEREN, s.171.

(79) Bu konuda bkz., Bu çalışma, Birinci Bölüm, Birinci Kısım, s. 5-12.

Çağımızın modern hukuk devleti(80), özellikle Fransız Devriminden sonra gelişen klasik demokrasi ile sağlanan hürriyet ve eşitlik prensiplerinin yanısıra, toplumun bütün bireylerini kapsayan belirli sosyal ilkeleri de geliştirmekle yükümlüdür.

Sosyal güvenliğin kapsam ve konu bakımından uluslararası alanda ilk çıkış noktası, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 1952 tarihli ve 102 sayılı "Sosyal Güvenliğin En Az Normları Sözleşmesi"dir. Bu sözleşmenin amacı, imzacı devletlerin sosyal ve ekonomik gelişmelerine göre sosyal güvenlik alanında yerine getirmeye zorunlu oldukları normları saptamaktır(81). 102 sayılı sözleşme sosyal güvenliğin dokuz temel dalını şöyle sıralamıştır(82).

- i. Hastalık (sağlıkla ilgili bakım giderleri),
- ii. Hastalık (gelir kaybına neden olan risklerin karşılanması),
- iii. İşsizlik,

(80) Hukuk devleti, kişiye tüm hak ve özgürlüklerini tanıyıp bunlara saygı gösteren ve bu hakları koruyucu adil bir hukuk düzeni kuran ve bunu devam ettirmeye kendini zorunlu sayan bütün faaliyetlerinde hukuka ve Anayasaya uyan bir devlet demektir. An.Mah. 11.10.1963 T., E.124, AMKD, S.1, s.429.

(81) DUPEYROUX, Droit..., s.82.

(82) DUPEYROUX, Droit..., s.82-83; DOUBLET, s.759.

- iv. Yaşlılık,
- v. İş kazası ve meslek hastalıkları,
- vi. Analık,
- vii. Malullük,
- viii. Ölüm ve
- ix. Aile yardımları.

Yukarıdaki listeden de anlaşılacağı üzere, sosyal güvenlik iki ana tedbirin bütünüdür. Bunlardan biri sosyal sigortalar diğeri de sosyal yardımlardır(83). Nitekim 1961 tarihli anayasamızın 48.maddesi sosyal güvenliği, temel bir "sosyal hak" olarak herkese tanımış, bu temel hakkın sağlanmasında, sosyal sigorta ve sosyal yardım örgütlerinin kurulmasını devletin başlıca ödevleri arasında öngörmüştür(84).

Görüldüğü gibi, sosyal güvenlik mesleki, fizyolojik ve sosyo-ekonomik riskleri kapsamaktadır. Yalnız belli kişileri değil, bir ülkenin bütün nüfusunu uygulama alanı içine almaya yönelmiştir.

Sosyal sigortalarda yapılan yardımlar, kapsamında bulunanların zorunlu şekilde ödeyeceği primlerle bağlantı halindedir. Diğer bir ifade ile rizikoya zorunlu katılma ve yapılan yardımlarda götürülük esas alınmaktadır. Amaç, belirli halk gurublarını, yaşam risklerine karşı korumaktır(85). Böy-

(83) İZVEREN, s.160.

(84) TBMM. Tutanak Dergisi, Birleşim:58, Toplantı:4, C.4-5, 1961, s.513.

(85) İZVEREN, s.160'dan Paul CAESAR, Sozialversicherung, Stuttgart/Düsseldrof 1963, s.11.

lece sosyal güvenlik ile sosyal sigortalar, anlam bakımından birbirinden farklı; fakat amaçları bakımından birbirine bağımlı iki kavram olarak ortaya çıkar(86). Bu anlamda sosyal sigortalar modern sosyal güvenlik sisteminin prensiplerini taşıyan bir parçasıdır(87). Daha açık bir deyimle sosyal sigortalar, sosyal güvenlik amacınının gerçekleşmesinde bir araç olmaktadır. Bu bakımdan sosyal güvenlik bir sistem olarak üst kavram, sosyal sigortalar ise bu sistemin çalışmasında kullanılan araçlardan biri olarak bunun altında yer alır.

§ 3. SOSYAL GÜVENLİK AMACININ GERÇEKLEŞMESİ AÇISINDAN SOSYAL SİGORTANIN İŞLEVİ

Sosyal güvenlik sistemini oluşturan sosyal sigortalar, çalışanları; sosyal yardım ise sosyo-ekonomik bakımdan muhtaç durumdaki (yoksul) kimseleri korumayı amaçlar. İşte bu amaçların gerçekleşmesi için sosyal güvenlik ilkelerinin seçilerek uygulanması ile mümkündür. Bu bakımdan ilkelerin kısaca da olsa incelenmesi yerinde olur.

I. SOSYAL GÜVENLİK AMACININ GERÇEKLEŞMESİNDEKİ İLKELER

Halkın tamamını zorunlu koruma kapsamına alma eğilimi, kuşkusuz, çağdaş sosyal güvenlik sistemlerinin en belirgin çizgisidir. Bu konuda, her ülke farklı yollar izlemiş ve zamanla bu yollar iki ilke altında toplanmıştır.

(86) İZVEREN, s.160.
(87) DOUBLET, s.10.

1. Çokluk İlkesi (Meslek İlkesi)

Sosyal güvenlik sisteminin gelişmesi, bir işverene tabi ve ücretli olarak çalışan işçilerin korunma kapsamına alınması ile başlamıştır. Bu durum, sosyal güvenlik sisteminin yararlanacak kitlelerin sayısını arttırmada öncü olmasının yanısıra koruma tedbirlerinin genişletilmesini de sağlamıştır(88).

Zamanla halkın tümünü sosyal güvenliğin zorunlu koruma kapsamına alma eğilimi, toplumda çalışanların faaliyet gösterdikleri alanlara göre türlü gurublara(89) ayrılmasına neden olmuştur. Önce, sosyal ve ekonomik sorunları bakımından işçilerinkine benzeyen tarım işçileri ile esnaf ve sanatkârlar gözönünde bulundurularak(90) farklı sosyal güvenlik rejimleri kurulmaya başlanmıştır(91). Böylece, zorunlu sosyal korumanın kapsamında, farklı sosyal gurubların yararlandıkları mali ve idari yönden bağımsız rejimler ortaya çıkmıştır (92). Bu yayma işi, sosyal ve ekonomik gelişmeye paralel olarak kademeli bir şekilde zamanla tamamlanmıştır.

(88) DUPEYROUX, Droit..., S.102.

(89) Genel olarak bunlar; endüstri ve ticarete çalışanlar, madenlerde çalışanlar, deniz işlerinde çalışanlar, kamu görevlileri (memurlar, askerler, polisler), tarım işlerinde çalışanlar ve serbest meslek erbabları gibi guruplara ayrılırlar. DOUBLET, s.724.

(90) DUPEYROUX, Droit..., s.105.

(91) DUPEYROUX, Droit..., s.107.

(92) DUPEYROUX, Droit..., s.107.

2. Teklik İlkesi (Riskler İlkesi)

Sosyal yardımların, sosyal güvenlik kapsamı içine alınarak yoksullara, çocuklara ve yaşlılara sosyal ve ekonomik bakımdan yardım yapmak amacı ile aile yardımı ve genel yaşlılık sigortası gibi sigorta kollarının ortaya çıkması, risklerin sayısını arttırmıştır(93). Sosyal ve ekonomik bakımdan farklı gurublara özgü bağımsız rejimlerin ortaya çıkmasının yanısıra risk sayısının artması, uygulamada teknik bakımdan finansal ve örgütsel sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur(94). Zamanla, ortaya çıkan bu sorunlara hızla çözüm yolları aranmağa başlanmıştır. İlk kez, finansal bakımdan ortaya çıkan sorunlara çare bulunması çabası gösterilmiş ve daha sonra örgütsel bakımdan yeni bir sistem arayışı içine girilmiştir(95).

(93) Bugün bu risklerin sayısı 39 branşa yükselmiştir. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 102 sayılı sözleşmesini kabul eden devletlerden Almanya, İngiltere, İtalya, Hollanda, Belçika, Lüksemburk, İrlanda ve Danimarka saptanan 39 riskin tamamını; Norveç ve İsviçre 23 branşı; Yunanistan, İzlanda ve Yugoslavya 16 branşı; İsrail, Meksika, Peru ve Senegal 18 branşı kabul etmiştir. Bunda etgen olan da zamanla risk sayısının artarak 102 sayılı sözleşmenin, bu riskleri kapsamına almamış olmasıdır. Nitekim, bazı gelişmiş devletler bu eksiklikleri, kendi aralarında yaptıkları sözleşmelerle sosyal güvenliğin normlarını yeniden saptamaya başlamışlardır. Yapılması gereken ilk iş, çağın sosyo-ekonomik koşullarına göre 102 sayılı sözleşmeyi yeniden düzenlemektir. DOUBLET, s.759-760.

(94) DUPEYROUX, Droit..., s.106.

(95) Bu arada, nüfusla ilgili sorunlara da çözüm yolları aranmağa başlanmıştır. DUPEYROUX, Droit..., s.108.

Nitekim, 1941 yılında İngiltere'de kabul edilen "Beve-ridge Plânı"(96), sosyal güvenliğin tek bir kamu örgütü aracılığı ile uygulanması fikrini ortaya çıkartmıştır. Kurulacak olan bir kamu örgütü tüm risklere cevap verecek niteliktedir. Ancak, böyle bir örgütün kurulabilmesi için var olan sosyal güvenlik rejimlerinin parça parça kısa ya da uzun dönemde birleştirilmesi gerekir(97).

Kıta Avrupası ülkelerinde risk ilkesi sistemi ile karşılanacak (iş kazası ve meslek hastalıkları, hastalık, analık, malullük, yaşlılık, ölüm, işsizlik ve aile yardımı gibi) riskler, kendi aralarında teknik özelliklerine göre ya bir kurum ya da bir sandık kurma yolu genel olarak benimsenmiş ve kurulan kurum ya da sandıkların tamamı Sosyal Güvenlik Bakanlığına bağlanmıştır. Örneğin, Fransa'da Ulusal Hastalık Sigortası Sandığı bünyesinde hastalık, analık, malullük ve ölüm sigortaları; Ulusal Yaşlılık Sigortası Sandığı bünyesinde yaşlılık sigortası; Ulusal Aile Yardımı Sandığı bünyesinde aile yardımı sigortası; Ulusal İşsizlik Sigortası Sandığı bünyesinde işsizlik sigortası riskleri toplanarak, bu sandıkla-

(96) Adı geçen plân hakkında fazla bilgi için bkz., DUPEYROUX Droit..., s.75-79; DOUBLET, s.733-736; KEITHLEY, s.313-316; TALAS, Sosyal Güvenlik..., s.25-30; İZVEREN, s.21-22.

(97) DUPEYROUX, Droit..., s.107.

rın tamamı Sağlık ve Sosyal İşler Bakanlığına bağlanmıştır(98).

Genel olarak sosyal güvenlik sistemindeki bu tür gelişmelere etken olan da, herkese sosyal güvenlik hakkının tanınmasından ileri gelmektedir. Bundan dolayı, sosyal güvenlik sorunlarının çözümünde genel bir dayanışmaya gidilmekte ve başlangıçta bağımsız ve farklı sosyal güvenlik rejimleri yavaş-yavaş bir bütünün parçaları olarak görülmeye başlanmaktadır(99).

II. SOSYAL GÜVENLİK AMACININ GERÇEKLEŞMESİNDEKİ İLKELERİN SEÇİMİ

Sosyal güvenliğin anlamı ., daha önce belirtmiş olduğumuz gibi iş kazası ve meslek hastalıkları, hastalık, analık, malullük, yaşlılık, ölüm, aile yardımı ve işsizlik gibi durumlarda kesilen gelirin yerine geçecek ödenek ve diğer hizmetlerin güven altına alınması, doğum ve evlenme gibi durumlarda da ortaya çıkan masrafların ödenmesidir. Ancak, bunların pozitif hukukta yer alabilmesi için aşağıdaki çağdaş üç yasal sistematik yolu aşamalı olarak gerçekleştirerek mutlu kılıcı bir sosyal güvenlik sistemine ulaşılması ile mümkündür. Bu sistematik(100) :

(98) Yves SAINT-JOURS, Traité De Sécurité Sociale, C.1, Paris 1980, s.105-113; DUPEYROUX, Droit..., s.1033-1034. Bu konuda diğer Avrupa ülkelerinin sistematik yapısı ile ilgili olarak ayrıca bkz., DOUBLET, s.723-724.

(99) DUPEYROUX, Droit..., s.108-109.

(100) DUPEYROUX, Droit..., s.101.

- i. Ücretli olarak çalışanları koruma kapsamına almak,
- ii. Korumayı ücretsizlere de yayarak kapsamı genişletmek,
- iii. Sistemi, tek bir kamu kurumu çerçevesinde toplamaktır.

Bu haliyle sosyal güvenlik, sürekli olarak gelişme gösteren "dinamik" bir özelliğe sahiptir(101).

Yukardaki sistematığı saptadıktan sonra; sistematikte, bir ülkenin ekonomik, sosyal, kültürel ve nüfus yapısına göre ya meslek ilkesi ya da risk ilkesi arasında bir seçim yaparak, bu ilkelerin kapsamı belirtilir ve bir plân çerçevesinde uygulamaya geçilir.

III. SOSYAL GÜVENLİK AMACININ GERÇEKLEŞMESİNDEKİ İLKELERİN UYGULANMASI

Yukardaki ilkeler ve sistematik belirtildikten sonra, yapılacak sosyal güvenlik planlarında hedefler ve alınması gerekli tedbirler saptanır(102). Planlar bütün ülke halkını koruma kapsamına alacak şekilde yapılmalıdır(103). Bunu gerçekleştirmek için de farklı yaşama seviyelerine sahip olan bireylerin ihtiyaçları gözönünde tutularak toplumu çeşitli

(101) DUPEYROUX, Droit..., s.101.

(102) Nitekim, ülkemizde, sosyal güvenlik sisteminin hedefleri ve alınması gerekli tedbirleri bir plân çerçevesinde saptanmıştır. Bu konuda fazla bilgi için bkz., DPT., Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967), TC. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara Ocak 1963, s.109-112.

(103) DUPEYROUX, Droit..., s.105; KEITHLEY, s.314.

gurublara ayırarak uygulamaya geçilir. Bu nedenle, bir toplum aşağıda görüleceği gibi altı guruba ayrılabilir(104).

Bunlar:

- i. Ücretli olarak çalışanlar,
- ii. Bağımsız olarak çalışanlar ile serbest meslek sahipleri,
- iii. Ev kadınları,
- iv. Çalışacak yaşta olup da gelir sağlayacak bir iş yapamayanlar (18 yaşından büyük öğrenciler ve hendikaplılar gibi),
- v. Çocuklar,
- vi. Yaşlılar (çalışma yaşının üst sınırını aşan kimseler) dir.

Yukardaki toplum guruplarından ilk üçü sosyal güvenliğin sosyal sigorta olanaklarından, diğerleri de sosyal yardımlardan yararlanırlar(105).

Sosyal güvenlik her bakımdan yaygın ve genişleyen bir sistem olarak belirmiştir. Bütün mesleki, fizyolojik ve sosyo-ekonomik riskleri kapsamaktadır. Yalnız belli kişileri değil, bir ülkenin tüm nüfusunu uygulama alanı içine almaya yönelmiştir. Dağınık tedbirler yerine bir bütün olarak belir-

(104) KEITHLEY, s.315.

(105) KEITHLEY, s.315.

miştir. Bunun bir sonucu olarak, sosyal güvenliğin mali kaynaklarında ve devletin bu kaynakların oluşumuna katılmasında tamamen yeni yöntem ve teknikler söz konusu olmuştur. Sosyal sigortalarda yapılan parasal ödemeler ve sağlık yardımları sıkı bir şekilde ödenen primlere bağlanmıştır. Kapitalizasyon sisteminin uygulandığı yaşlılık sigortalarında bu durum açıkça görülür. Bu nedenledir ki, bir sosyal sigortadan yararlanmak, çeşitli koşulların yerine getirilmesine bağlıdır. Oysa, sosyal güvenlik sistemlerinde mali kaynaklar yalnız ilgililerin ödedikleri primlere dayanmasının yanısıra devlet katkıları da vardır. Amaç, sefaleti ve gelecek korkusunu önlemektir. Bu amacın gerçekleşmesinde sosyal sigortalar ve sosyal yardımlar başlıca iki araç olmuştur.

İkinci Kısım

T Ü R K İ Y E ' D E S O S Y A L S İ G O R T A K U R U M L A R I

§ 1. T Ü R K İ Y E ' D E S O S Y A L S İ G O R T A K U R U M L A R I N I N T A R İ H S E L G E L İ Ş İ M İ Ç İ N D E K İ G Ö R Ü N Ü M L E R İ

Tarihi bir gelişim incelenirken genel olarak izlenen yol, geçmişin karakteristik özelliklerini gösteren taraflarını birarada toplayarak çeşitli dönemlere ayırmak ve böylece karakteristik ayrılıkları ile ortaya çıkan dönemleri ele alarak özellikleri üzerine eğilmektir. Türkiye'de sosyal sigorta kurumlarının tarihsel gelişimlerini incelemeye de aynı yola başvurmak olasıdır. Bu bakımdan, bugün anladığımız anlamda sosyal sigorta kurumlarının ortaya çıkmaya başladığı Cumhuriyet Dönemini değişim noktası olarak kabul edersek, toplu bir bilgi elde edebilmek amacı ile Türkiye'de sosyal sigorta kurumlarının tarihsel gelişme dönemlerini:

i. Cumhuriyet Öncesi Dönemi,

ii. Cumhuriyet Dönemi

şeklinde iki büyük kümede toplayarak incelenmesi yerinde olur. Şüphesiz ki bu iki ana dönemi, yukarıda değinilen genel kurallara sadık kalarak, kendi içersinde de bazı bölümlere ayırmak olanağı vardır.

I. CUMHURİYET ÖNCESİ DÖNEMİ

Türkiye'de sosyal sigorta kurumları hakkında bazı bilgiler çıkabilecek şekilde tarihi gelişimin incelenmesini, eldeki olanaklarla ancak orta çağa kadar indirebilmek mümkündür. Cumhuriyet Öncesi Dönemi diyebileceğimiz bu dönemi kendi içersinde, birbirinden esaslı farklılıklar gösteren iki bölüme ayırabiliriz. Bunları, Tanzimata Kadar Olan Dönem ile Tanzimattan Sonraki Dönem şeklinde belirterek incelemek olanaklıdır.

1. Tanzimata Kadar Olan Dönem

Tanzimata kadar olan dönem içinde zaman bakımından eskieye gidersek, sosyal sigorta kurumlarının düzenlenmesinde, aile, kişinin sosyal risklere karşı korunması bakımından çok önemli bir fonksiyon olmuş ve bir nevi üretim ve tüketim birliği niteliği taşımıştır(106).

Nüfusun çoğunluğu tarım alanında çalışmakla birlikte ülkemizde geniş bir el sanatları faaliyeti de vardı. Bu alanda Avrupa ülkelerinden geri kalınmadığı gibi, küçük sanayi döneminde dünyanın ileri ülkelerinden biri haline gelmiş ve el sanayiinin dokuma ve iplik gibi ürünleri dış piyasalara ihraç edilmiştir(107). Ancak, el sanatları kesiminde gelir esas

(106) DİLİK, s.20.

(107) Sabahattin ZAIM, "Türkiye'nin İktisadi Ve Sosyal Gelişmesinde Sanayileşmenin Önemi", Sosyal Siyaset Konferansları, 16.Kitap, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, No.66, İstanbul 1965, s.235.

olarak yalnız emek faktörüne dayandığından, çalışanlardan birinin çalışma gücünü yitirmesi ya da ölümü halinde aile gelirlerindeki azalmalar, sosyal ve ekonomik risklerin şiddetini arttırmada etkin olmuştur. İşte bu nedenle, ülkemizde esnaf örgütleri(108) Avrupa'daki korporasyon sistemine benzeyen "lonca sistemi"nde(109) birtakım dayanışma sandıkları kurmuşlar ve üyelerine yukarda değinilen risklere karşı belirli ölçüde sosyal ve ekonomik bakımdan bir güvenlik sağlamaya çalışmışlardır.

Lonca sistemi içinde dikkati çeken en önemli konu, Orta Sandığı ya da Teavüm Sandığı denilen sandıklarla esnafa yardım olanaklarının yapılmaya çalışılmasıdır. Sandığın finansal kaynağı, esnaftan alınan bağışlar, çıraklıktan kalfalığa ve kalfalıktan ustalığa terfi edenler için ustalar tarafından verilen paralarla, esnaftan belirli zamanlarda toplanan aidatlardan oluşur(110). Toplanan bu paralar, lonca sistemi içindeki yardım sandıkları ile, sadece çalışan ve lonca

(108) Esnaf örgütleri, "aynı şehirde oturan ve aynı san'atla geçimini sağlayan esnaf arasında meydana gelen ve karşılıklı koruma ve yardım esaslarına dayanan ve eşyanın yapılmasında ve satılmasında sıkı bir tekelcilik yolunu izleyen meslek teşekkülleridir". ERKUL, Türk İş Hukuku Dersleri, 1475..., s.40'dan, Samet AGAOĞLU-Selahattin HUDAIOĞLU, Türkiye'de İş Hukuku (İş Hukuku Tarihi), İstanbul 1939, s.28.

(109) ERKUL, Türk İş Hukuku Dersleri, 1475..., s.41; TUNÇOMAĞ, s.41-42; DİLİK, s.22.

(110) Ferit H.SAYMEN, Türk İş Hukuku, İstanbul 1954, s.46; ERKUL, Türk İş Hukuku Dersleri, 1475..., s.43.

sistemi içinde yer alan esnafa yaşlılık, malullük ve ölüm gibi risklere karşı yardımlarda bulunmanın yanısıra esnafa faizle ödünç para olarak da verilmişti(111).

Yukarıda yaptığımız açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, esnaf örgütleri tarafından lonca sistemi bünyesinde kurulan bu yardım sandıklarının, sosyal sigorta kuruluşlarımızın ilk çekirdeği olarak kabul etmek doğru olur(112).

Yardım sandıklarının çalışmaları Tanzimata kadar devam etmiş; ancak, cemiyet bünyesine iyice yerleşmiş olan sözkonusu örgütler zamanla ekonomik hayatın hızına ayak uyduramayarak fiilen tasfiye olmuşlardır(113).

2. Tanzimattan Sonraki Dönem

Tanzimat dönemi ile birlikte (1839) Türkiye'de fabrika sanayiini kurmak girişiminde bulunulmuş, fakat sosya, ekonomik ve siyasal nedenlerden dolayı yerli ve yabancı sermaye ile ülkenin çeşitli bölgelerinde kurulan çok sayıdaki fabri-

(111) SAYMEN, 46; ERKUL, Türk İş Hukuku Dersleri, 1475..., s.43-44; TALAS, Sosyal Güvenlik..., s.69-70; TUNÇOMAG 42-43.

(112) SAYMEN, s.46; ERKUL, Türk İş Hukuku Dersleri, 1475..., s.44; TUNÇOMAG, s.43; Karşı görüş: "Aslında bu sandıklarla sosyal sigortalar arasında birçok bakımlardan farklar vardır. Öte yandan, Türkiye'de bu sandıklarla sosyal sigortaların kuruluşu arasında dolaysız bir bağ kurmak mümkün değildir. Türkiye'de sosyal sigortaların kuruluşlarında, bu sandıklar çoktan unutulmuş bulunuyordu. Bunların yeni kurulan sosyal sigortalara örnek ya da çekirdek teşkil etmesi söz konusu olamazdı".DİLİK, s.24.

(113) ERKUL, Türk İş Hukuku Dersleri, 1475..., s.45.

kalar kapanarak 19.asırın ilk yıllarında başlatılan sanayileşme hareketi 19.asırın ikinci yarısının ortalarına doğru başarısızlıkla sonuçlanmıştır(114). Bu koşullar altında Türkiye'de, Avrupa ülkelerinde olduğu gibi fabrikalarda çalışan işçi kitlesi doğmamış ve işçilerin sosyal ve ekonomik sorunlarını çözecek sosyal sigorta kurumlarının kurulması gerçekleştirilememiştir. Ancak, Tanzimat Döneminde hazırlanan nizamname ve kanunlar ile örf ve adet hukukundan çıkılarak pozitif hukuka geçilmiş(115) ve ülkenin belli bölgelerinde çalışan işçilere hastalık, kaza ve ölüm hallerinde yardım yapılması sağlanmıştır(116).

Nitekim, çıkartılan nizamnamelerden ilki 1865 yılında Ereğli Kömür Havzası işçileri ile ilgili "Dilaver Paşa Nizamnamesi" olmuş ve bunu 2 Şubat 1869 tarihli "Meadin Nizamnamesi" izlemiştir(117). Bu nizamnamede, madenlerde kazaya uğrayanların ölümü halinde ailelerine tazminat verilmesi ve kaza ve hastalık hallerinde eczane ve hekim bulundurulması esasları getirilmiştir(118).

Tanzimat döneminde yukardaki mevzuat tedbirlerinin dışında, memur ve subaylarla kamu kesiminde çalışanların özel-

(114) ZAIM, s.236.

(115) ERKUL, Türk İş Hukuku Dersleri, 1475..., s.45.

(116) Adil İZVEREN, İş Hukuku I,II,III, Ankara 1974, s.16.

(117) SAYMEN, s.49; İZVEREN, İş..., s.16; TALAS, Sosyal..., s.591; DİLİK, s.27.

(118) İZVEREN, İş..., s.16; TALAS, Sosyal Güvenlik..., s.72-73.

likle yaşlılık ve hastalık hallerinde korunmalarını kapsayan bazı sandıkların kurulduğunu görmek mümkündür. Bunlardan ilki 1866 yılında kurulmuş olan Askeri Tekaüt Sandığıdır. Daha sonra, 1881'de sivil memurlar için kurulan bir emekli sandığı, 1890'da Seyrisefain Tekaüt Sandığı, 1909'da Askeri ve Mülkî Sandıklarla Tersanei Amirenin İşçi ve Memurları İçin Emeklilik ve Malullük Sandığı(119), 1910'da Hicaz Demuryolu Memur ve Müstahdemlerine Hastalık, Kaza Halleri İçin Bir Yardım Sandığı, 1917'de Şirketi Hayriye Tekaüt Sandığı kurulmuştur(120).

Tanzimat Döneminde çıkartılan nizamname ve kanunlar, ülke içinde belli yer ya da bölgede çalışan işçileri koruma kapsamına aldığından, konuyu toplu bir şekilde düzenlemek Cumhuriyet Döneminde mümkün olmuştur.

II. CUMHURİYET DÖNEMİ

Osmanlı İmparatorluğu döneminde ekonomik hayat, genel olarak ticaret ile tezgâh sanayine dayanmıştır. Bu açık gerçek karşısında, Avrupa'daki sanayi hareketine ayak uydurarak onlar gibi sanayileşme yoluna gitmek yerine, bol ve ucuz Av-

(119) 1909 yılında kurulmuş olan bu sandık, işçilerin emeklilik ücretini hizmet seneleri ile malûliyet derecesini göz önünde bulundurarak teknik bakımdan hesaplayan bugünkü anlamdaki ilk Sosyal Sigorta Kurumunu ortaya çıkartmıştır. Örnek için bkz., SAYMEN, s.50.

(120) SAYMEN, s.50; ERKUL, Türk İş Hukuku Dersleri, 1475..., s.46; DİLİK, s.32.

rupa mallarının yurt içine hiç bir engel konmaksızın sokulması ile ulusal sanatlarımızın ortadan kalkmasına ve ulusal gelirimizin yurt dışına akmasına sebep olmuştur. Bu kötü durumdan kurtulmak ve çalışma hayatımızı düzenlemek amacı ile sosyal sigorta kurumlarının kurulmasının yanısıra çalışanların uğriyacağı risklere karşı, bugün olduğu kadar yarına da güvenle bakmalarını sağlama girişimlerinin ancak, yeni kurulan Cumhuriyet Dönemi ile birlikte başladığı görülür.

Büyük Millet Meclisi Hükümetinin kurulmasından Cumhuriyetin ilânına kadar geçen zaman parçasını da bu dönem içinde kabul edecek olursak; dönemi:

i. 1920-1961 yılları arası,

ii. 1961 yılından günümüze kadar olan
şeklinde iki büyük parçaya ayırarak incelemek olanaklıdır.

1. 1920-1961 Yılları Arasındaki Dönem

Yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti, kuruluşunun ilk yıllarında işçilerin belirli sosyal ve ekonomik sorunlarını çözmek amacıyla genellikle yalnız belli bölgeler için ya da yalnız belli bir konu için tek tek çıkarılan kanunlarla uygulama alanında ilk adımlarını atmıştır. Bu alanda ilk kez, çok kötü çalışma koşulları altında oldukça yoğun bir işçi gurubunun çalıştığı Ereğli kömür bölgesi için çıkarılan kanunlarla işe başlanmıştır. Bölgede çalışan maden işçileri hakkında uygulanmak üzere, 10 Eylül 1921 (10 Eylül 1337) tarih ve 151 sayılı "Ereğli Havzai Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Mü-

teallik Kanun"(121) çıkarılmıştır. Kanunun amacı, 4.maddesinde öngörülen "İhtiyat ve Teavün Sandıkları"nın kurularak (122) bölgede çalışan maden işçilerinin uğradıkları iş kazaları, hastalık, ihtiyarlık ve ölüm olaylarına karşı zorunlu olarak korumaktır(123). Böylece 151 sayılı Kanun ve ona ilişkin yönetmelik, Türkiye'de dar kapsamlı ilk sosyal sigorta kurumunun kurulduğu söylenebilir(124).

Bu dönemde sosyal sigortalara ilişkin diğer hükümler 818 sayılı Türk Borçlar Kanununun(125) 112.maddesi ile 3008 sayılı İş Kanununun(126) 100.maddesinde toplanmıştır.

İkinci Dünya Savaşı ile birlikte sanayileşmenin durması ve ekonomik olanakların bulunmaması, sosyal sigortalar sorununu ikinci plana iterek 3008 sayılı Kanunun 100.maddesindeki sosyal sigortalara ilişkin esaslar(127) uygulanama-

(121) Düstur, C.2, s.91.

(122) Adı geçen maddeye göre "Amele Birliği ve İhtiyat ve Teavün Sandıkları Talimatnamesi" adını taşıyan bir yönetmelik İktisat Bakanlığınca hazırlanarak 22.7.1923 tarih ve 2068 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile onaylanmıştır. DİLİK, s.34.

(123) Örneğin, 151 sayılı kanunun 6.maddesi "Bilumûm madenciler hasta ve kazazade olan ameleyi meccanen tedavi ettirmeğe... mecburdurlar." hükmündedir. Ayrıca bkz., aynı Kanun Md.7.

(124) Bu konuda fazla bilgi için bkz., TALAS, Sosyal Güvenlik..., s.74-81; BIT., Les Problemez Du Travail En Turquie, Bureau International Du Travail, Geneve 1950, s.11-12.

(125) RG., 8 Mayıs 1926, S.366.

(126) RG., 15 Haziran 1936, S.3330.

(127) 3008 sayılı Kanunun 100.maddesindeki esasları; "İş Kazaları ile meslek hastalıkları", "Analık", "İhtiyarlık", "İşten kalma", "Hastalık" ve "Ölüm" hallerini kapsayan sigorta kollarının kurulması hükmündedir. T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Birleşim:74, Toplantı:1, C.12, 1936, s.65. Ancak, iş kazası ve meslek hastalıkları ile analık sigortalarının öncelikle kurulacağı ve sigorta kolları ile ilgili kanun tasarılarının en geç 15 Aralık 1937 tarihine kadar hazırlanarak Büyük Millet Meclisine sunulacağı belirtilmiştir. T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Birleşim:73, Toplantı:1, C.12, 1936, S.sayı:194, s.53; 3008 sayılı Kanun Md.107.

mış ve gerekli kanunların çıkartılması gecikmiştir. Konuyla ilgili çalışmalara İkinci Dünya Savaşının bitiminde hemen başlanmış ve 3008 sayılı Kanununun 100.maddesinin hükümlerine sadık kalınarak ilk kez 1945 yılında 4772 sayılı "İş Kazalarıyla Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortaları Kanunu"(128) çıkartılmıştır. Bu sigorta kollarının kabul edilerek kanunlaşmasını 1949 yılında 5417 sayılı "İhtiyarlık Sigortası Kanunu" (129), 1950 yılında 5502 sayılı "Hastalık ve Analık Sigortası Kanunu"(130) izleyerek sağlık tesislerinin yeterli bulunduğu bölgelerde uygulanmaya başlanmıştır.

5417 sayılı Kanunun uygulanması sırasında 5752(131) 5937 (132), 6391(133) ve 6708(134) sayılı Kanunlar ile yapılan değişiklikler, bu konuda yeni bir kanun gereksinmesini ortaya koymuştur. Bu durum, 1957 yılında 6900 sayılı "Maluliyet, İhtiyarlık ve Ölüm Sigortaları Kanunu"(135) kabul edilerek düzeltilmiştir. Bu arada, çıkartılan sigorta kollarını uygulamaya koyacak bir kamu kurumu ihtiyacı 4792 sayılı "İşçi Sigortaları Kurumu Kanunu"(136) ile karşılanmıştır. Böylece 3008 sa-

(128) RG., 7 Temmuz 1945, S.6051.

(129) RG., 8 Haziran 1949, S.7227.

(130) RG., 10 Ocak 1950, S.7402. Bu kanun Hastalık Sigortası ile Analık Sigortasını birleştirerek 4772 sayılı Kanunun Analık Sigortası ile ilgili hükümlerini yürürlükten kaldırmıştır.

(131) RG., 6 Mart 1951, S.7751.

(132) RG., 28 Mayıs 1952, S.8120.

(133) RG., 22 Mart 1954, S.8664.

(134) RG., 11 Nisan 1956, S.9282.

(135) RG., 13 Şubat 1957, S.9534.

(136) RG., 16 Temmuz 1945, S.6058.

yılı İş Kanununun 100.maddesinde belirtilen sigorta kolları-
nın kademeli olarak kurulması tamamlanmıştır.

Dönemin özelliklerinden bir diğeri de ülkemizdeki me-
murlara sosyal güvenlik bakımından gerekli yardımların ya-
pılması ile ilgili kanunların çıkartılması olmuştur. Bu ko-
nu, ilk kez 1683 sayılı "Askeri ve Mülkî Tekâüt Kanunu"(137)
ile düzenlenmiştir.

1930 yılından sonra devletin iktisadi faaliyete katıl-
masının yoğunlaşması ile iktisadi devlet teşekküllerinde
çalışan kişilerin de devlet memurlarına sağlanan haklara ben-
zer haklar sağlanmak istenmiş ve bu amaçla bir çok özel Te-
kâüt ya da Emekli Sandığı Kanunları çıkartılmıştır. Bu san-
dıklardan ilk 2454 sayılı Kanunla(138) kurulu "Devlet Demir
Yolları ve Limanları İşletme Umumi İdaresi Memurları Tekâüt
Sandığı"dır. Daha sonra, 2921 sayılı Kanunla(139) "İnhisar-
lar Umum Müdürlüğü Tekâüt Sandığı", 3137 sayılı Kanunla(140)
"Devlet Deniz Yolları ve Limanları Genel Müdürlüğü Memurla-
rı Tekâüt Sandığı", 3202 sayılı Kanunla(141) "Türkiye Cumhu-
riyeti Ziraat Bankası Memurları Tekâüt Sandığı", 3492 sayılı

(137) RG., 11 Haziran 1930, S.1517.

(138) RG., 30 Mayıs 1934, S.2714.

(139) RG., 30 Mart 1936, S.3266..

(140) RG.; 27 Şubat 1937, S.3541.

(141) RG., 12 Haziran 1937, S.3629.

Kanunla(142) "Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Memurları Tekaüt Sandığı", 3575 sayılı Kanunla(143) "Askeri Fabrikalar Tekaüt ve Muavenet Sandığı", 4085 sayılı Kanunla(144) "Belediyeler ve İller Bankası Memurları Tekaüt Sandığı",4222 sayılı Kanunla(145) "Devlet Ekonomi Kurumları Memurları Emekli Sandığı", 4947 sayılı Kanunla(146) "Türkiye Emlâk Kredi Bankası Emekli Sandığı", 5129 sayılı Kanunla(147) "Köy Öğretmenleri ve Sağlık Memurları Tekaüt Sandığı" kurulmuştur.

Yukarıda görüleceği üzere, çeşitli kuruluşlar için ayrı ayrı çıkartılan kanunlar ile farklı emeklilik sistemleri oluşmuştur. Bu dağınıklığı önlemek amacı ile 1 Ocak 1950 tarihinde yürürlüğe giren 5434 sayılı "Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu"(148), 2454 sayılı Kanunla kurulu sandık ile 3575 sayılı Kanunla kurulu sandığın özel bir kanunla "İşçi Sigortaları Kurumu"na devroluncaya kadar geçici olarak çalışmalarını öngörürken(149), diğer emekli ve tekaüt sandıklarının tamamını yürürlükten kaldırarak(150) kendi bünyesine devralmıştır(151). 5434 sayılı Kanunla kurulu "Türkiye

(142) RG., 13 Temmuz 1938, S.3958.

(143) RG., 7 Şubat 1939, S.4126.

(144) RG., 2 Temmuz 1941, S.4849.

(145) RG., 25 Mayıs 1942, S.5114.

(146) RG., 22 Haziran 1946, S.6340.

(147) RG., 10 Eylül 1947, S.6703.

(148) RG., 17 Haziran 1949, S.7235.

(149) 5434 sayılı Kanun, Geçici Md.2/II, 3/II.

(150) 5434 sayılı Kanun, Md.133, 135.

(151) 5434 sayılı Kanun, Geçici Md.1.

Cumhuriyeti Emekli Sandığı" ise ülkemizde memur ve hizmetlileri kapsamına alan ve sosyal sigorta sisteminin zorunlu kıldığı güvenceleri gözeten önemli bir sosyal sigorta kuruluşlarımızdan biridir.

Cumhuriyet Döneminin 1920-1961 yılları arasındaki kesiminde, İşçi Sigortaları Kurumu ve Emekli Sandığı dışında, çeşitli banka ve reasürans şirketlerine ait ve sosyal sigorta niteliği taşıyan bir çok banka ve sigorta sandıklarına rastlanır. Bu sandıklardan halen yürürlükte olanlarını, Cumhuriyet Döneminin "1961 Yılından Günümüze Kadar Olan Kesimi" içinde yer vermeye çalışacağız(152).

2. 1961 Yılından Günümüze Kadar Olan Dönem

Cumhuriyet Döneminin 1920-1961 yılları arasındaki kesiminde, Türk sosyal sigortalar sistemi, yeterli ve kapsamlı bir sosyal güvenlik sistemini kademeli olarak gerçekleştirme yolunda gelişmeler göstermiştir. Ancak, sosyal sigorta sistemimizin kapsam ve amaç bakımından eksiklik ve aksaklıklar göstermesi, sistemin yeniden ele alınmasına sebep olmuştur.

(152) Bkz., Bu Çalışma, Birinci Bölüm, İkinci Kısım, s.57-60. Ülkemizdeki banka ve sigorta sandıklarının kuruluş bakımından eskiliklerine inanarak bilgi elde etmek amacı ile yazdığımız mektuplarla gönderdiğimiz "Form"ların cevaplarının % 80'nini alamadığımızı üzülerek belirtmek istiyorum. Gelen mektup ve Formlardan "Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Mensupları Yardım ve Emekli Sandığı Vakfı"nın 10 Şubat 1954 tarihinde kurulduğunu, tetkik etmek istediğim dönem için yararlı olacağı kanısındayım. Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.Mensupları Yardım ve Emekli Sandığı Vakfı'nın İstanbul 19.2.1980 tarih ve 850 sayılı yazılarından Banka ve Sigorta Şirketlerine Ait Sandıklara gönderdiğim "Form"la ilgili olarak ayrıca bkz., Bu çalışma, Ek.I.

Daha önceki dönemlerde kurulan sigorta kolları, sigortalılara sağlanan yararlar bakımından henüz uluslararası standartlara ulaşamamıştır(153). Ayrıca, çeşitli sigorta kolları için değişik zamanlarda çıkarılan kanunlar ile bunları değiştiren ya da ek hükümler koyan kanunların dağınık olması; tarım sektöründe bağımlı olarak çalışan işçilerle, küçük çiftçi, esnaf ve sanatkârlar gibi bağımsız olarak çalışanların henüz sosyal sigortalar kapsamına alınmaması; sosyal sigortalar kapsamına girmeleri gerektiği halde, T.C.Devlet Demir Yollarına ait iş yerleri ile Askeri Fabrikalarda çalışan işçilerin kapsam dışında kalmaları, sosyal sigorta sistemimizi yeniden ele alarak düzenleme gereğini ortaya çıkartmıştır.

Nitekim 1961 tarihli Anayasamız ile birlikte Türkiye'nin ekonomik ve sosyal sorunları daha cesaretle, açık ve ciddi bir şekilde tartışılmaya başlanmış ve 48.maddesi ile sosyal güvenlik, dolayısıyla sosyal sigortalar temel bir hak olarak kabul edilmiştir. Daha sonra, gerek Anayasamız gerek Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planınının temel ilke ve amaçları ışığında hazırlanan sosyal sigortalar ile ilgili çalışmalar 1963 yılında tamamlanarak tasarı halinde Parlemantoya sunulmuştur. 1964 yılında Parlemantoda kabul edilen 506 sayılı "Sosyal Sigortalar Kanunu"(154) 1965 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu

(153) Örneğin, işsizlik sigortası, aile yardımı gibi sigorta kolları henüz kurulamamıştır.

(154) RG., 29.30.31 Temmuz 1964 ve 1 Ağustos 1964, S.11766, 11767, 11768, 11769.

kanun ile de 4792 sayılı Kanunla kurulmuş olan "İşçi Sigortaları Kurumu"nun adı "Sosyal Sigortalar Kurumu" olarak değiştirilmiştir(155). 2454 sayılı ve 3575 sayılı Kanunlarla kurulan Emekli ve Muavemet Sandıkları ise 1968 yılında kabul edilen 991 sayılı Kanunla(156) Sosyal Sigortalar Kurumuna devredilerek(157) sistemdeki dağınıklık kısmen de olsa ortadan kaldırılmıştır.

Çıkarıldığı günkü sosyal ve ekonomik koşullarda Ereğli bölgesi kömür işçilerinin sosyal güvenliği bakımından büyük bir önem taşıyan 151 sayılı Kanun, 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun kabulünden sonra zamanla önemini yitirmiştir. Çünkü, 151 sayılı Kanunun kapsamına girenlere uygulanan "hastalık sigortası"da 506 sayılı Kanun ile karşılanmaya başlanmıştır(158).

(155) 506 sayılı Kanun Md.136.

(156) RG., 31 Ocak 1968, S.12814.

(157) 991 sayılı Kanun Md.1.

(158) Ereğli bölgesinde çalışan maden işçilerinin 506 sayılı Kanunun hastalık sigortası hükümleri kapsamına da alınması koşulu, adı geçen kanunun Geçici Madde 16, şu hükmü getirmiştir: "Bu Kanunun hastalık sigortası ile ilgili hükümleri, Havzai Fahniye Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik 151 sayılı Kanunun uygulandığı yerler için, Bakanlar Kurulu Kararı ile belli edilecek tarihten başlanarak uygulanır.". İşte bu karar, 9.9.1975 tarih ve 7/10616 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla kabul edilerek, Ereğli bölgesinde 15.10.1975 tarihinden itibaren uygulanmaya başlanmıştır. RG., 10.9.1975 S.15352.

1949 yılında kabul edilen 5434 sayılı "T.C.Emekli Sandığı Kanunu", çeşitli tarihlerde değişikliklere uğramasına rağmen 1961 yılından günümüze kadar olan dönem içinde de yürürlükte kalarak Türk Sosyal Sigortalar Sisteminde memur ve hizmetlileri koruma kapsamına alan önemli bir kuruluş olarak kalmayı devam ettirmiştir.

Bu dönemde bankalar, sigorta ve reasürans şirketleri, ticaret odaları, sanayi odaları, borsalar ile bunların kurdukları birliklerin yardım sandıkları ve bu sandıklara bağlı personel hakkında Sosyal Sigortalar Kanunu uygulanmaz(159). Çünkü adı geçen kurumlarda Sosyal Sigortalar Kanununun yürürlüğe girmesinden önce, çalışanların tâbi oldukları (vakıf biçiminde) sandıklar vardı. Bu sandıklar yasayla değil de, o kurumlarda çalışanların iradeleri ile kurulmuşlar ve üyelerine sosyal sigorta olanaklarını sağlama amacını taşımışlardır(160). Bu duruma neden olan da, kurumlarda çalışan kişilerin işlerinde düşünsel (fikri) yanın ağır basması ve bu gibi kimsele-
rin 3008 sayılı İş Kanununun kapsamı dışında tutularak(161) sosyal sigorta kanunlarından yararlanamamış olmalarıdır.

(159) 506 sayılı Kanun Geçici Md.20/II.

(160) TUNÇOMAĞ, s.137.

(161) 3008 sayılı kanun, yalnız işçileri kapsamına alarak memur ve hizmetlileri kapsam dışı bırakmıştır. Bu konuda fazla bilgi için bkz., SAYMEN, s.246-249.

Banka ve sigorta şirketlerinde çalışan işçi ve müstahdemler, 21 Temmuz 1960 gün ve 5/80 sayılı kararname ile İş Kanununa tâbi tutulmuşlar ve böylece Sosyal Sigorta Kurumlarından yararlanma olanağı ortaya çıkmıştır. Ancak, 16 Kasım 1960 gün ve 5/532 sayılı Bakanlar Kurulu kararı, banka ve sigorta şirketlerinde çalışan işçi ve müstahdemleri sosyal sigortaların kapsamı dışında tutmuştur(162). Bu karar ile, banka ve sigorta şirketlerinde çalışanların hem İşçi Sigortaları Kurumuna hem de tâbi oldukları sandıklara prim ödemelerine engel olunmak istenmiştir(163). 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu da bu durumu aynen koruyarak, geçici 20. maddesi ile bu sandıkların, 506 sayılı kanunun yayımı tarihinden itibaren en geç altı ay içinde belli koşulları yerine getirmeleri halinde onlara tâbi personelin Sosyal Sigortalar Kanunu uygulaması dışında kalacaklarını ve sigortalı sayılmayacaklarını açıkça ortaya koymuştur.

İkinci beş yıllık kalkınma planında, tek bir sosyal güvenlik sisteminin gerçekleştirilmesi için özel banka ve sigorta şirketlerinin sosyal güvenlik sağlayan sandıklarının Sosyal Sigortalar Kurumuna devredilmesi öngörülmüyordu(164).

(162) TUNÇOMAĞ, s.137'den Ferit H.SAYMEN, "Sosyal Sigortalar Karşısında Bankaların Yeni Durumu", İkt. ve Mal. Der. C.VII, S.8, 1956, s.405; Kemal OGUZMAN, "Bankaların İş Kanununa Tabi Kılınmalarının Hukuki Neticeleri", II. Banka ve Ticaret Hukuku Ankara 1962, s.757-758.

(163) TUNÇOMAĞ, s.137.

(164) DPT., İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, (1968-1972), T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara Kasım 1967, s.213.

Bu planın bir gereği olarak, 11 Mayıs 1976 tarihinde kabul edilen ve 26 Mayıs 1976 tarihinde yürürlüğe giren 1992 sayılı Kanunun(165) ek madde 1 ile sözkonusu sandıklar Sosyal Sigortalar Kurumuna devredilmiştir. Ancak, Anayasa Mahkemesi söz konusu ek madde 1'i hukukun ana prensiplerine, Kanun yapma tekniğine ve Anayasamızın 36., 38., 39. ve 48.maddelerine aykırı olması nedeniyle iptal etmiştir(166).

26 Mayıs 1976 tarihi ile 25 Ocak 1977 tarihi arasında 1992 sayılı kanunun ek madde 1'i yürürlükte kalmış ve bu tarihler arasında sözkonusu sandıklara tâbi olarak çalışanlar ya da bu sandıklarda yeni işe başlayanlar Sosyal Sigortalar Kanununa tâbi olmuşlardır. 25 Ocak 1977 tarihinden sonra ise bu gibi kimseler çalıştıkları banka ya da sigorta sandıklarına tâbidirler.

1961 Yılından Günümüze Kadar Olan Dönem içinde Anayasamızın 48.maddesi, sosyal güvenlik hakkının toplumumuzun tamamına tanınması bakımından etkili olmuştur. Bir yandan Anayasamızın 48.maddesi, diğer taraftan demokratik rejimi kökleştirmek ve bu rejim içinde ülkemizi sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda layık olduğu düzeye kavuşturmak için uygulanan kalkınma plan ve programlarının öngördüğü sosyal adalet ilkeleri ile bağdaşan haklı bir gelişmeyi sağlama amacı bütün

(165) RG., 26 Mayıs 1976, S.15598 Mük.

(166) An.Mah. 25.1.1977 T., E.36, K.2, AMKD, S.15, s.60.

halk topluluklarının sosyal sigortaların himayesi altına alınmasını zorunlu kılmaktadır(167). Diğer taraftan, sosyal ve ekonomik konularla ilgili uluslararası ilişkilerimiz yönünden de ülkemizdeki bütün sosyal gurupların bir an önce sosyal sigortalardan yararlandırılması gerekmektedir.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânınının 15 yıl içinde gerçekleştirilecek hedefleri arasında "serbest meslek erbabı, esnaf ve sanatkârların sosyal güvenlik düzeni içine alınması" ilkesi(168) yer almıştır. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında ise "esnaf ve sanatkârlar ile... serbest meslekte çalışanların hastalık, ihtiyarlık ve ölüm hallerinde gelir güvenliklerini sağlamak için, uygulama şekil ve şartları araştırmalarla tespit edilecek ve kendi aralarındaki yardımlaşma ve dayanışma kuruluşlarından yararlanabilecek sosyal sigortalar kurulması"(169) öngörülmüştür. Ayrıca, Esnaf ve Sanatkârlar tarafından kurulmuş 4.000'e yakın dernek, birlik ve federasyonların bölge esasına göre bağlı olduğu 65 birlik; yurt çapında aynı meslek erbabını içinde toplayan 5 federasyon ve dernek; birlik ve federasyonların birleşmesiyle meydana gelmiş bir federasyonun olması(170), esnaf ve sanatkârlar kit-

(167) TBMM. Tutanak Dergisi, Dönem:III, Birleşim:117, Toplantı:1, C.14, 1971, S.Sayısı:201, s.2

(168) DPT., Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı..., s.110.

(169) DPT., İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı..., s.214.

(170) TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:III, Birleşim:117, Toplantı:1, C.14, 1971, Sayısı:201, s.2.

lesinin sosyal sigortalar sisteminin kurulmasını sağlayacak yeterli bir ortamı hazırlamıştır(171).

Nihayet, yukarda belirtilen nedenler ve tespit edilen ilkelere uygun olarak,içinde bulunduğumuz döneme özellik kazandıran "Esnaf ve Sanatkârlar Sosyal Sigortalar Kanunu" tasarısı hazırlanarak 1971 yılında Millet Meclisi Başkanlığına sunulmuş ve Büyük Millet Meclisinde görüşülerek 1479 sayılı "Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu" adı altında kanunlaşmıştır(172). Kurumun kısa adı "Bağ-Kur"dur(173).

§ 2. TÜRKİYE'DE SOSYAL SİGORTA KURUMLARINA TOPLU BİR BAKIŞ

Yukarıdan beri yaptığımız açıklamalar Türkiye'nin Sosyal Sigorta Sistemi hakkında, ana çizgileriyle, bir fikir verecek niteliktedir. Aşağıda Türk Sosyal Sigorta Sisteminin kapsadığı kişileri ve bunların yıllara göre sayılarını; Planlı Döne-

(171) Ancak, bunların faaliyet nevi, ekonomik güçleri, teşkilatlanma derecesi ihtiyaç duydukları himaye tedbirleri bakımından gösterdiği faktör sebepleri ile ayrı bir sosyal sigorta sistemine bağlanmaları zorunlu olmuştur. TBMM, Tutanak Dergisi, Dönem:III, Birleşim:117, Toplantı:1, C.14, 1971, S.Sayısı:201, s.3.

(172) RG., 14 Eylül 1971, S.13956.

(173) 1479 sayılı Kanun Md.1/II.

mi temel alarak ayrıca göstermeyi ve böylece konunun toplu bir bakışla kavranmasını sağlamak istiyoruz.

I. SOSYAL SİGORTALAR KURUMU

Halen yürürlükte bulunan 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununa göre, "kapsam", sigortalı olabilme niteliğine bağlanmıştır. Bu niteliğin, çalışanla-çalıştıran (işçi ile işveren) arasında yapılacak hizmet akdi ile kazanılması asıldır(174). Sigortalılık niteliğinin kazanılması ile sistem, "sigortalı sayılanlar" ile bunların "yakınları" (eş ve çocukları ile sigortalının ölümü halinde hak sahibi kimseler)'i kapsamına alarak sosyal sigortalara ilişkin yardım ve ödemelerden yararlanırlar(175). Ayrıca kanun, 1976 yılında, 1992 sayılı Kanun(176) ile koruma bekçilerini de kapsamına almıştır(177). 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu; kapsamında bulunan kimselere iş kazalarıyla meslek hastalıkları, hastalık, analık, malullük, yaşlılık ve ölüm hallerinde yardımlar sağlar(178).

(174) 506 sayılı Kanun Md.2/I.

(175) 506 sayılı Kanun Md.2/III.

(176) RG., 26 Mayıs 1976, S.15598 Mük.

(177) Burada 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun kapsamını kısaca belirtmeğe çalıştık. Fazla bilgi için bkz., İZVEREN, Sosyal..., s.163-165; GÜVEN, Sosyal Sigortalar..., s.11-34; TALAS, Sosyal..., s.605-608; TUNÇOMAG, s.111-127; DİLİK, s.83-126.

(178) 506 sayılı Kanun Md.1/I.

İlgili sosyal sigorta hükümlerini uygulamak için 4792 sayılı Kanunla 1945 yılında kurulan Sosyal Sigortalar Kurumu, uygulama alanının genişliği ve kapsamına aldığı işçi sınıfı bakımından sosyal güvenlik sistemimiz içinde önemli bir yere sahiptir.

TABLO: 1

506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununa Tâbi
Olan Sigortalı Sayısı

Yıllar	(Plânlı Dönem)	
	Sigortalı Sayısı	
1963	710	820
1964	765	317
1965	921	458
1966	991	510
1967	1069	387
1968	1206	175
1969	1261	856
1970	1313	500
1971	1404	816
1972	1525	012
1973	1649	079
1974	1799	998
1975	1823	338
1976	2017	875
1977	2191	251
1978	2206	056
1979	2152	411

KAYNAK: Türkiye İstatistik Yıllığı, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 1971, 1979; SSK.,1979 Çalışma Raporu Ve Bilançosu ile 1980, İş Programı, SSK.Genel Müdürlüğü Yayını, No:340, Ankara, s.27.

II. EREĞLİ BÖLGESİ AMELE BİRLİĞİ

506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun Geçici Madde 16 hükmüne göre Bakanlar Kurulunun çıkarttığı bir kararnemi ile Ereğli bölgesinde çalışan maden işçilerinin hastalık sigortası bakımından 506 sayılı Kanunun kapsamına alınarak; Amele Birliği, tıpkı bugünkü İşçi Yardımlaşma Kurumu ya da Ordu Yardımlaşma Kurumu gibi ek sosyal güvenlik sağlayan bir kuruluş olarak faaliyetine devam etmektedir. Halen Amele Birliği, mensuplarına şu hizmetleri sağlamaktadır(179).

- i. Bölgede çalışan işçilerin hastalıkları halinde sağlık yardımı yapmak ve geliri kesilen günler için gelir sağlamak,
- ii. İşçinin ya da ailesinden birinin ölümü halinde cenaze yardımı yapmak,
- iii. Mensuplarına belirli koşullarda faizle kredi vermek,
- iv. Fakir işçi çocuklarına yardımda bulunmak,
- v. İşçilere takma ayak yaptırmak,
- vi. Belirli koşulların gerçekleşmesi ile mensuplarına toptan ödemede bulunmaktır.

Bu bakımdan, Amele Birliğinin faaliyetlerinin bundan sonra da devam etmesini ülkemiz sosyal politikası için yararlı görüyoruz.

(179) Ereğli Bölgesi Amele Birliğine "Kütahya, 23 Nisan 1981" tarihli yazımıza, "5.5.1981 tarihli İdari ve Mali İşler Müdürlüğü" cevabının kaynakçalarından.

III. BANKA VE SİGORTA ŞİRKETLERİNE AİT SANDIKLAR

Banka ve sigorta şirketlerine ait sandıkların birer tesis (vakıf) haline getirildiği(180) ve bunu teşvik eden statülerini 506 sayılı Kanunun yayımı tarihinden (29.7.1964)tarihinden) itibaren en geç altı ay içinde Çalışma Bakanlığına verildiği takdirde, adı geçen kuruluşların personeli, kurdukları sandıklara tabi olurlar(181). Bu gibi sandıklara tâbi olan kimselere iş kazaları ile meslek hastalıkları, hastalık, analık, malullük, yaşlılık ve ölüm; eşlerinin analık; eş ve çocuklarının hastalık hallerinde, en az 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununda belirtilen yardımlar sağlanır(182).

Yaklaşık olarak 60.000 personelin üye olduğu (183) bu sandıkların sayısı 26'dır(184).

(180) Vakıflar, 6762 sayılı Türk Ticaret Kanununun(RG., 9 Temmuz 1956, S.9353) 468.maddesi uyarınca kurulur ve 743 sayılı Medeni Kanunun (RG.,4 Nisan 1926,S.339) 77/A maddesi ile 73 ve 81/B maddeleri arasındaki (73 ve 81/B maddeleri dahil) hükümlerine tabi tutulurlar.

(181) 506 sayılı Kanunun Geçici Md.20/II.

(182) 506 sayılı Kanunun Geçici Md.20/I,b.

(183) AMKD,, S.15, s.60.

(184) Bu sandıklardan,İttihade Milli Türk Anonim Şirketi Memur ve Emeklilik Sandığı Vakfı 2167 sayılı Kanunun geçici 6.maddesine göre 1.1.1980 tarihi itibarıyla Sosyal sigortalar Kurumuna devredilmiştir. İttihade Milli Türk Anonim Şirketi Genel Müdürlüğünden aldığım 8.2.1980 tarih ve personel 92 sayılı yazılarından. Bugün statüleri Çalışma Bakanlığına onaylanmış 25 sandığın isimleri şöyledir:

Anadolu Anonim Şirketi Türk Sigorta Şirketleri Mensupları Emekli Sandığı Vakfı, Amerikan Türk Dış Ticaret Bankası Anonim Şirketi Mensupları Emekli Sandığı Vakfı, Şeker Sigorta Anonim Şirketi Personeli Sigorta Yardım Sandığı Vakfı, Sınai Yatırım ve Kredi Bankası Anonim Ortaklığı Mensupları Emeklilik ve sosyal Yardım Vakfı, Türkiye Tütüncüler Bankası Anonim Şirketi Memur ve Hizmetlileri Sosyal Sigorta ve Yardım Sandığı Vakfı, Eskişehir Bankası Türk Anonim Şirketi Mensupları Emekli Sandığı Vakfı. Türkiye Kredi Bankası Anonim Şirketi Memur

IV. TC. EMEKLİ SANDIĞI

Türkiye Cumhuriyet Emekli Sandığının kuruluşundaki amaç, Devlet ve Devlet katkısı ile kurulmuş müesseselerdeki(185) memur ve hizmetlilerin emekliliklerini düzenlemektir(186). Bu nedenle, iştiraklerine emekli aylığı, âdi malullük aylığı, vazife malullüğü aylığı, son hizmet zammı, dul ve yetim aylığı, harb malullüğü zammı, toptan ödeme, emekli keseneklerinin geri verilmesi, ikramiye gibi yararlar sağlar(187).

ve müstahdemleri Sosyal Sigorta ve Yardım Sandığı Vakfı, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası Anonim Şirketi Memur ve Müstahdemleri Yardım ve Emekli Sandığı Vakfı, Türkiye Faranti Bankası Anonim Şirketi Memur ve Müstahdemleri Emekli ve Yardım Sandığı, İstanbul Bankası Personeli Sosyal Sigorta Sandığı Vakfı, Yapı ve Kredi Bankası Anonim Şirketi Mensupları Yardım ve Emekli Sandığı Vakfı, Şekerbank Türk Anonim Şirketi Personeli Sosyal Sigorta Sandığı Vakfı, Türkiye İş Bankası Anonim Şirketi Mensupları Emekli Sandığı Vakfı, Türkiye Vakıflar Bankası Memur ve Hizmetlileri Emekli ve Sağlık Sandığı Vakfı, Türkiye Öğretmenler Bankası Türk Anonim Şirketi Emekli ve Sosyal Yardım Vakfı, Akbank Türk Anonim Şirketi Mensupları Tekeüt Sandığı Vakfı, Pamukbank Türk Anonim Şirketi Memur ve Müstahdemleri Emekli ve Yardım Sandığı, Türk Ticaret Bankası Emeklilik Sandığı Vakfı, Türkiye Omalar ve Borsalar Birlik Personeli Sigorta ve Emeklilik Sandığı Vakfı, Osmanlı Bankası Türkiye Personeli Emekli ve Yardım Sandığı Vakfı, Türkiye Genel Sigorta Anonim Şirketi Memur ve Hizmetlileri Sigorta ve Yardım Sandığı Vakfı, Ankara Anonim Türk Sigorta Şirketi Memur ve Hizmetlileri Sağlık ve Emekli Sandığı Vakfı, Anadolu Bankası Anonim Şirketi Memur ve Müstahdemleri Emekli ve Yardım Sandığı Vakfı, Milli Reasürans Türk Anonim Şirketi Mensupları Emekli Sandığı Vakfı, Türk Sigorta Vakfıdır. DPT., Sosyal Güvenlik, IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayını, No. DPT:1556 Mart 1977, s.124-126.

(185) Bu müesseseler için bkz., 5434 sayılı Kanun Md.12/I.

(186) 5434 sayılı Kanun Md.1.

(187) 5434 sayılı Kanun Md.13. Bu madde hükmünde dikkatimizi çeken husus; iş kazası ve meslek hastalıkları, hastalık ve analık gibi risklerin sayılmayarak sağlanan yararlar arasında görülmemesidir. Sosyal Sigorta Kanunlarımız arasında gereken kodifikasyonun sağlanması bakımından bu eksikliğin giderilerek, madde hükmüne ek bir madde ya da hüküm getirilmesi gerekli olduğu inancı içindeyiz.

TABLO: 2

5434 sayılı T.C.Emekli Sandığı Kanununa
Tâbi İştirakçi Sayısı

(Planlı Dönem)

<u>Yıllar</u>	<u>İştirakçi Sayısı</u>	
1963	489	143
1964	512	565
1965	548	383
1966	560	832
1967	593	927
1968	668	668
1969	708	098
1970	823	829
1971	877	600
1972	931	200
1973	984	800
1974	1 034	400
1975	1 092	000
1976	1 145	000
1977	1 175	000
1978	1 200	000
1979	1 300	000

Not: Bu tablo tahmini olarak düzenlenmiştir.

KAYNAK: Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Genel Müdürlüğün-
den aldığımız 12.2.1980 tarih ve APO/0-062/196 sayı-
lı yazısının Ek:2'sinden.

Kapsamına aldığı iştirakçi sayısı ile ikinci büyüklük-
teki sosyal sigorta kuruluşumuzdur.

V. BAĞ-KUR

Bağ-Kur'a, kanunla kurulu sosyal sigorta kurumları kapsamı dışında kalan ve herhangi bir işverene hizmet akdi ile bağlı olmaksızın kendi adına ve hesabına çalışan esnaf ve sanatkârlar ile diğer bağımsız çalışanlar girebilmektedir (188). Şu halde Bağ-Kur'a girebilmenin iki ön koşulu vardır. Bunlardan birincisi herhangi bir işverene hizmet akdi ile bağlı olmamak, ikincisi de kendi nam ve hesabına çalışmaktır. Ayrıca, kanuna 19.4.1979 tarih ve 2229 sayılı Kanunun(189) 7.maddesiyle getirilen bir değişiklikle bazı ticaret şirketi ortaklarının(190) da Bağ-Kur sigortalısı çerçevesine dahil edilmeleri öngörülmüştür. Bağ-Kur Kanunu, mensuplarına malullük, yaşlılık ve ölüm hallerinde yardımlar sağlar(191).

Kapsamına aldığı Bağ-Kur sigortalı sayısı ile ülkemizin üçüncü büyüklükteki sosyal sigorta kurumu olmuştur.

(188) 1479 sayılı Kanun Md.24/I.

(189) RG., 4 Mayıs 1979, S.16627.

(190) Bu ticaret şirketi ortakları; "Belediye hududları dışında olanlar dahil kollektif şirketlerin ortakları, adi komandit şirketlerin komandite ve komanditer ortakları, Limited şirketlerin ortakları, sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerin komandite ortakları, donatma iştirakleri ortakları, anonim şirketlerin kurucu ortakları ile Yönetim Kurulu üyesi olan ortakları"dır. 1479 sayılı Kanun Md.24/II.

(191) 1479 sayılı Kanun Md.24/I.

TABLO: 3

1479 sayılı Bağ-Kur Kanununa Tâbi Sigortalı Sayısı
(Yıllar İtibariyle)

<u>Yıllar</u>	<u>Sigortalı Sayısı</u>
1973	775 000
1974	825 000
1975	850 000
1976	885 000
1977	962 000

KAYNAK: DPT., Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1979-1983,
TC . Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayını,
No. DPT.: 1664, Ankara Nisan 1979, s.139.

İ k i n c i B ö l ü m

T Ü R K İ Y E ' D E S O S Y A L S İ G O R T A H A K L A R I B A K I M I N D A N H İ Z M E T - L E R İ N B İ R L E Ş T İ R İ L M E S İ

Birinci Kısım

H İ Z M E T L E R İ N B İ R L E Ş T İ R İ L M E S İ K A V R A M I V E B U N U N L A İ L G İ L İ S O S Y A L S İ G O R T A K U R U M L A R I V E S İ G O R T A K O L L A R I

§ 1. HİZMETLERİN BİRLEŞTİRİLMESİ KAVRAMI

Ülkemizdeki sosyal sigorta kurumlarında geçen "hizmetlerin birleştirilmesi" sorununu topluca ele alabilmemiz için konuyla ilgili "düşüncenin doğuşu" ile "tanımı ve amacı"nın incelenmesi yararlı olur.

I. DÜŞÜNCENİN DOĞUŞU VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti. kuruluşunun ilk yıllarından 1961 yılına kadar olan dönem içinde, çalışanların sosyal güvenlik sorunlarını çözmek amacıyla yalnız belli bölgeler için ya da yalnız belli bir konu için tek tek çıkarttığı kanunlarla sosyal güvenlik sistemini kurmaya uğraşmıştı. Ancak, sözkonusu dönemde kurulan onbir emekli sandığı, çalışanların yararlanacağı haklar arasında eşitliği sağlayamadığı

gibi bu emekli sandıklarının kuruluş kanunlarına ek ve geçici hükümler getiren kanunlar da çok dağınık bir görünüm içine girmişti(1). Nitekim, 8 Haziran 1949 tarihinde kabul edilen 5434 sayılı TC.Emekli Sandığı Kanunu, aynı dönemde bazı emekli sandıklarının kuran kanunlarla bu kanunlara ek ve geçici hükümler getiren kanunların yetmişbeşini yürürlükten kaldırmıştır(2). Fakat, çalışanların, yürürlükten kaldırılan çeşitli emekli sandıklarında geçen hizmetleri değerlendirilmemişti.

Diğer taraftan, işçilerin sosyal güvenliğini sağlamak amacı ile 1945 tarihinden itibaren çıkartılan sosyal sigorta kollarıyla ilgili kanunların çeşitli tarihlerde(3) yürürlüğe konulması ile sosyal güvenlik uygulamasının kapsamı genişletilmişti.

Çalışanların sürekli olarak gelir elde etmelerini sağlamak amacı ile çeşitli sosyal sigorta kurumlarının her birinde uzun süre (15,20,25 veya 30 yıl gibi) hizmet vermelerini istemek, insan ömrü bakımından bir doğa kuralı olarak kabul etmek mümkün değildir. Ayrıca, çalışma hayatından ayrılan kimselere gelir güvencesi sağlanmaması halinde sosyo-ekonomik bakımdan mağdur durumda kalmaları kaçınılmaz olacaktır. Bu ba-

(1) Bu Konuda Bkz., Bu Çalışma, Birinci Bölüm, İkinci Kısım s.44-5.

(2) 5434 sayılı Kanun Md.133.

(3) Bu Konuda Bkz., Bu Çalışma, Birinci Bölüm, İkinci Kısım s.49-54

kımdan, çalışma hayatından ayrılarak gelir güvencesi sağlanmayan kimselerin mağdur durumda kalmalarına engel olmak ya da sosyal güvenliklerine kavuşmalarını sağlamak için çeşitli emekli sandıkları ile sosyal sigortalarda geçen hizmetlerin aylık bağlanma işlerinde birleştirilmesi sorunu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, "Emekli Sandıkları İle Maluliyet, İhtiyarlık ve Ölüm Sigortaları Kanunlarına Tabi Hizmetlerin Birleştirilmesi Hakkında" 228 sayılı Kanun(4) çıkarılarak, hizmetlerin birleştirilmesiyle ilgili ilk adım atılmıştır. Söz konusu Kanun, dağınık sosyal sigorta haklarını korumuş ve böylece Türk sosyal güvenlik sisteminde önemli bir boşluğu gidermiştir(5). Ancak, bu kanunun 1961-1970 yılları arasındaki uygulamasında; "ihya edilmesi gerekli hizmet süreleri" nin değerlendirilmesi için kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıllık süre içinde yazılı istekte bulunmak koşuluna bağlanması(6) ve primsiz geçen hizmet sürelerinin borçlanarak değerlendirilmemesi birçok mevzuat boşluklarını ortaya çıkartmıştır. Nitekim, konuyla ilgili olarak parlamentoya 3 değişiklik tasarısı sunulmuştur(7).

(4) RG., 12 Ocak 1961, S.10705.

(5) TBMM. Tutanak Dergisi, Dönem:3, Birleşim:24, Oturum:1, C.2, 1970, S.Sayısı:10, s.1.

(6) 228 sayılı Kanun Md.10/c, Geçici Md.1.

(7) Değişiklik tasarılarıyla ilgili olarak ayrıca bkz., TBMM. Tutanak Dergisi, Dönem:3, Birleşim:24, Oturum:1, C.2, 1970, S.Sayısı:10, s.2-5.

Parlamentoda 28.1.1970 tarihinde kabul edilen ve 1214 sayılı "Emekli Sandıkları ile Maluliyet, İhtiyarlık ve Ölüm Sigortaları Kanunlarına Tabi Hizmetlerin Birleştirilmesi Hakkındaki 5.1.1961 Gün Ve 228 Sayılı Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine, Kaldırılmasına Ve Bu Kanuna Ek Ve Geçici Maddeler Eklenmesine Dair Kanun"(8) ile 228 sayılı Kanunun 3,4,5,6,10,12,15 ve 16,maddeleri değiştirilmiş; 7,9,11 ve 14. maddeleri ile geçici 1 ve 2.maddeleri yürürlükten kaldırılmış ve yeniden ek madde 1 ve 2 ile bir geçici madde eklenmiştir. Böylece çeşitli sosyal sigorta kurumlarında geçen hizmetlerin birleştirilmesi ile ilgili olarak mevzuattaki eksiklikler,yapılan yasal değişikliklerle tamamlanmıştır.

II. TANIMI VE AMACI

Çağdaş sosyal güvenlik sisteminin gerçekleştirilmesi çabası sırasında ortaya çıkan hizmetlerin birleştirilmesi sorunu, birden çok sosyal sigorta kurumunun var oluşunun doğal bir sonucudur. Bu bakımdan hizmetlerin birleştirilmesi; çalışanların çeşitli sosyal sigorta kurumlarında geçen dağınık hizmetlerinin, tabi oldukları son sigorta kurumu koşullarına göre sürekli aylık veya gelir sağlama olanağı verecek şekilde birbirine eklenmesidir(9).

(8) RG., 6 Şubat 1970, S.13419.

(9) Mustafa ÇENBERCİ-Turgut UYGUR, Bağ-Kur Kanunu Şerhi, Ankara 1979, s.245.

Böylece, ülkemizdeki sosyal güvenlik kurumlarının çeşitliliği nedeniyle, değişik işlerde çalışanların bu hizmetlerde geçen sigortalılık süreleri birleştirilerek, mağdur olmalarına meydan vermeden yasal olanaklar çerçevesinde sosyal güvence sağlanmış olacaktır(10). Bu bakımdan, 228 sayılı Kanunla, Emekli Sandığı mevzuatı ve 6900 sayılı Kanuna tabi sigortalı hizmetlerde geçen sürelerin birleştirilerek aylık (malüllük, yaşlılık ve ölüm aylığı) ödeme olanağı sağlanmış ve mevcut bir adaletsizliğin önlenmesi(11) yoluna gidilmiştir.

Çalışanların hizmetlerinin birleştirilmesiyle ilgili sorunlarına çözüm yolu bulunmamış olsaydı, ülkemizde uzun süreli sigorta haklarından yararlanmak amacıyla çeşitli sosyal sigorta kanunlarında ayrı ayrı belirtilen çalışma sürelerini tamamlayamayanlar sürekli gelir ve geçim güvencesinden yoksun kalacaklardı. Ayrıca, gelir ve geçim güvencesinden yoksun kalan çalışanlar, sürekli gelir sağlamak ya da elindeki az gelirlere destek olmak için iş piyasasından iş arayacak ve böylece zaten var olan işsizliğin artmasına neden olacaktır. Diğer taraftan, yıllarca topluma hizmet vermiş insanların çeşitli sosyal sigorta kurumlarında geçen hizmetlerinin değerlendirilerek kendisinin ve ailesinin gelir ve kazançtan yoksun bi-

(10) TBMM. Tutanak Dergisi, Dönem:3, Birleşim:24, Oturum:1, C.2, 1970, S.Sayısı:10, s.6.

(11) Dip not (10)'daki Tutanak Dergisi, s.6.

rakılması, modern sosyal güvenlik anlayışına ters düşecektir(12).

Çağdaş sosyal sigorta sisteminin önemli tedbirlerinden birini oluşturan hizmetlerin birleştirilmesi, herhangi bir uzun süreli fizyolojik risk yüzünden geliri veya kazancı geçici yahut sürekli olarak kesilmiş kimselerin geçinme ve yaşama ihtiyaçlarını karşılama amacına yöneliktir. Bu amacın gerçekleşmesi ile ülkemizin sosyal güvenlik şemsiyesinin genişlemesinde etken olacaktır(13).

-
- (12) Nitekim, Anayasamızın 48.maddesinin TBMM.'deki tartışmaları sırasında Ethem SERİM şöyle demiştir: "..., Türk Cemiyetinin mühim bir kısmı maalesef sosyal yardım ve güvenlik unsurundan mahrumdur. Bir teşkilâta sahip olmamış yüz binlerce küçük esnaf, işçi sanat erbabı, Arab'ın dediği gibi "alâ bahtek" kabilinden yaşamaktadır. Ben öyle insanlar tanırım ki, gençliğinde cephelerde büyük kahramanlıklar yapmış, madalyalar kazanmış fakat çalışmayacak bir hale geldikleri zaman ızdırapla, korku ve endişe içinde hayata kahretmişler ve kendi sefaletlerini gizlemek için bir köşeye sinerek bu dünya ve bizler için çok kötü şeyler söyleyerek göçüp gitmişlerdir. Hükümet bu mevzuları derhal ele alsın. Hatta yatırımlardan daha mühim olarak ele alsın". TBMM. Tutanak Dergisi, Birleşim:46, Oturum:2, C.3, 1961, s.302.
- (13) Nitekim Anayasa Mahkemesinin bir kararında: "Devletin görevi, sadece sosyal güvenlik kuruluşlarını kurmak veya kurdurmak değildir. Aynı zamanda sosyal güvenlik kuruluşlarını ve bunların sağladığı imkânları geliştirmek, çağdaş sosyal güvenlik ihtiyaçlarını karşılamak, sosyal güvenlik hakkını genişletmek ve sosyal güvenlik anlayışını daha ileri aşamalara ulaştırmak da Devletin görevleri arasındadır. Şu halde, sosyal güvenlik haklarında herhangi bir kısıtlama yapmak veya sosyal güvenlik imkânlarını halen ulaştıkları düzeyden daha ileri götüreceği yerde daha geri düzeylere düşürmek, Anayasamızın 48.inci maddesinde öngörülen ilkeye de aykırılık teşkil etmektedir" denilmektedir. An.Mah. 25.1.1977 T., E.36, K.2, AMKD, S.15, s.62.

§ 2. HİZMETLERİN BİRLEŞTİRİLMESİ İLE İLGİLİ SOSYAL SİGORTA KURUMLARI VE SİGORTA KOLLARI

I. HİZMETLERİN BİRLEŞTİRİLMESİ İLE İLGİLİ SOSYAL SİGORTA KURUMLARI

1214 sayılı Kanunla değişik 228 sayılı Kanunun 1.maddesi "maluliyet, yaşlılık ve ölüm sigortaları ile çeşitli emekli sandığı kanununa tabi işlerde geçen hizmet sürelerinin..." birleştirilmesini hükme bağlamıştır(14). Yine daha yeni bir sosyal güvenlik kurumu olan 1479 sayılı Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanununun 59.maddesi de "... 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu ile 506 sayılı Kanunun geçici 20.maddesinde belirtilen Emekli Sandıkları ile Kanunla kurulan diğer emekli sandıkları mevzuatına tabi çeşitli işlerde çalışmış olanların, bu işlerde geçen hizmet süreleri ile bu kanuna tabi hizmetleri 5.1.1961 tarih ve 228 sayılı Kanun ve bu Kanunu değiştiren 1214 sayılı Kanun esaslarına göre birleştirilir" şeklindeki ilgili kanun metni içinde yer alan hüküm, 228 sayılı Kanunla bağlantı sağlamıştır.

. Diğer taraftan, 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun Geçici 20.maddesi ise bankalar, sigorta ve reasürans şirket-

(14) Bu konuda 5.5.1970 T., ve 915-1-14/6605 sayılı Çalışma Bakanlığının genelgesi için bkz., RG., 29 Mayıs 1970, S.13505.

leri, ticaret odaları, sanayi odaları, borsalar veya bunların teşkil ettikleri birlikler personelinin malullük, yaşlılık ve ölümlerinde yardım yapmak üzere kurulan sigorta sandıklarında geçen hizmetlerinin de 228 sayılı Kanun çerçevesinde birleştirilebileceğini öngörmüştür.

Bugünkü uygulamaya esas olan mevzuat çerçevesinde TC. Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu, 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun Geçici 20.maddesi kapsamına giren Sigorta Sandıkları ile Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigorta Kurumunda geçen hizmetlerin, uzun devre sigorta kollarıyla sağlanan haklar bakımından birleştirilmesi olanağı bulunmaktadır.

TABLO: 4

Türkiye'de Birleştirilecek Hizmetlerin
Tâbi Olacağı Sosyal Sigorta Kurumları

228 Sk.Göre Md.3 Genelge Md.3(J) (i)	506 SK.Göre Geçen Hizmetler	5434 SK.Göre Geçen Hizmetleri (itibari Hizmetler hariç)	1479 SK.Göre Geçen Hizmetler Md.59.	506 SK. Geçici 20.Md. göre kurulan Sandıklarda Geçen Hiz.
	—			
506 SK.Göre Geçen Hizmetler				
5434 SK.Göre Geçen hizmetler (itibari hizmetler hariç)		—		
1479 SK.Göre Geçen Hizmetler Md.59			—	
506 SK.Geçici 20. Md.göre kurulan sandıklarda geçen Hizmetler				—

II. HİZMETLERİN BİRLEŞTİRİLMESİNE KONU OLAN SİGORTA KOLLARI

Çalışanların sosyo-ekonomik bakımdan geleceğini güven altına almakla ilgili tedbirler, sosyal güvenlik sistemi bünyesi içine alınarak uzun süreli tehlikelerin risklerine karşı konulmağa çalışılmıştır. Beklenmedik bir zamanda, birdenbire veya yavaş yavaş büyük oranda giderlere yol açabilecek malullük, yaşlılık ve ölüm gibi risklerin ortaya çıkması ihtimali, çalışanları ve onların geçindirmekle zorunlu olduğu kimseleri sürekli olarak tehdit edecektir. Bu bakımdan, hizmetlerin birleştirilmesi ile ilgili 228 sayılı Kanun, emekli sandıkları ile sosyal sigortalar veya çeşitli emekli sandıklarına tabi işlerde çalışanların hizmetleri yalnız "malullük", "yaşlılık" (emeklilik) ve "ölüm" hallerinde sağlanacak haklar bakımından birleştirilmesini öngörmüştür(15). Madde hükmünden de anlaşılacağı üzere, sosyal sigorta kurumlarımızda geçen hizmetlerin birleştirilmesi risk kolları itibariyle sınırlandırılmıştır(16).

(15) 228 sayılı Kanun Md.1.

(16) Bu sınırı 228 sayılı Kanunun 13.maddesinde açıkça görürüz. Adı geçen madde hükmü, "Vazifeden mütevellit maluliyet ve ölüm ile iş kazaları ve meslek hastalıkları hallerinde bu kanun hükümleri uygulanmaz." şeklindedir.

Yargıtayın bir kararına göre, bu sınırlama kesindir(17).

Sosyal sigorta kurumlarımızca birleştirilecek hizmetlere konu olan sigorta kolları tehlikelerin nedenlerine göre değişiklik göstermektedir. Sözgelimi, genel hastalık ve kazalardan dolayı malullük durumunda "malullük", yaşlanma durumunda "yaşlılık" ve ölüm olayının gerçekleşmesi ile "ölüm" terimleri kullanılmaktadır(18). Şimdi bu terimlere kısa bir göz atalım:

1. Malullük

Malullük hali, çağdaş sosyal güvenlik sistemleri içinde korunan önemli bir sosyal risk(19) olarak kabul edilmiştir. Malullük halinin bir sosyal risk olarak kabul edilerek sosyal güvenlik sisteminde sosyal sigortalar ile güvence altına alınmasındaki amaç, çalışma gücünün kısmen ya da tamamen yitirilmesi halinde geçim olanaklarını sağlayarak sosyal güvenliği gerçekleştirmek ve yaymaktır. Bu anlamda malullüğü; "hastalık, sakatlık veya yaşlanma sebebiyle meydana gelen ve kısa sürede

(17) "Yasa özellikle sosyal güvenlik kurallarının yorum yoluyla genişletilmesi veya daraltılması, eşitlik veya mantıksal sonuçlara uygunluk sağlamak amacıyla olsa dahi Yasadaki açıklık karşısında yasa uygulayıcılarının yetkisi dışındadır". Yarg. 10.HD. 3.4.1975 T. E.82, K.1823, Mustafa ÇENBERCİ, Sosyal Sigortalar Kanunu Şerhi, Ankara 1977, s.362.

(18) Bkz. 506 sayılı Kanun Md.52,59,65; 5434 Sayılı Kanun Md.41, 53,55,68; 1479 Sayılı Kanun Md.27,34,40.

(19) İZVEREN, Sosyal..., s.234; GÜVEN, Sosyal Sigortalar..., s.136; DİLİK, s.102.

yahut sürekli olarak iyileşme olanağı bulunmayan bir arıza halidir"(20) şeklinde tanımlayabiliriz. Bir başka anlatımla malullük; hastalık, analık ve yaşlılık riskleri dışında meydana gelen arızalardır(21). Bu haliyle malullük bir takım sosyo-ekonomik sonuçlar ortaya çıkartan fiziksel bir risk türüdür(22).

Yukarıda değinildiği üzere, çalışma gücünü yitirerek gelirini kaybeden kimselerin geçinme olanaklarının tehlikeye düşeceği açıktır. Çünkü, emeği ile geçinen kimselerin gelir seviyesi düşük olduğundan tasarruf yapmaları kısıtlıdır. Bunlar, tasarruf yapsalar dahi yaptıkları tasarruflar kendilerini uzun süre geçindirmeye yetmez.

Fert başına düşen ulusal gelirin az olduğu(23) ve gelir dağılımındaki büyük eşitsizliklerin bulunduğu ülkelerde emeği ile çalışan toplulukların tasarruf olanakları düşüktür. Bu bakımdan, çalışan bir kimsenin eski işini yapamaması, herhangi bir işte çalışamaz duruma gelmesi ve başka birinin sürekli yardımına muhtaç duruma düşmesi gibi hallerde devletin sosyal güvenlik tedbirleri olarak gelir güvencesi sağlaması en önemli sosyal politika ilkelerinden biri sayılır.

(20) GÜVEN, Sosyal Sigortalar..., s.137.

(21) SAINT-JOURS, s.242.

(22) GETTING, s.35.

(23) Bu konuda Türkiye'yi diğer ülkelerle karşılaştırmak amacıyla bkz., OCDE., Coopération Pour Le Développement Examen, Organizastion De Cooperation Et De Développement Economiques, Paris Novembre 1979, s.206-209.

Bu nedenle, malullükten doğan gelir kayıplarının ortaya çıkartacağı sosyo-ekonomik sakıncaların önlenmesi için, sosyal sigorta sistemlerince, çalışanlara güven sağlanmalıdır.

Türkiye'deki sosyal sigorta kurumlarının tümünde malullük sigortası hizmetleri sağlanmakta ve çalışanlar bu riske karşı korunmaktadır(24).

2. Yaşlılık

Yaşlanma aktif hayattan sürekli olarak ayrılmaya yol açan doğal bir risktir(25). Bu doğal riskin sosyo-ekonomik sakıncaları sosyal sigortalar ile belli bir yaşa ulaşmış, giderek çalışma gücünü kısmen ya da tamamen yitirmiş ve dinlenme ihtiyacını duyan çalışanlara yardım etmek yahut geçimlerini sağlayacak bir geliri güven altına almakla ortadan kalkabilir. Bu bir anlamda, çalışanların topluma kazandırdığı ekonomik çıkarların karşılığı sayılır(26). Bu bakımdan, belirli bir yaş ya da hizmet süresini dolduranların yaşlılık

(24) Bkz., 506 Sayılı Kanun Md.52; 5434 sayılı Kanun Md.44; 1479 sayılı Kanun Md.27; 506 sayılı Kanununun Geçici 20. maddesine tabi olarak kurulan sandıklar, 506 sayılı Kanununun Geçici Md.20/I.

(25) SAINT-JOURS, s.251; GÜVEN, Sosyal Sigortalar..., s.142; DİLİK, s.105.

(26) TUNÇOMAĞ, s.419.

dönemlerinin sosyal güvence altına alınması zorunlu olmakta ve her ülkede belirlenen yaşlılık kavramına göre farklı sistemlerle de bu husus sağlanmaya çalışılmaktadır(27).

Bütün yaşlılık sigortası sistemlerinde, yaşlılık sigortası aylığına hak kazanmak için minimum bir yaş haddi saptanır(28). Bu yaş, kişinin çalışma gücünü sürdürmesine bağlı değildir. Genel olarak emeklilik yaşının saptanmasında çalışmakta olan mesleğin yıpratıcı niteliği, ülke içindeki ortalama ömür ve fizyolojik yapıları itibariyle çalışma güçlerini daha erken yitiren kadınların durumu, genel istihdam düzeyi ve işgücü fazlalığı ile ekonomik durum gibi faktörler gözönünde tutulur.

Yaşlılık aylığına hak kazanmayı belirleyecek yaşla ilgili ölçüler, "Geçim Araçlarının Güvence Altına Alınması"na ilişkin 1944 tarihli Uluslararası Çalışma Örgütünce alınan bir tavsiye kararında belirtilmiştir. Buna göre ihtiyarlık yaşı insanların normal olarak verimli bir şekilde çalışamaz hale geldikleri, hastalık ve malullüğün kendisini şiddetle hissettirmeye başladığı veya iş bulamamanın sürekli olarak tehdit etmeye başladığı yaştır(29). Bu durumda, ekonomik ve sosyal

(27) Bu konuda fazla bilgi için bkz., B.I.T., La Sécurité Sociale: Etude Internationale, Revue International Du Travail, Geneve 1950, s.19-20.

(28) DOUBLET, Droit..., s.412; GETTING, s.40; MONNIER, s.129; İZVEREN, Sosyal..., s.238; TALAS, Sosyal..., s.563; GÜVEN, Sosyal Sigortalar..., s.143.

(29) BIT., (Çev. SELAMOĞLU), Sosyal..., s.65.

gelişmelerini tamamlamış, insanca yaşamının asgari normlarına ulaşmış ve kişi başına düşen ulusal gelirleri yüksek olan gelişmiş ülkelerde yaş haddi 60-65 kabul edilmesine(30) rağmen, ülkemizin demografik yapısı(31) ve sosyo-ekonomik koşulları (32) karşısında yaş haddi kadın için 50, erkek için 55 olarak saptanmıştır(33). Ayrıca, sosyal sigorta kurumlarında doğal

-
- (30) Bu konuda bkz., MONNIER, s.109-127; G.DÉYGAS, "L'age De Depart, A La Retraite: A Propos D'une Enquête De La C.F.T.C. Réalisée Par La S.O.F.R.E.S.", Droit Social, Septembre-
Octobre 1977, No.9-10, s.344-345.
- (31) Ülkemizin demografik yapısı ve üç ana yaş grubunun dönemler itibariyle % olarak dağılımı için bkz., DET., Sosyal Güvenlik, IV.Beş Yıllık..., s.228 vd. Bir ülkenin sosyal güvenlik sisteminin iyi işleyebilmesi için nüfusu ile ilgili bilgilere sahip olunması ihtiyacı vardır. Çünkü nüfus artış hızı, ekonomi politikası üzerinde negatif olarak etkili olmaktadır. Konunun önemi zamanla anlaşılmış ve 1965 yılında Belgrad'da yapılan "İkinci Dünya Nüfus Kongresi"nden sonra 10 Aralık 1966 tarihinde 12 devlet başkana tarafından, nüfusun ekonomik gelişme üzerinde önemli bir rolü olduğunu ve devletlerin nüfusu kontrol altına almaları gerektiğini deklarasyonla yayınlamışlardır. H.V.MUHSAN, "Sur Les Relations Entre Le Croissance De La Population et Le Développement Economique", Populations, Mars-Avril, 1970, Paris, No.2, s.348-351; BOURGEDIS-PICHAT, "La Structure De La Population Et La Sécurité Sociale", Juille-Septembre 1950, No.3, Paris, s.435.
- (32) Çoğu kez, gelişmekte olan ülkeler, ekonomik ve sosyal olanaklarını düşünmeden hatta bilmeden bir sistemin kopya edilmesine karşı aşırı talep göstermekte, kendi tembelliğini ve halkla kendisi arasındaki mesafenin çok aşılması olduğunu ortaya koymaktadır. YAZGAN Sosyal..., s.64. Bunun sonucu da doğal olarak, sözcüğümleri Avrupa'da mükemmel işleyen bir sosyal sigorta sistemi bir başka ülkede kısa sürede işlemez duruma gelmektedir. Bunda en büyük etken, bir ülkenin toplumsal yapısıdır diyebiliriz. Türkiye'nin toplumsal yapısı ile ilgili olarak fazla bilgi için bkz., İbrahim YASA, Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, No.119, Ankara 1970, s.23-197.
- (33) Bkz., 506 sayılı Kanun Md.60/A,B; 5434 sayılı Kanun Md.400; 1479 sayılı Kanun Md.35; 506 sayılı Kanununun Geçici 20.maddesine göre kurulan Banka ve Sigorta Şirketlerine Ait Sandıklara bağlı olarak çalışanlar "en az 506 sayılı Kanundaki haklar" sağlanacağından (506 sayılı Kanun Geçici Md.20/I,b), bu kurumlarda çalışanlarda yaş haddi kadın için 50, erkek için 55'dir.

yıpranma ölçüsü olarak belirlenen yaş haddinin yanısıra ;hizmet süresini esas alan bir uygulama da getirildiğini unutmamak gerekir. Nitekim, çalışanların ulaştığı yaşa bakılmaksızın kadın ise 20, erkekse 25 yıldan beri sigortalı veya emekliliğe tabi hizmeti bulunanların yaşlılık sigortasından (emeklilikten) yararlanabilmeleri sağlanmıştır(34).

Ülkemizdeki sosyal sigorta kurumlarının tamamında, çalışanların yaşlılık sigortası ile ilgili risklerine karşı gelir güvencesi sağlanarak "yarın endişesi" ortadan kaldırılma çabası gösterilmiştir.

3. Ölüm

Genel olarak emeği ile geçinen ailelerin bir servete sahip olmadığı kabul edilmektedir(35). Bir ailede geçimi sağlananlar ile çalışanın eş ve çocukları ile ana ve babalarıdır. Çalışanın ölümü halinde eş ve çocukları ile anne ve babalarının uğrayacakları gelir kayıplarını karşılamak, sosyal güvenlik bakımından zorunludur. Bu bakımdan sosyal sigorta sistemi, çalışanın geçindirmekle zorunlu olduğu kimselere sosyal gelir sağlamaktadır.

Ölüm sigortasının amacı, çalışanın ölümü nedeniyle yakın-

(34) GÜVEN, Sosyal Sigortalar..., s.142.

(35) DİLİK, s.107.

larının (hak sahiplerinin)(36) yitirdikleri geçim olanaklarını kısmen de olsa onlara sağlamaktır. Ancak, çalışanın ölmü halinde ülkemizde her zaman ölüm sigortası hükümlerinin uygulanmasını gerektirmez. Çünkü, çalışanın iş kazası ve meslek hastalığı nedeniyle ölmesiyle uygulanacak hükümler, iş kazası ve meslek hastalığı sigortası hükümleridir. Böylece, ancak ölümün iş kazası ya da meslek hastalığı dışında bir nedenle meydana gelmesi halinde ölüm sigortası uygulanacak ve hizmet birleştirmesine konu olacaktır.

Ölüm sigortasında hak sahiplerinin yararlanabilmesi için ölüm olayının çalışan bakımından meydana gelmesine bağlıdır. Ölüm, kalp atışlarının durması şeklinde tanımlanmakla beraber; bilincin kesin olarak yitirildiği andan başlanarak, kalbin durmasından önceki bir zamana dayandırılabilceği şeklindeki görüşler de vardır(37). Ancak, yalnız ölümden söz edilmesinin yanısıra hakkında gaiplik kararı verilmiş olanların da ölmüş sayılacağını kabul etmek gerekir(38).

Ülkemizdeki sosyal sigorta kurumlarının tamamında, çalışanların ölümü ile ilgili olarak yakınlarına gelir güvencesi sağlanmakta ve onların geçimleri ile ilgili riskleri ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır(39).

-
- (36) "Hak sahipleri", deyimi mevzuatımızda "eş ve çocukları ile ana ve babaları" kapsadığı halde bazı ülkelerde genel olarak "eş ve çocukları" kapsar. Bkz., 506 sayılı Kanun Md.65; 5434 sayılı Kanun Md.68; 1479 sayılı Kanun Md.40; BIT., (Çev.SELAMOĞLU), Sosyal..., s.69; B.I.T.Le Sécurité Sociale..., s.23; SAINT-JOURS, s.248, TALAS, Sosyal...s.565.
- (37) GUVEN, Sosyal Sigortalar..., s.47'den Kenan TUNÇOMAG, İşletme Hukuku, C.I, İstanbul 1970, s.68.
- (38) 743 sayılı Medeni Kanun Md.30(RG., 4 Nisan 1926) S.339).
- (39) Bkz., 506 sayılı Kanun Md.65; 5434 sayılı Kanun Md.68; 1479 sayılı Kanun Md.40; 506 sayılı Kanun Geçici Md.20/I, b.

İkinci Kısım

H İ Z M E T L E R İ N B İ R L E Ş T İ R İ L M E S İ

K O Ş U L L A R I V E

U Y G U L A M A İ L K E L E R İ

1. YURT İÇİNDE GEÇEN HİZMETLERİN BİRLEŞTİRİLMESİ İLE İLGİLİ KOŞULLAR

I. HİZMET SÜRELERİ İLE İLGİLİ KOŞULLAR

Birleştirilecek hizmet sürelerini, sosyal sigorta kurumlarımızda geçen hizmet süreleriyle ilgili sigorta primlerinin (keseneklerin) ödenip ödenmemesine göre bir ayırımı tâbi tutarak inceleyebiliriz.

1. Sigorta Primi Ödenen Süreler Bakımından

228 sayılı Kanunun saptadığı en önemli esas, ancak primi ödenmiş hizmet sürelerinin birleştirmede göz önünde tutabileceği yönüdür(40). Bu bakımdan, sigorta primi ödenen hizmet süreleri, hizmetlerin birleşmesi konusunda öncelikle önem taşımaktadır.

A. Fiili Hizmet Süreleri

Fiili hizmet süreleri, kural olarak, çalışanların herhangi bir sosyal sigorta kanununa tabi bir işyerinde sigorta

(40) 228 sayılı Kanun Md.10.

primi ya da kesenek vererek fiili olarak geçirdiği sürelerdir(41). Nitekim, 228 sayılı Kanunumuz"... çeşitli işlerde çalışmış olanların"(42) hizmetlerinin değerlendirileceği hükmünü getirmiştir. Bir başka anlatımla Kanun, fiilen çalışmış, prim ve aidat ödenmiş olan hizmetlerin birleştirileceğini(43) öngörmüştür.

(41) Bkz. 506 sayılı Kanun Md.108; 5434 sayılı Kanun Md.31; 1479 sayılı Kanun Md.25.

(42) 228 sayılı Kanun Md.3/I. Nitekim Yargıtayın bir kararı "Sigorta yasaları ile emekli sandığı yasalarına bağlı olarak geçmiş hizmet süreleri birleştirilir" şeklindedir. Yarg.10. H.D., 29.11.1979 T., E.639, K.9530. Yargıtay Kararları Dergisi Ağustos 1980, C.6, S.8, s.1111.

(43) Fiili olmayan hizmetler birleştirmede esas alınmaz.Yarg. 10.HD., 17.1.1977 T., E.2223, K.23. ÇENBERCİ, s.1490.Ayrıca, Yargıtayın "Bir kimsenin Bağ-Kur üyesi olarak çalıştığı sırada evvelce geçen sigorta süreleri nedeniyle ve Sosyal Sigorta Yasası anlamında yaşlılık aylığı talep etme hakkının doğması durumunda kendisine bu yolda aylık bağlanması gerekir." kararı vardır. Yarg. 10.HD., 3.3.1980 T., E.6421, K.1544, YASA 1980, S.9, s.1335. Bir başka Yargıtay Kararı da"... Dava, Sosyal Sigortalar dışında geçen hizmet sürelerinin, mevcut sigortalı hizmetlerle birleştirilmesi ve sataşmanın önlenmesi isteğinden ibarettir.

Mahkeme, birleştirilmesi istenen hizmet sürelerinin 1186 sayılı Kanunun geçici 3 ncü maddesinin kapsamı ve gerçeği içinde düşünülemeyeceği gerekçesiyle isteğin reddine karar vermiştir.

Buna karşı davacı, mahkeme kararının yasaya aykırı olduğunu ileri sürmüştür.

Gerçekten 228 sayılı Yasa ile onu değiştiren 1214 sayılı Kanun, Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununa tâbi hizmet süreleriyle Sosyal Sigortalara tabi hizmetlerin birleştirilmesi esasını kabul etmiştir. O halde davanın esasını incelenip varılacak sonuç uyarınca bir hüküm tesisi gerekli iken, ilâmda yazılı sebep ve düşüncelerle isteğin reddi yasaya ve usula aykırıdır ..." şeklindedir. Yarg. 9. HD., 18.5.1972 T., E. 18591, K.16407, Mahmut CUHRUK-H, Servet ÇOLAKOĞLU-A.Avni BÜKEY, Sosyal Sigortalar. Ankara 1977, s.1190-1191.

228 sayılı Kanun, emekliliğe tabi kimselerin itibari hizmetlerinin birleştirilemeyeceğini "3 ncü maddede belirtilen hizmet süreleri toplamına, emekliliğe tabi kimselerin itibari hizmetleri katılmaz"(44) hükmünü getirerek belirtmiştir. Emekliliğe tabi kimselerden maksat, Emekli Sandıkları Kanunlarına bağlı işlerde çalışanlardır(45). Bu gibi kimselerin itibari hizmetlerini hizmet süreleri toplamına katmamak gerekir. Madde hükmü hasren "emekliliğe tabi kimselerden" söz ettiğine göre, bunun dışında kalan kimselerin, başka kanunlarda aksine hüküm bulunmadıkça itibari hizmetleri birleştirmede göz önünde tutulacak demektir.

B. İhya Edilen (Canlandırılan) Hizmet Süreleri

Çeşitli sosyal sigorta mevzuatına göre kendilerine toptan ödeme yapılmış veya aylık bağlanmış yahut bu haklarını yitirmiş bulunan kimselerin sözü edilen konulara ilişkin hizmetleri, yapılacak hizmet birleştirilmesinde göz önünde tutulmaz(46). Ancak bu hizmetler 228 sayılı Kanununun 10.maddesine

(44) 228 sayılı Kanun Md.4.

(45) 228 sayılı Kanun Md.2; Emekli Sandıkları ile Malullük, Yaşlılık ve Ölüm Sigortalarına Tabi Hizmetlerin Birleştirilmesi Hakkında Genelge Md.2.

(46) 228 sayılı Kanununun Md.16/III'e göre 5.5.1970 tarihinde çıkartılan Genelge Md.4/I. Sigorta ve Sandık kanunlarınınca sağlanan haklardan faydalanmış veya bu hakları kaybetmiş bulunanların o dönemlere ait hizmet süreleri birleştirmede dikkate alınmaz. Danıştay 10. D.12.2.1968 T., E.980, K.305, İ.T.OZANOĞLU-S.YALNIZOĞLU-H.A.TÜMER, Açıklamalı-İçtihatlı, Sosyal Sigorta Mevzuatı, Ankara 1974, s.1823.

(1214 sayılı Kanunla değişik) uygun biçimde "ihya" edilmele-
ri halinde hizmet birleştirilmesinde göz önünde bulundurulur.

506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununa, 5434 sayılı T.C. Emekli Sandığına, 506 sayılı Kanunun Geçici 20.maddesinde be-
lirtelin Sandıklara ve 1479 sayılı Bağ-Kur Kanununa tabi bir görevden ayrıldıktan sonra, bu kurumların mevzuatı gereğince sigorta primlerini veya emekli kesenekleri toplamını geri almış olanların, tekrar bu kurumlara tabi bir işte çalışmaları halinde, geri aldıkları sigorta primi yahut emekli kesenek tutarlarını % 5 faiziyle kendilerinin, ölümlerinde ise dul ve yetimlerinin ilgili kuruma yatırmaları halinde(47) bu sürelerle ilişkin hizmetleri canlandırılmış olacaktır. Böylece hizmetler ihya edilerek(48), hizmet birleştirilmesinde dikkate alınma olanağı doğmaktadır. Hizmetlerin ihyasında, emekliliğe tabi bir görevden ayrılırken emeklilik keseneklerini geri almış olan bir kimse, sonradan 228 sayılı Kanunun 1.maddesinde yazılı işlerden birine girer ve burada çalışmaya devam ederse, aldığı kesenekleri, isteği ile tahsis yapılacak

(47) 228 sayılı Kanun Md.10/I, A, b; 2167 sayılı Kanun (RG., 11 Temmuz 1978, S.16343) . Ek Md.5/a, b.

(48) Bkz., 5.5.1970 tarihli genelge Md.4/II.

olanlar için istek tarihinden 6 ay önce; kurumlarınca re'sen (malullük ve yaş haddi dahil) emekliye ayrılacak olanlarla ölenlerin görevleri ile ilgililerinin kesildiği tarihten itibaren en geç 12 ay içinde ve eşit taksitlerle ödemek zorunluluğu vardır(49). Madde hükmü, "Emekliliğe tabi bir görevden ayrıldıktan sonra, emeklilik keseneklerini geri almış..." kimseden bahsetmektedir. İşte, bu gibi kimselere 6 ve 12 aylık süreler uygulanacaktır. Malullük, yaşlılık ve ölüm Sigorta primlerini toptan almış kimseler ise toptan ödenen primlerinin tamamını aldıkları tarihten yatıracakları güne kadar hesaplanacak % 5 faizi ile birlikte bir defada ilgili kuruma ödemeleri halinde bu hizmetleri ihya edilecektir(50). Başka bir anlatımla malullük, yaşlılık ve ölüm halinde toptan ödemeden yararlandıktan sonra, toptan ödenen primlerin tamamını % 5 faiziyle birlikte peşin olarak (toptan) ödemek, hizmet ihyası için yeterli olacaktır.

Emekliliği tabi görevden ayrıldıktan sonra, emeklilik keseneklerini geri almamış ve geri alma hakkı zaman aşımına

(49) 228 sayılı Kanun Md.10/I, A. Ayrıca bkz., TUNÇOMAĞ, Sosyal..., s.286; OZANOĞLU-YALNIZOĞLU-TÜMER, s.1827-1828. Şahin YÜKSEL, Açıklamalı-Ayrıntılı-Örnekli Tüm Sigorta Kolları Açısından Sosyal Sigorta Uygulamaları, İstanbul 1978, s.235.

(50) 2167 sayılı Kanun Ek Md.5/b.

uğramış olanlardan(51) 228 sayılı Kanunun 1.maddesinde belirtilmiş işlerden birine girerek çalışanların zaman aşımına uğrayan kesenekleri faizsiz olarak;

i. İstekleri üzerine tahsis yapılacak olanların istek tarihinden en az 6 ay önce,

ii. Kurumlarınca doğrudan emekliye ayrılacak olanlarla ölenlerin, görevleriyle ilgililerin kesildiği tarihten itibaren en geç 12 ay içinde ve eşit taksitlerle;

(51) 5434 sayılı Emekli Sandığı Kanununa tabi bir işte çalışanların fiili hizmet süresi 5 yıl ve daha çok, fakat 10 yıldan az ise, görevlerinden ayrılmaları halinde, maaşlarından kesilen kesenekleri geri alabilirler. Ancak, bu keseneklerin geri alınabilmesi için, ilgilinin görevden ayrılış tarihinden itibaren 5 yıl içinde Emekli Sandığına başvurması gerekir. Bu 5 yıllık süre içinde sandığa başvurmayanların kesenekleri zaman aşımına uğrama nedeniyle artık istenemez. 5434 sayılı Kanun Md.87, 117. Nitekim Yargıtayımız da "... Davacı sigortalının, 1944 yılından 2.11.1960 yılına kadar 5434 sayılı kanuna tabi bir personel olarak çalıştığı, 2.11.1960 yılında istifa yoluyla işten ayrıldığı, aradan 10 yılı aşkın bir süre geçtikten sonra ve Sosyal Sigortalar Kurumu kapsamına giren bir işte 1.6.1971 tarihinde çalıştığı ve bu işinden de 1.10.1971 tarihinde ayrılmış bulunduğu olayla uyumsuzluk konusu teşkil etmemektedir.

Şu duruma göre, davacı sigortalının emeklilik kesenekleri 5434 sayılı T.C.Emekli Sandığı Kanununun 117 nci maddesi hükmü gereğince zaman aşımına uğramıştır. Bundan başka, davacı sigortalı 228 sayılı Kanununun 1214 sayılı Kanunla değişik 10 ncu maddesi hükmü uyarınca bu kesenekler toplamını ödemiş de değildir. Şu maddi olgular karşısında davacı sigortalı, gerek 228 sayılı Yasanın değişiklikten önceki 10 ncu maddesine, gerekse 1214 sayılı Yasayla 228 sayılı Kanununun 10 ncu maddesine dayanarak 5434 sayılı Kanuna tabi olarak çalışmış bulunduğu sürelerin birleştirilmesini istemek hakkını haiz bulunmamaktadır. Öbür yandan, açık ve belirgin şekilde yapılanın söz konusu bulunduğu durumlardan kazanılmış haktan da söz edilemeyeceği ortadadır. Bu madde ve hukuki olgular gözönünde tutulmaksızın davanın tümü kabul olunarak yazılı şekilde karar verilmesi usul ve yasaya aykırıdır.

O halde, bu yönleri hedef tutan temyiz itirazları kabul olunmak hükmü bozulmalıdır..." şeklinde karar vermiştir. CUHRUK-ÇOLAKOĞLU-BÜKEY, s.1194-1195.

Kendileri ya da dul ve yetimleri tarafından ilgili sandığa ödenmesi halinde(52) sözkonusu süre ihya edilerek hizmet birleştirilmesinde dikkate alınır. Fakat, burada önemle belirtilmesi gerekli olan konu, Emekli Sandığı Kanununa tabi bir işte 5 yıldan az görev yapmış olan ve başka bir sosyal sigorta kurumunda çalışmaya başlayan bir kimsenin hizmetlerini ihya yapma olanağını bulamamasıdır. Çünkü, bu gibi kimsele-
rin aylıklarından kesilen kesenekleri geri verilmemesinin yanı sıra zaman aşımına da uğramamaktadır(53). Emekli Sandığı Kanununa tabi bir görevde 5 yıldan az çalışmış olan kimsele-
rin sosyal güvenlik bakımından zor durumda kalmamaları için 228 sayılı Kanununun 10.maddesine bir hüküm konularak hizmetle-
rini ihya yapma olanağı tanımalı ve bu hizmetler "tekrar öde-
mesiz" ve "faizsiz" ihya edilmelidir. Burada gözönünde bulun-
durulması gerekli olan husus, madde hükmünün "emekliliğe tabi"
kimselerden söz etmesidir. Bu nedenle, sigortalı olarak geçen
primli hizmetlerde, prim toplamının geri alınmasıyla ilgili
zaman aşımı söz konusu olamaz.

Bu arada, hizmet ihyası ile ilgili özel bir konuya da değinmek istiyoruz. Şöyleki:

"Evlenmeleri dolayısıyla toptan ödemedi faydalanmış bu-
lunan kadın sigortalılardan 506 sayılı Kanuna tabi bir işe

(52) 228 sayılı Kanun Md.10/I, B.

(53) 5434 sayılı Kanun Md.87/II.

girenler, kendilerine verilen primleri aldıkları tarihten itibaren % 5 faizi ile Sosyal Sigortalar Kurumuna iade ettikleri takdirde sigortaya tabi eski hizmetleri 506 sayılı Kanunun tatbikatında nazara alınır"(54). Madde hükmünden anlaşılacağı üzere evlenmeleri dolayısıyla toptan ödemededen yararlanmış bulunan kadın sigortalıların, tasfiye edilmiş hizmetleri, ilginin gerekli koşulları yerine getirmek kaydıyla canlandırma olanağı vardır. Ancak, T.C.Emekli Sandığına, Bağ-Kur'a ve 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun geçici 20.maddesinde sözü edilen banka ve sigorta şirketleri Sandıklarına tabi işlerde çalışmaya başlayanlar için sözkonusu ihya işlemi yapılamaz. Çünkü, 899 sayılı Kanunun 3.maddesi, evlenme nedeniyle toptan ödemededen yararlanmış kadın sigortalıların 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununa tabi işlere girmeleri halinde ihya işleminin yapılacağını öngörmüştür. Başka bir anlatımla, evlenme nedeniyle tasfiye edilen kadın sigortalıların hizmetlerinin ihya edilmesi, sigortalı bir işte çalışmaya başlanmasıyla mümkündür. Böylece, evlenme toptan ödemesinden yararlanmış olan kadın sigortalıların yeniden sigortalı bir işe girerek, aldıkları toptan ödemeyi % 5 faizi ile birlikte geri vermeleri halinde evlenme toptan ödemesine ilişkin bu hizmetleri ihya edilmekte ve hizmet birleştirilmesinde dikkate alınmaktadır. Aksi halde, kadın sigortalıların sigortalılık süreleri, 506 sayılı Kanuna tabi işlere yeniden girdikleri tarihten itibaren başlar(55).

(54) 899 sayılı Kanun, (RG., 24 Temmuz 1967, S.12655). Md.3/III.

(55) 899 sayılı Kanun Md.3/III.

2. Sigorta Primi Ödenmeden Geçen Süreler Bakımından

Türk toplumunu çağdaş uygarlık seviyesine ulaştırmak, insan hak ve hürriyetlerini, ulusal dayanışmayı, sosyal adaleti, kişinin ve toplumun huzur ve refahını gerçekleştirmeyi ve güven altına almayı mümkün kılacak demokratik hukuk devletini bütün hukuki ve sosyal temelleriyle kurmak, Anayasada temel ilke ve amaçlar olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda gayretler sarfedilen, özellikle kalkınmak ve bir endüstri toplumu haline gelebilmek için büyük atılımlar yapılan ülkemizde, sosyal sigorta kurumlarının geç kurulabilmiş olması onların dar kapsamlı olarak kurulması zorunluğunu da birlikte getirmiştir. Engellerin aşılması ve olanakların elverişli hâle gelmesi ölçüsünde sosyal adaletin yaygın bir hale getirilmek istenmesi, sosyal sigorta örgütlerinin kapsamını genişletme yönünde etki yapmış. ortaya çıkan bu durum borçlanma müessesesinin(56) kabulünü zorunlu kılmıştır(57). Bu nedendir ki, pek çok kanunlarda sosyal güvenlik ve sosyal adalet sağlayıcı borçlanma hükümlerine yer verilmiştir.

(56) Bu anlamda borçlanmayı, "sosyal sigorta mevzuatına göre sigortalılık vasfına haiz olan, yani az çok belli bir süre sigortalı olarak tescil edilmiş bir kişinin sigortalı olmadığı süreleri, prim ödemek suretiyle hizmet kıdemine (prim ödeme gün sayısına) saydırma işlemi" şeklinde tanımlayabiliriz: İhsan ERGÜNEŞ, "Sigortalıların Eski Hizmet Borçlanmaları", İş ve Hukuk Dergisi, 1973, S.88, s.4.

(57) An.Mah. 17.10.1972 T., E.16, K.49, RG., 1 Mart 1973, S.14463.

Sosyal Sigorta Kurumlarımıza tabi işyerlerinde görevli olarak çalışmış olanların, sigortaya ve emekliliğe tabi olmayan ücretli, geçici kadrolu ya da gündelikli hizmetleri mevzuatımızdaki esaslara göre borçlanma yoluyla(58) sigortalı hizmet olarak kabul edilmektedir. "Borçlanılabilecek hizmet süreleri" ve "borçlanmaksızın değerlendirilecek hizmet süreleri" şeklinde iki türlü uygulama alanı bulan borçlanmada, bu süreler, prim ödeme gün sayısını arttırmakta ve malullük, yaşlılık ve ölüm sigortası haklarından yararlanmayı kolaylaştırmaktadır . Bu bakımdan, uygulamayla ilgili her iki borçlanma yöntemini mevzuatımıza göre incelemeyi uygun görüyoruz.

A. Borçlanılabilecek Hizmet Süreleri

"Fiili hizmet sürelerine ilişkin borçlanma" ve "askerlik borçlanması" şeklinde iki türlü uygulama alanı bulan bu tür borçlanmada, borçlanılan sürelerin primlerinin ödenmesi halinde, bu süreler, prim ödeme gün sayısını arttıracaktır.

a. Fiili Hizmet Sürelerine İlişkin Borçlanma

Fiili hizmet sürelerine ilişkin borçlanma ile hizmetlerin birleştirilmesi; sosyal sigorta sisteminin kapsamı dışında kalan hizmetlerle, kapsamda bulunduğu halde çeşitli nedenlerle sigorda primi ödenmeyen hizmetlerin, borçlandırılarak, sosyal sigorta kapsamı içindeki hizmetlerle birleştirilmesidir. Bir

(58) 228 sayılı Kanun Ek Md.2.

başka anlatımla fiili hizmet sürelerine ilişkin borçlanma, çalışılmadan geçen sürelerin değerlendirilmesi şeklinde olmayıp, çalışıldığı halde sosyal sigorta sistemi kapsamına alınmamış hizmetler için sözkonusudur. Amaç, daha önce sosyal sigorta kurumları kapsamına alınmaları kendi elinde olmayanların çalışma sürelerini değerlendirmektir.

Bilindiği üzere 1 Ocak 1950 tarihinde yürürlüğe giren 5434 sayılı TC.Emekli Sandığı Kanununun birçok emekli ve te- kavüt sandığını yürürlükten kaldırması(59), 212 sayılı Kanu- na(60) tabi olup .1 Nisan 1950 tarihinden itibaren malüliyet, ölüm ve yaşlılık sigortası Kanunu kapsamına "fikir işçileri" nin alınmaması(61), 1971 yılına kadar olan dönemde birçok ilimizde 4 ya da 8 kişiden az işçi çalıştıran işyerlerinin 506 sayılı Kanunun uygulanması bakımından kademeli olarak kapsama alınması(62), çalışanları sosyal sigortalı olmak hak- larından mahrum bırakmıştır. Uygulama dışı kalmış bu gibi kim- selerin sosyal güvenliklerinin sağlanması için, mevzuatımız, Türk Hukuk düzenine(63) hizmet borçlanmasını getirmiştir.

(59) Bu konuda fazla bilgi için bkz., B₁ çalışma, BİRİNCİ BÖLÜM, İkinci Kısım, s.52-54.

(60) RG., 28 Şubat 1963, S.11343.

(61) An.Mah. 17.10.1972 T., E.16, K.49, RG., 1 Mart 1973, S. 14463.

(62) 506 sayılı Kanun Geçici Md.1. Geçici Madde hükmüyle ilgi- li olarak fazla bilgi için bkz., GÜVEN, Sosyal Sigortalar..., s.11-12; ÇENBERCİ, s.826.

(63) İ.Teoman OZANOĞLU, "Hizmet Birleştirilmesi, Prim Borçlan- nılması Müessesesi ve 1186 Sayılı Yasının Geçici Üçüncü Maddesi Üzerinde Bir İnceleme", Adalet Dergisi, 1973, S.5-6, s.350.

1936 yılından beri hizmet borçlanmasını öngören Kanunlardan bazılarının belirttiği nedenleri şöylece sıralayabiliriz(64):

3575 sayılı Kanunda "... Fabrika mensuplarının âtilerinin temini ve fabrikalara bağlı tutmak, elde her zaman müte-hassis işçi bulundurmak ve adalet..." için, 4222 ve 4644 sayılı Kanunlarda "...madalet icabı...nasafet kaidesi gereği..." olarak, 5434 sayılı Kanunda "...prim esasına dayanan ve tediye-lerini ancak evvelden alacağı primlere istinat ettirmesi tabii ve zaruri olan sandığın bunlara primlerini almadığı hizmet sürelerini de hesaba katarak aylık tahsis ve tediyesi caiz ve mümkün olmayacağından, prim ödemeksizin geçmiş hizmetler için, sandığa bir para ödemeleri gerekli olduğundan borçlanma konusunda umumi bir hüküm koymak makul ve adalete uygun..." bulunduğundan, 6807 sayılı Kanunda "... memurların mağduriyetini önlemek, benzerlerine bahşedilen hakları diğerlerinden esirgememek..." düşüncesiyle, 6891 sayılı Kanunda "...hakkaniyet icabı..." olarak, 326 sayılı Kanunda "...sızlanma ve haksızlığın önlenmesi geçmiş hizmetlerin değerlendirilmesi..." için, 545 sayılı Kanunda "... sık sık kanun tedvinine lüzum kalmaması, eşitlik sağlanması, borçlanmanın daimi hale getirilmesi..." gerektiğinden, 670 sayılı Kanunda "askeri öğrencilikten ve askeri hizmetten ayrılmalarına

(64) OZANOĞLU, s.351-352.

mani olmak, silahlı kuvvetlerin personel plânlamasını aksatmadan yürütmek..." için, 1136 sayılı Kanunda "... avukatlar amme hizmeti gördüklerinden, hizmetlerinden müstağni kalınmayacağından...", 1167 sayılı Kanunda "...bir eksiklik ve adaletsizliği gidermek..." 1186 sayılı Kanunun geçici 3.maddesinde "...sosyal adalet..." gerekçesiyle, 1238 sayılı Kanunda "...açıklık getirmek, imkân tanımak...", 1243 sayılı Kanunda "...personelin sosyal haklarını teminat altına almak...", 1377 sayılı Kanunda "...sosyal adalet..." için hizmet borçlanmasına yer verilmiştir.

Bu duruma göre bizde, hizmet borçlanması yoluyla hizmetlerin birleştirilmesi, bazen hizmetin özelliğine ilişkin gerekçelerle, bazen de eşitlik, hakkaniyet, insanlık, sosyal adalet düşüncesiyle benimsenmiş ve sosyal sigorta kurumlarının geç kurulması ve başlangıçta dar tutulan kapsamın zamanla kişiler ve faaliyet kolları bakımından genişletilmek istenmesi borçlanma olanağının sağlanmasını zorunlu hale getirmiştir.

506 sayılı Kanuna tabi sigortalılara eski hizmetlerini borçlanma hakkını ilk kez tanıyan 1186 sayılı Kanunun(65) geçici 3.maddesi, Anayasa Mahkemesince, eşitsizlik yarattığı ve Kurumun mali bünyesini ağır şekilde zedelediği gerekçesiyle iptal edilmiştir(66). Ancak, sözkonusu iptal kararı, hizmet

(65) RG., 3 Kasım 1969, S.13341.

(66) An.Mah.17.10.1972 T., E.16, K.49, RG., m Mart 1973, S. 14463.

borçlanmasını ilke olarak kabul etmiş ve iptal edilen maddede yerine yenisinin konması gereğini ortaya koymuştur. Daha sonra, 1912 sayılı Kanunun (67) geçici 5.ve 6.maddeleriyle bu boşluk doldurulmuştur.

1912 sayılı Kanuna göre hizmet borçlanma isteğinde bulunabilmenin süresi, Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl(68) ile sınırlandırılmıştır. Buna göre borçlanma hakkının kullanılacağı son tarih 30 Haziran 1976'dır. Bu tarihten sonraki isteklerin nazara alınması mümkün değildir. Bir yıllık kısıtlayıcı sürenin dolması nedeniyle 11 Temmuz 1978 tarihinde yürürlüğe giren 2167 sayılı Kanunla(69) hizmet borçlanması hükümleri tekrar yürürlüğe konmuştur. Ancak, bu Kanunla da borçlanma isteğinde bulunabilme süresi, Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl(70) ile sınırlandırılmış ve bu hakkın kullanılması 10 Temmuz 1979 tarihinde sona ermiştir.

Halen, 506 sayılı Kanuna tabi olarak çalışan sigortalılarla ilgili hizmet borçlanması uygulaması mevcut değildir. Konunun uygulama alanı bulabilmesi için tekrar yeni bir kanunun çıkartılması ihtiyacı vardır. Başka bir anlatımla, 506

(67) RG., 22 Haziran 1975, S.15273.

(68) 1912 sayılı Kanun Geçici Md.5/V.

(69) RG., 11 Temmuz 1978, S.16343.

(70) 2167 sayılı Kanun Geçici Md.1/A,b.

sayılı Kanuna tabi olarak çalışan sigortalıların hizmet borçlanması, "sigortalıların, borçlanmayla ilgili kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içinde istekte bulunma" koşulu ile kısıtlanmıştır. Bu kısıtlama da hizmet borçlanması ile ilgili kanunun sürekli olarak (tekrar-tekrar) çıkartılmasına neden olmaktadır.

Daha önce emekliliğe tabi olmayan bir görevde, kesenek ve karşılık ödenmeden geçen bir hizmet süresinin, sonradan yasal olarak tanınan bir hakka dayanılarak fiili hizmet süresine eklenebilmesi için, ilgili iştirakçinin, sözü edilen süreye ait kesenek ve karşılıkları ödemesi anlamına gelen hizmet borçlanması işlemine(71) 5434 sayılı Kanunda da hüküm altına alınmıştır(72). Bu Kanuna göre yapılacak hizmet borçlanması, bir defada ya da çeşitli zamanlarda toplam olarak en çok 15 yıl olabilmekte ve hizmet borçlanması için başvuru süresi (kısıtlayıcı süre) kaldırılmaktadır(73). Genel pren-

(71) Konuyla ilgili Danıştay kararları için bkz. Danıştay 10. D., 13.1.1975 T., E.3477, K.7; Danıştay 10.D., 24.3.1975 T., E.2230, K.731, Danıştay Dergisi, 1976, S.20-21, s. 546-548.

(72) 5434 sayılı Kanun Geçici Md.65; Ek Md., (545 sayılı Kanunla Ek, RG., 5 Mart 1965, S.11945); Ek Md., (2012 sayılı Kanunla Ek, RG., 3 Haziran 1976, S.15605).

(73) 5434 sayılı Kanununun Geçici 65. maddesine göre bu süre 6 ay olarak belirtilmiş ve daha sonra 5771 sayılı Kanunla (RG., 1 Haziran 1951, S.7823) 3 ay, 6311 sayılı Kanunla (RG., 9 Mart 1954, S.8653) 3 ay, 6881 sayılı Kanunla (RG., 23 Ocak 1957, S.9516) 6 aylık başvuru süresi tanınmıştır. Ancak bu koşul 545 sayılı Kanunla kaldırılmıştır. Kaya UĞURER-Behiç ERDEM, Emeklilik ve Sosyal Sigorta Hükümleri, Ankara 1972, s.124.

sip, yalnız Emekli Sandığına tabi bir görevde çalışanlar borçlanma yapabilmekte ve borçlanılan süreye ait hesaplanan kesenek tutarı toptan ödenebildiği gibi aylıklardan da kesinti yapılabilmektedir(74).

1479 sayılı Bağ-Kur Kanununa tabi olarak çalışan sigortalıların kanıtlayamadıkları eski 10 yıllık hizmet süreleriyle ilgili primlerin ödenmesi halinde, bu hizmet sürelerinin değerlendirilmesi olanağı tanınmıştır. Konuyla ilgili madde hükmü "...belgelenmeyen süreler Bağ-Kur'a girişte seçilen gelir basamağının bu yasanın ek 2 nci maddesine göre intibakı yapılan gelir basamağı üzerinden ve bu yasa ile getirilen prim oranlarına göre hesaplanacak borçlarını defaten veya üç yıl içinde eşit taksikler halinde ödeyerek borçlanabilirler."(75) şeklindedir. Bu hükme göre Bağ-Kur sigortalısı, belgeleyemediği hizmet sürelerini, başvuru süresine(kısıtlayıcı süreye) bakılmaksızın istediği zaman borçlanabilecek demektir.

Bağ-Kur Kanununa tabi isteğe bağlı sigortalılardan kadın iseler 40, erkek iseler 45 yaşını geçenler sigortalı oldukları tarihten geriye doğru 10 yıllık süreyi sigortalılığın tescilinden itibaren bir yıl içinde istekte bulunarak borçlanabilirler(76). Ancak, borçlanılan sürelerin 228 ve 1214 sayılı Kanunlara göre hizmet birleştirilmesinde göz önünde

(74) 5434 sayılı Kanun Ek Md.(545 sayılı Kanunla getirilen Ek Md.)

(75) 1479 sayılı Kanun Geçici Md.2/V.

(76) 1479 sayılı Kanun Ek Geçici Md.4/I.

bulundurulabilinmesi için borcun tamamının varsa cezalarıyla birlikte sigortalı ve hak sahiplerinde ödenmesi koşulu(77) arandığı gibi borçlanmayla ilgili aynı süre iki kez değerlendirilemez(78).

Genel olarak hizmet borçlanması ile ilgili öngörölmüş olan koşulları şöylece sıralayabiliriz(79).

i. 506 sayılı Kanuna göre malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları bakımından Kuruma kayıtlı(tescilli) bulunmak,

ii. Borçlanma isteğinin yapıldığı tarihte 506 sayılı Kanuna tabi bir işte çalışmakta olmak,

iii. Borçlanma talebinde bulunulan hizmet süresi için daha önce Sosyal Sigortalar Kurumuna prim ya da emekli sandıklarına kesenek ödenmemiş olmak,

iv. Borçlanma talebini, borçlanmayla ilgili kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren belirli bir süre (bir yıl) içinde yapmak,

v. Borçlanmak istenilen çalışma sürelerini belgelemek,

vi. Borçlanmayla ilgili prim borçlarını en geç 5 yıl içinde eşit taksitlerle ya da toptan olarak kuruma ödemek,

(77) 1479 sayılı Kanun Ek Geçici Md.4/III.

(78) Bir Yargıtay Kararına göre konu şu şekilde açıklanmıştır: "Bağ-Kur Yasasının ek geçici 4.maddesinde konu edilen on yıllık süre:taban değil,tavanı oluşturmaktadır.On yıldan daha az bir sürenin borçlanılmasına engel bir hüküm yoktur; Başka Sosyal Güvenlik Yasalarına bağlı işlerde geçen süreler, aynı süre iki kez değerlendirilemeyeceğinden borçlanılamaz." Yarg.10.H.D.,31.10.1980 T., E.5175, K.6246,Yargıtay Kararları Dergisi,Mart 1981,C.7,S.3,s.312.

(79) 1912 sayılı Kanun Geçici Md.5; 2167 sayılı Kanun Geçici Md.1.

vii. Sosyal Sigortalar Kurumu ya da Sosyal Sigortalar Kanununa devredilmiş sandıklarda geçmiş emeklilik veya yaşlılık aylığına esas prim ödenmemiş hizmetleri bulunmak,

viii. 1186,1912 ve 2167 sayılı Kanunlara göre borçlanılmış hizmet süreleri toplamının 10 yılı aşmamış olmasıdır.

b. Askerlik Borçlanması

Farklı sosyal sigorta kurumlarına tabi olarak çalışan kimseler, er olarak silah altında ya da Yedek Subay Okulunda geçirdiği sürelerin tamamını borçlanarak, bu hizmetlerini, fiili hizmet süreleriyle birleştirmesi mümkündür. Bunda amaç malullük, yaşlılık ve ölüm aylığı bakımından sosyal korunmaya muhtaç ve ekonomik bakımdan zor durumda bulunmalarının sosyal güvenliğini sağlamaktır(80).

Nitekim, 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu "...sigortalıların, er olarak silah altında geçen süreleri ile Yedek Subay Okulunda geçen sürelerinin tamamı... borçlandırılır." hükmündedir(81). Bu hükmün işleyebilmesi için, sigortalının;

- i. Kuruma tabi olarak çalışmakta olması,
- ii. Kurumdan yazılı istekte bulunması,

(80) Bu konuda ayrıca bkz., Erol ERDOĞMUŞ, "Hizmet Borçlanması Nasıl Yapılmalıdır?." , Sigorta Dünyası, 1973, S.161, s.20.

(81) 506 sayılı Kanun Md.60/F.

iii. Borçlandırılan malullük, yaşlılık ve ölüm sigorta primlerinin tamamını talep tarihinden itibaren 2 yıl içinde ödemesi gerekmektedir.

Buna göre, askerlikte ve Yedek Subay Okulunda geçen sürenin borçlandırılması karşılığı olan gün sayısı, sigortalının prim ödeme süresine katılır ve sigortalılığın başlangıç tarihi borçlandırılan gün sayısı kadar geriye götürülür(82). Böylece, sigortalıların prim ödeme gün sayıları, borçlandıkları askerlik süresi kadar artmış olmaktadır(83).

Öte yandan, 5434 sayılı T.C.Emekli Sandığı Kanununa tabi olarak çalışanlardan askerliklerini, 1.1.1950 tarihinden önce ya da sonra er olarak yapmış bulunanların ya da 1.1.1950 tarihinden sonra Yedek Subay Okulunda öğrenci olarak geçen sürelerin de ilgililerin istekleri halinde, T.C.Emekli Sandığına borçlanmaları mümkün bulunmaktadır. Konuyla ilgili madde hükmü "Bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihte iştirakçi olanlardan, muvazzaf ve ihtiyat ezlikte, Subay nasbedilmiş olanları 1.1.1950 tarihinden sonra öğrenci olarak yedek subay oku-

(82) 506 sayılı Kanun Md.60/F. Adı geçen madde hükmünün bundan önceki uygulamasında, askerlik ve Yedek Subay Okulunda geçen sürelerin borçlanması halinde "Sigortalılığın başlangıç süresinde" bir değişiklik yapmamaktaydı(2167 sayılı Kanun Md.5). Bu sorun 2422 sayılı Kanunun 6.maddesiyle düzeltilmiştir.

(83) Uygulamada askerlik borçlanması yapılabilmesi için, sigortalıların, Sosyal Sigortalar Kurumundan alacakları 3 nüsha askerlik süresi belgesini, kayıtlı oldukları Askerlik Şubesi Başkanlığına onaylattırdıktan sonra, pullu dilekçelerine ekleyerek işyerinden alacakları 2 nüsha Beyan Kağıdı ile en son çalıştıkları işyerinin bağlı bulunduğu Kurum Müdürlüğüne vermeleri gerekmektedir. YÜKSEL, s.327-333.

lunda geçen sürelerini borçlanmak isteyenler..." şeklinde-
dir(84). Madde hükmünden de anlaşılacağı üzere., askerlikte
geçen hizmet süresi, borçlanılarak fiili hizmet süresine
eklenmektedir(85). Ancak, bu hükme göre borçlanma, 5434 sa-
yıllı Kanunun yürürlük tarihinde iştirakçi olanlar için
21.9.1973 tarihi ile sınırlıdır(86). Diğer yandan 5434 sa-
yıllı Kanuna değişiklik getiren 545 sayılı Kanunun ilgili ek
maddesine göre muvazzaf ve ihtiyat askerlikte er olarak ge-
çen süreler ile 1.1.1950 tarihinden itibaren yedek subay
okulunda geçen sürelerin borçlanılmak suretiyle fiili hizmet
sürelerine ekleneceği öngörülmüş bulunmaktadır.

1479 sayılı Bağ-Kur Kanununa tabi olarak çalışan sigor-
talıların, er olarak silah altında geçen süreleri ile yedek
subay okullarında geçen sürelerine ilişkin borçlanmanın müm-
kün olmaması, uygulamada yaratacağı sorunlar bakımından tar-
tışılabilir niteliktedir(87).

(84) 5434 sayılı Kanun Geçici Md.1 (1623 sayılı Kanunla geti-
rilen ek. RG., 28 Eylül 1972, S.14320).

(85) Danıştay 10.D., 13.5.1974 T., E.2531, K.1426, Danıştay
Dergisi, 1975, S.16-17, s.358.

(86) Nitekim Danıştayın bir kararı "1623 sayılı Yasa gere-
ğince askerlikte geçen sürenin borçlanılabilmesi için,
yasanın yürürlüğe girdiği tarihte iştirakçi olmak ve
yasaca belirli bir yıllık süre içinde Sandığa yazılı
olarak başvurmak yeterli..."dir şeklindedir. Danıştay
10. D., 13.11.1975 T., E.10264, K.2380, Danıştay Dergi-
si, S.22-23, 1976, s.425.

(87) Bkz., Bu Çalışma Sonuç Bölümü, s. 144-145.

B. Borçlanmaksızın Değerlendirilecek Hizmet Süreleri

Sigorta primi ödemedi geçen hizmet sürelerinin birleştirilmesi, genel olarak borçlanma ilkesine dayanır. Ancak, sosyal sigortaların uzun süreli sigorta kollarının kurulduğu tarihte ileri yaşta bulunmaları nedeniyle bu sigortalardan yararlanamayacak durumda olan sigortalılara, borçlanma yapılmasına gerek kalmaksızın özel koşullarla eski hizmetleri göz önünde tutularak aylık bağlanabilmesi sağlanmıştır(88).

506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun geçici 8.maddesinde düzenlenen borçlanma yapmadan eski hizmetlerin değerlendirilmesiyle ilgili bu uygulamada, 30 yaşını geçmiş bulunan sigortalılardan;

i. 55 yaşını doldurmuş ya da 50 yaşına gelmiş ve erken yaşlanmış olması,

ii. En az 5 yıldır sigortalı bulunması,

iii. Sigortalılık süresince, her yıl için en az ortalama 200 gün prim ödemiş olması,

iv. Sigortalı oldukları tarihten önceki 10 yıl içinde en az 2000 gün hizmet akdine göre çalışmış olması ve

v. Bu hizmetlerini, sigortalı oldukları tarihten itibaren 1 yıl içinde kuruma belgelemeleri,

Zorunluluğu vardır(89). Bu koşulların birarada gerçekleşmesi halinde, ilgili kimse,15 yıl hizmeti bulunan sigortalılar.

(88) Bu konuda ayrıca bkz., GÜVEN, Sosyal Sigortalar..., s.75 vd.; TUNÇOMAĞ, Sosyal ..., s.427 vd.

(89) 506 sayılı Kanun Geçici Md,8/A,B.

gibi yaşlılık aylığı hakkında yararlanabilirler. Ancak, sosyal sigortalara topluluk sigortası yoluyla tabi olanlar, bu hizmet birleştirilmesi hakkında yararlanamazlar(90).

1479 sayılı Bağ-Kur Kanunu malullük, yaşlılık ve ölüm sigortalarının kurulduğu tarihte ileri yaşta bulunmaları nedeniyle, bu sigortalardan aylık bağlamak koşullarını yerine getirmeleri çok güç olan sigortalılara eski hizmetleri için borçlanma dahi yapılmadan aylık bağlanabilme olanağını sağlamıştır(91). Ancak, sigortalının bu olanaktan yararlanabilmesi için eski çalışma sürelerini 2229 sayılı Kanunun yürürlük tarihinden itibaren iki yıl içinde belgelendirilmesi öngörülmüştür(92). Belgelendirmeye ilgili süre 4 Mayıs 1981 tarihinde sona erdiğinden, sözkonusu hükmün uygulama olanağı kalmamıştır.

II. HAK SAHİBİ İLE İLGİLİ KOŞULLAR

Çeşitli sosyal sigorta kurumlarına tabi işlerde geçen hizmetlerin 228 sayılı Kanun ve bunu değiştiren 1214 sayılı Kanuna göre birleştirilmesi bazı şekil ve koşulların gerçekleşmesine bağlıdır.

(90) 506 sayılı Kanun Geçici Md.8/C.

(91) 1479 sayılı Kanun Geçici Md.2/I.a.

(92) 1479 sayılı Kanun Geçici Md.2/II.

1. Hak Sahibinin İlgili Bulunduğu Son Kurum Veya Sandığa Başvurması

Hizmetlerin birleştirilmesi ile ilgili 228 sayılı Kanunun 1.maddesinin kapsamına giren işlerden birinde (örneğin, sigortalı olarak) çalışmış olanlardan, sonradan diğer bir sosyal sigorta (örneğin, Bağ-Kur) kapsamındaki bir işe girenler, bu durumu, son tabi oldukları kurum veya sandığa bir beyanname(93) ile bildirmekle yükümlüdürler(94). Ancak bu beyanname, gelecekte, hizmetlerin birleştirilmesiyle ilgili işlemlerin yapılmasını kolaylaştırmak amacıyla yeni tabi olunan sosyal sigorta kurumuna hemen verilmelidir.

Uygulamada, çalışanlar tarafından değiştirilen sosyal sigorta kurumuna beyanname verilmemekte ya da bu işlem bilinmemektedir. Dolayısıyla, aylık bağlanma isteğinde bulunan bir kimsenin, başka sandıklara tabi çalışması olup olmadığı doğru olarak saptanamamakta ve bu konuda bir bilgi olmadıkça araştırma yapılmamaktadır. Böylece, farklı sosyal sigorta kurumlarına tabi olarak çalışmış olanların hizmetlerini birleştirme olanağı bulunmamakta ve bu durum ilgililerin sosyo-ekonomik bakımdan mağdur kalmalarına neden olmaktadır. Bu

(93) Beyanname ile ilgili olarak bkz., Bu Çalışma, Ek II:1.

(94) Hizmetlerin Birleştirilmesi ile İlgili Çalışma Bakanlığının 5.5.1970 tarih ve 915-1-14/6605 sayılı Genelgesi Md.5/I.

bakımdan, 228 sayılı Kanuna göre aylık bağlanması istenildiği zaman farklı sosyal sigorta kurumlarına tabi olarak çalışmış olanlar bizzat ya da ölümleri halinde hak sahipleri, o kimsenin en son ilgili bulunduğu kurumdan ya da sandıktan yazılı bir istekte bulunmak zorundadırlar(95). Bu istek, ilgilinin son çalıştığı işyerinin bağlı olduğu sosyal sigorta kurumuna bir dilekçe(96) ile yapılacaktır.

2. Hak Sahibinin Tahsis Hakkından Yararlanmamış Veya Bu Hakkını Yitirmemiş Olması

Çalışan bir kimse, kurum veya sandık mevzuatına tabi bir görevden ayrılırken, malullük ve yaşlılık halinde kendisi, ölüm halinde ise hak sahipleri; öngörülen yardımlardan(malullük,yaşlılık ve ölüm aylığından) yararlanmış ya da bu hakkını yitirmiş (örneğin, toptan ödeme yapılmış) olabilir. İşte bu gibi kimseler, 228 sayılı Kanununun 1.maddesinde yazılı işlerden birine girdiği takdirde,hizmetleri birleştirilemez(97).

(95) Aynı genelge, Md.5/II.

(96) Dilekçeyle ilgili olarak bkz.,Bu Çalışma,Ek III:1,2,3.

(97) 228 sayılı Kanun Md.3/III.Nitekim,bu konuda Danıştayın bir kararında "...davacının 1951-1970 yılları arasında geçen ve malulen emekliye sevki suretiyle tahsis hakkından faydalandığı gerekçesiyle sandığa tabi hizmetleriyle birleştirilmediği ve yine aynı sürenin emekli aylığı alınarak geçirilen süre olması nedeniyle intibakında değerlendirilmediği dava dosyasından anlaşılmıştır.

1214 sayılı Kanunun 3 üncü maddesinde,Sigorta Kanunları ile Emekli Sandıkları Kanunlarına tabi çeşitli işlerde çalışmış olanların,bu işlerde geçen hizmet sürelerinin birleştirileceği ve birleştirilmiş hizmet süreleri toplamı üzerinden ilgililere son ayrıldıkları kurum veya sandıkça kendi mevzuatına göre aylık bağlanacağı belirtilmiş ve aynı Kanununun 10 uncu maddesinde de;sigorta ve Sandık Kanunlarında belirtilen tahsis haklarından faydalanmış veya bu hakları kaybetmiş bulunanların anılan devrelere ait hizmet sürelerinin 3 üncü maddeye göre yapılacak birleştirmede nazara alınmayacağı açıklanmış bulunmaktadır.

3. Hak Sahibine Aylık Bağlanma Olanaklarının Doğması

506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu, 5434 sayılı TC. Emekli Sandığı Kanunu, 1479 sayılı Bağ-Kur Kanunu ve 506 sayılı Kanunun geçici 20.maddesine tabi sandıklarda çalışmış olanların hizmet sürelerini birleştirmek için birleştirilecek hizmetleri toplandığında, tabi olduğu son sigorta kurumu koşullarına göre malullük, yaşlılık ve ölüm aylığı bağlanmasına hak kazanabilecek durumda olması aranır(98). Bir başka anlatımla, hizmet süreleri toplamı malullük, yaşlılık ve ölüm aylığı bağlanmasına olanak vermiyorsa, hizmetlerin birleştirilmesi ile ilgili hükümler de uygulanmaz(99).

31.1.1938 gününde malulen emekliye sevki üzerine 1683 sayılı Kanunun 50 inci maddesine göre bağlanan emekli aylığının 10 yıllığı toptan verilmek suretiyle ilgisi kesilen davacıya 1.12.1966 gününe kadar emekli aylığı ödenmediği ancak bu tarihte 7134 sayılı Kanuna dayanılarak iadeten aylık tahsis olunduğu 1.12.1966 ile 1.12.1970 günleri arasındaki sürede tahsis hakkından faydalandığından bu sürenin birleştirmede nazara alınmayacağı,..."şeklindedir. Dan.10.D., 29.6.1976, T., E.39, K.1654, Danıştay Dergisi 1977, S.24-25, s.450-453.

(98) Nitekim Yargıtayın bu konudaki bir kararı da "... ancak ilgilinin hizmetlerinin birleştirilmesi suretiyle yaşlılık aylığına hak kazanmış bulunması koşulunun gerçekleşmiş olmasına bağlıdır. Toplu iş sözleşmeleriyle bu yasal esasın bertaraf edilmesi olanak yoktur" şeklindedir. Yarg. 9. HD., 26.3.1980 T., E.2982, K.2952, YASA, 1980, S.7, s.1036.

(99) 228 sayılı Kanun Md.3/III.

2. YURT DIŞINDA GEÇEN HİZMETLERİN BİRLEŞTİRİLMESİ İLE İLGİLİ KOŞULLAR

I. GENEL OLARAK

Sosyal sigorta sisteminin kuruluşundaki amaç, çalışanların çeşitli sosyal risklere karşı güvenliğinin sağlanmasıdır.

Kalkınma çabasında olan bir ülke olarak girişmiş olduğumuz sanayileşme sürecinde, toplumun yeni yapısı oluşurken geçmiş dönemlerin olumsuz etkilerinden, bireyleri, tüm yayan ve adil bir sosyal güvenlik sisteminin koruyacağı görüşü, dünyada olduğu gibi ülkemizde de genellikle kabul edilmiştir. Önemli olan; bu aşama gerçekleştirilirken şimdiye kadar edinilmiş tecrübelerden yararlanarak ülke koşullarının gerçekçi bir görüşle değerlendirilmesi yapıp, sosyal güvenlik sisteminin en etkin biçimde nasıl ve hangi ölçüler içinde gerçekleştirilebileceği konusunu açıklığa kavuşturaktır. Bu amaçla, yalnız yurt içinde çalışanların değil, sağlam temellere oturtulmuş bir sosyal güvenlik sistemini yurt dışında çalışanlara da yaymak, önemli bir sosyal güvenlik ilkesi olarak kabul edilmiştir. Bu başlık altında konunun önemini belirtmek amacı ile yurt dışında geçen hizmetlerin birleştirilmesi ile ilgili düşüncenin doğuşu ve hangi hizmet sürelerinin birleştirilebileceğinden söz edeceğiz.

1. Düşüncenin Doğuşu ve İlgili Mevzuat

A. Düşüncenin Doğuşu ve Önemi

1955-1960'lı yıllardan günümüze kadar geçen dönem içinde yurt dışında çalışan yüzbinlerce vatandaşımızın bir kısmı, çalışmış oldukları ülke mevzuatına göre emeklilik hakkını kazanarak geleceği güven altına alınmıştır. Ancak, yurt dışında çalışan ve emeklilik hakkını kazanamayan vatandaşlarımız ise yurda döndüklerinde sosyal güvenlik bakımından gelecek endişesi duymaya başlamışlardır. Bu durumda, sosyal güvenliğin sağlamabilmesi için sosyal risklerin ortaya çıkartacağı gelir kayıpları ile gider artışlarının karşılanması zorunludur. Yoksa, yurt dışınca çalışan Türk vatandaşları ile onların geçindirmekle zorunlu olduğu kimseler, yurda kesin dönüşün gerçekleşmesiyle gelirlerini kaybedecekler ve bu durumda sözkonusu kimselerin geçim zorluklarıyla karşı karşıya kalmalarında etkin olacaktır.

Yurt dışında çalışan Türk vatandaşlarının çalıştıkları ülke sosyal güvenlik mevzuatı ile Türkiye'nin sosyal güvenlik mevzuatı arasında sigorta haklarının kazanılması bakımından türlü farklılıklar da vardır. Ayrıca yurt dışında, aylıklardan kesilen sigorta primlerinin geri alınarak hizmetlerin tasfiye edilmesi, bireylerin gerek yaş nedeniyle gerek maluliyet ve ölüm nedeniyle yaşamını çalışmak suretiyle bağlı olduğu sigorta sistemi tarafından güven altına alınması ana fikrine

ters düştüğü de unutulmamalıdır(100). Bu sorunlar, yurt dışında çalışan Türk vatandaşlarımızın yurda kesin dönmeleri halinde yurt içi çalışmalarına uygulanan mevzuat gereğince aylık bağlanmasını sağlayacak ikili ve çok taraflı sözleşme ya da kanunlarla düzeltilmeye çalışılmış ve gelecekleri güven altına alınarak Türk sosyal güvenlik sisteminin uygulama alanı genişletilmiştir.

Konuyla ilgili tedbirler Türk sosyal sigorta mevzuatında alınarak, yurt dışında çalışan Türk vatandaşlarının sosyal güvenliklerinin sağlanması öngörülmüş ve böylece onların geleceğe güvenle bakmasının sağlanması için yurt dışında geçen hizmetlerin birleştirilerek malullük, yaşlılık ve ölüm aylığından yararlanma olanağı tanınmıştır(101).

(100) TBMM. Tutanak Dergisi, Birleşim:136, Toplantı:1, C.5, 1978, S.Sayısı:65, s.2.

(101) Konunun kapsamına giren sayısal kitleyi belirtmek amacı ile aşağıdaki bilgileri vermeyi yararlı görüyoruz.
1978 yılı sonu itibariyle Türk yetkilileri tarafından OCDE'ye bildirilen rakam "yurt dışında 759.000 Türk işçisinin çalıştığıdır". Bunun yaklaşık olarak %70'i Almanya'da, 40.000'i Suudi Arabistan'da, 22.000'i Libya'da çalışmaktadır. OCDE., "Systeme D'Observation Permonente Des Migrotions", SOPEMI, Organisation De Coopération et Developpement Economiques Directions Des Affaires Sociales, De La Main D'deuivre et De L'Education 1979, S.61. Ayrıca Amerika Birleşik Devletlerinde doktor ve dışçı 562, özelliği olan mesleklerde 52, sosyal bilimlerde 27, mühendis 429 kişi olmak üzere toplam 1070 kalifiye personel; Kanada'da mimar mühendis 69, makina mühendisi 60, endüstri mühendisi 7, elektrik mühendisi 42, maden mühendisi 16, kimya mühendisi 14, kimya teknisyeni 8, kimyager 8, jeolog 20, fizisyon 9, fizik biliminde görevli memur 1, biyoloji 3, veteriner 2, biyoloji memuru 6, profesör 30, yardımcı profesör 28, edikatör 2, operatör doktor 114, dışçı 9, hemşire 17, dış teknisyeni 13 olmak üzere toplam 478 Türk vatandaşı çalışmaktadır. Jagdish BHAGWATI, "L'Exode Des Cerveaux", Revue Internationale Des Sciences Sociales, Paris 1976, L'UNESCO, Vol. XXVIII, No.4, s.751-795.

B. İlgili Mevzuat

a. Sözleşmeler Bakımından

Yabancı ülkelerde çalışmalarını bulan kimselerin, bu hizmetlerinin sosyal güvenlik bakımından değerlendirilmesi adına ilk kez, 1.6.1961 tarihinden itibaren yürürlüğe giren "Birleşik Krallık ile Türkiye Cumhuriyeti Arasında Sosyal Sigorta Mevzuunda Aktedilen Sözleşme" aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Daha sonra, özellikle işçilerimizin çok sayıda bulunduğu yabancı ülkelerle ikili sosyal güvenlik sözleşmeleri yapılarak yurt dışında çalışan vatandaşlarımızın geleceğe güvenle bakması sağlanmıştır.

Halen 9 ülke ile Türkiye arasında Sosyal Güvenlik Sözleşmesi bulunmakla beraber, bu ülkelerden Danimarka ile yapılan ve 22.1.1976 tarihinde imzalanan sözleşme, henüz yürürlüğe girmemiştir. Söz konusu ülkeleri şöylece sıralayabiliriz (102):

i. Birleşik Krallık ile Türkiye Cumhuriyeti Arasında Sosyal Sigorta Mevzuunda Aktedilen Sözleşme. Sözleşmenin imzalandığı tarih: 3 Mart 1961, Sözleşmenin yürürlük tarihi: 1 Haziran 1961. Sağlanan hizmetlerin kapsamı: İş kazası ve meslek hastalığı, hastalık, analık, malullük, yaşlılık, ölüm, ve dul ve yetim aylığıdır. Md.2; 21,

(102) SSK., Yabancı Ülkeler ile Yapılan Sosyal Güvenlik Sözleşmeleri, S.S.K. Genel Müdürlüğü Yayınları No.250, Ankara 1976, s.2-857.

ii. Türkiye Cumhuriyeti ile Federal Almanya Cumhuriyeti Arasında Sosyal Güvenlik Hakkında Sözleşme. Sözleşmenin imza tarihi: 8 Ekim 1965. Sözleşmenin yürürlük tarihi: 1 Kasım 1965. Sağlanan hizmetlerin kapsamı: İş kazası ve meslek hastalığı, hastalık, analık, malullük, yaşlılık, ölüm ve dul ve yetim aylığıdır. Md.2/2; 32/I,

iii. Türkiye Cumhuriyeti ile Hollanda Krallığı Arasında Sosyal Güvenlik Sözleşmesi. Sözleşmenin imza tarihi: 5 Nisan 1966. Sözleşmenin yürürlük tarihi: 1 Şubat 1968. Sağlanan hizmetlerin kapsamı: İş kazası ve meslek hastalığı, hastalık, analık, malullük, yaşlılık ve dul ve yetim aylığıdır. Md.2/b; 26/1,

iv. Türkiye Cumhuriyeti ile Belçika Krallığı Arasında Sosyal Güvenlik Hakkında Genel Sözleşme. Sözleşmenin imza tarihi: 4 Temmuz 1966. Sözleşmenin yürürlük tarihi: 1 Mayıs 1968. Sağlanan hizmetlerin kapsamı: İş kazası ve meslek hastalığı, hastalık, analık, malullük, yaşlılık ve ölümdür. Md.2/2,

v. Türkiye Cumhuriyeti ile Avusturya Cumhuriyeti Arasında Sosyal Güvenlik Hakkında Anlaşma. Sözleşmenin imza tarihi: 12 Ekim 1966. Sözleşmenin yürürlük tarihi: 1 Ekim 1969. Sağlanan hizmetlerin kapsamı: İş kazası ve meslek hastalığı, hastalık, analık, malullük, yaşlılık ve ölümdür. Md.2/1,

vi. Türkiye Cumhuriyeti ile İsviçre Arasında Sosyal Güvenlik Sözleşmesi. Sözleşmenin imza tarihi: 1 Mayıs 1969, Sözleşmenin yürürlük tarihi: 1 Ocak 1969'dan geçerli olmak üzere 1 Ocak 1972. Sağlanan hizmetlerin kapsamı: İş kazası ve meslek hastalığı, hastalık, analık, malullük, yaşlılık, ölüm ve dul ve yetim aylığıdır. Md.1/1,A; 12/1,

vii. Türkiye Cumhuriyeti ile Fransa Arasında Sosyal Güvenlik Konusunda Genel Sözleşme. Sözleşmenin imza tarihi: 20 Ocak 1972. Sözleşmenin yürürlük tarihi: 20 Mayıs 1973. Sağlanan hizmetlerin kapsamı: İş kazası ve meslek hastalığı, hastalık, analık, malullük, yaşlılık ve ölümdür. Md.4/2,

viii. Türkiye Cumhuriyeti ile Danimarka Krallığı Arasında Sosyal Güvenlik Sözleşmesi. Sözleşmenin imza tarihi: 22 Ocak 1976. Sözleşmenin yürürlük tarihi: Yürürlükte değil. Sağlanan hizmetlerin kapsamı: İş kazası ve meslek hastalığı, hastalık, analık, malullük, yaşlılık, ölüm ve dul ve yetim aylığıdır. Md. 2/2; 28/1,

ix. Türkiye Cumhuriyeti ile Libya Arap Cumhuriyeti Arasında Sosyal Güvenlik Anlaşması. Sözleşmenin imza tarihi: 20 Mart 1976. Sözleşmenin yürürlük tarihi: 1 Ekim 1976, Sağlanan hizmetlerin kapsamı: İş kazası ve meslek hastalığı, hastalık, analık, malullük, yaşlılık ve ölümdür. Md.3/a,b,c,

Bu ülkelerde geçen hizmetlerin konumuz bakımından birleştirilmesi ile ilgili madde hükümleri ise aşağıdaki gibidir:

i. İngiltere ile yapılan sosyal güvenlik sözleşmesine göre; "Bu sözleşmenin yardıma kazanılmış olup olmadığının tespiti maksadıyla sigortacılık müddetlerini, ...her iki akit tarafın sosyal sigorta mercileri,... ekler."(103).

(103) İngiltere ile yapılan SGS., Md.25.

ii. Federal Alman Cumhuriyeti ile yapılan sosyal güvenlik sözleşmesinde; "Akit taraflardan birinin sosyal sigorta mer-cii kendi mevzuatına göre aylıkları tespit ederken, diğer akit taraf mevzuatına göre geçen ve aylığın hesaplanmasına nazara alınması gereken sigortacılık sürelerini, bu süreler kendi mevzuatına göre geçmiş gibi, nazara alınır."(104),

iii. Hollanda ile yapılan sosyal güvenlik sözleşmesinde; "...yardımlara hak kazanılması bu hakkın ihyası veya idamesi bakımlarından Akit tarafların mevzuatına tâbi olarak geçmiş sigortalılık süreleri aynı zamana rastlamamak şartıyla birleş-tirilir."(105),

iv. Belçika ile yapılan sosyal güvenlik sözleşmesinde; "...Türk ve Belçikalı işçilerle benzerlerinin bu sigortalara tabi olarak geçen sigortalılık süreleri ile muadil süreler aynı zamana rastlamamak şartıyla yardımlara hak kazanılıp kazanılmadığının veya bu hakkın idamesinin veya ihyasının tayininde birleştirilir."(106),

v. Avusturya ile yapılan sosyal güvenlik sözleşmesinde; "...bir sigortalının yardım hakkının doğması, idamesi veya ihyasında her iki akit taraf mevzuatına göre geçen sigortalılık süreleri aynı zamana rastlamamak şartıyla birleştirilir."(107),

(104) Federal Alman Cumhuriyeti ile yapılan SGS., Md.27/2,a.

(105) Hollanda ile yapılan SGS., Md.18/1, 22/1.

(106) Belçika ile yapılan SGS., Md.14/1, 20/1.

(107) Avusturya ile yapılan SGS., Md.18/1.

vi. İsviçre ile yapılan sosyal güvenlik sözleşmesinde;
"...İsviçre yaşlılık ve ölüm sigortalarına tabi olarak geçen prim ödeme süreleri, Türk mevzuatına tabi olarak geçen prim ödeme süreleri ile bu süreler aynı zamana rastlamamak şartıyla birleştirilir."(108),

vii. Fransa ile yapılan sosyal güvenlik sözleşmesinde;
"Her iki akit memleketin mevzuatına tabi olarak geçmiş olan sigortalılık süreleri ve buna muadil olarak tanınmış süreler, aynı zamana rastlamamak şartıyla, yardım hakkının doğması, idamesi veya yeniden kazanılması bakımından, birleştirilir." (109),

viii. Danimarka ile yapılan sosyal güvenlik sözleşmesinde;
"...Danimarka mevzuatına göre geçirdiği ikamet sürelerinin gerekli miktarı, Türk mevzuatına göre geçirilmiş sigortalılık veya prim ödeme süresi imiş gibi dikkate alınır..."(110),

ix. Libya ile yapılan sosyal güvenlik sözleşmesinde; "Bir akit taraf vatandaşın diğer akit taraf mevzuatına göre tanımladığı prim ödeme süreleri ile bu vatandaşın kendi ülkesindeki mevzuata göre tanımladığı prim ödeme süreleri...birleştirilir." (111).

(108) İsviçre ile yapılan SGS.,Md.12/1.Aynı sözleşmenin 10/3 maddesi malullük aylığı ile ilgili prim ödeme sürelerinin birleştirilmesinden söz eder.

(109) Fransa ile yapılan SGS.,Md.19/1,23/1.Muadil süreler için aynı sözleşmenin 23/2.maddesine bakınız.

(110) Danimarka ile yapılan SGS., Md.32/3.

(111) Libya ile yapılan SGS., Md.2.

Böylece, bir kimsenin Türkiye'de ve sözleşme yapılmış ülkede geçen hizmetlerinin toplamı sosyal sigortalar uygulamasında göz önünde tutularak, bu toplam hizmetin birleştirilmesi sonucuna göre işlem yapılmaktadır(112).

Tablo (5)'de görüleceği üzere; yapılan sosyal güvenlik sözleşmelerinin bazıları, yalnız Türkiye'de geçen sigortalı hizmetlerle diğer ülkede geçen çalışmaların birleştirilmesini öngörmektedir. Bu sözleşmelere göre, 5434 sayılı T.C.Emekli Sandığı Kanununa tabi olarak geçen hizmetlerin birleştirilmesi sözkonusu olmamaktadır. Bazı sözleşmelerde ise Türkiye'de Sosyal Sigortalar'a ve TC Emekli Sandığına tabi olarak geçen hizmetler, diğer ülkede geçen hizmetlerin birleştirilmesi kabul edilirken; bazı ülkelerde de Bağ Kur'a ve 506 sayılı Kanunun ^{/Gecici} 20.maddesine göre kurulan Banka ve Sigorta Şirketlerinde geçen hizmetlerin de birleştirilmesi olanağı tanınmıştır(113).

(112) Yabancı ülkelerle yapılan ikili sosyal güvenlik sözleşmeleri Uluslararası Çalışma Örgütünün 28.6.1952 tarihinde kabul ettiği ve hükümetimiz tarafından da 1451 sayılı Kanunla onaylanan, "Sosyal Güvenliğin Asgari Normları Hakkında Sözleşme" esaslarına dayanmaktadır.YÜKSEL,s.273. 1451 sayılı Kanun için ayrıca bkz.,RG., 10 Ağustos 1971, S.13922.

(113) İngiltere ile yapılan SGS.,Md.2/b;Federal Alman Cumhuriyeti ile yapılan SGS.,Md.2/2(30 Nisan 1964 tarihli Ek sözleşme ile değişik şekli); Hollanda ile yapılan SGS., Md.2/b; Belçika ile yapılan SGS.,Md.2/2;Avusturya ile yapılan SGS.,Md.2/1; İsviçre ile yapılan SGS.,Md.1/1,A; Fransa ile yapılan SGS.,Md.4/2;Danimarka ile Yapılan SGS., Md.2/2; Libya ile yapılan SGS., Md.2.

TABLO: 5

İkili Sosyal Güvenlik Sözleşmesi Yapılan Ülkelerde Geçen Hizmetlerin Hangi Sosyal Sigorta Kurumlarında Geçen Hizmetlerle Birleştirileceğini Gösterir Tablo

J	5343 SK. Tabii Hizmetler	506 SK.Tabii Hizmetler	1479 SK.Tabii Hizmetler	506 SK. Geçici 20.MD. göre Kurulan Sandık Hiz.
İngiltere		X		
Almanya	X	X		
Hollanda		X		
Belçika		X		
Avusturya	X	X	X	X
İsviçre	X	X		
Fransa		X		
Danimarka	X	X	X	X
Libya	X	X	X	X

Konumuz Bakımından Hizmetlerin Birleştirilmesi

İle İlgili Sigorta Kolları (2147 sayılı Kanun Md.3/1,2)

Malüllük

Yaşlılık

Ölüm

(X) İşareti konulan ülke ve kurumlarda geçen hizmetler birleştirilir.

Sosyal güvenlik sözleşmesi yapılmış ülkelerin mevzuatı, her devletten devlete farklılık göstermektedir. Öte yandan, bu ülkelerin sosyal sigorta veya sosyal güvenlik kuruluşları çok farklı olup, bunların, tek merkeze bağlı bulunmasının yanı sıra bağımsız birer kuruluş halinde de çalıştığı görülmektedir(114). Bu bakımdan, ikili sosyal güvenlik sözleşmesi yapılmış yabancı ülkelerin uzun süreli sigorta kollarına ilişkin mevzuatı ele alıp, burada ayrıca incelemeye lüzum görülmemiştir.

Söz konusu sosyal güvenlik sözleşmelerine göre geçen hizmetler ikili olarak değerlendirilmekte, daha açık bir deyimle, sözleşmeye taraf olan iki ülkede geçen hizmetler kapsama alınmaktadır. Bir kimsenin ikiden fazla ülkede geçen hizmetlerinin ilgili ülkeler tarafından birleştirilmesi halen mümkün olmamaktadır. Örneğin, 6 yıl Türkiye'de, 4 yıl Almanya'da ve 5 yıl Fransa'da çalışması olan bir kimsenin Türkiye-Almanya hizmetleri ile Türkiye-Fransa hizmetleri ayrı ayrı ve ikili olarak değerlendirilmeye tabi tutulmaktadır. Ancak, ülkemiz bakımından bu her iki ülkedeki hizmetler göz önünde bulundurulmakta, Türkiye'de geçen hizmetlerle birlikte, ortaya çıkan sigorta süresi ve prim ödeme gün sayısı birleştirilmektedir.

(114) Bu konuda bkz., İngiltere ile yapılan SGS., Md.2/1,a; Federal Alman Cumhuriyeti ile yapılan SGS., 2/1; Hollanda ile yapılan SGS., Md.2/1,a; Belçika ile yapılan SGS., Md.2/1; Avusturya ile yapılan SGS., Md.2/2; İsviçre ile yapılan SGS., Md.1/B; Fransa ile yapılan SGS., Md.4/1; Danimarka ile yapılan SGS., Md.2/1; Libya ile yapılan SGS., Md.3; DUPEYROUX, Droit..., s.87-90; DOUBLET, s. 712-753.

Yurt dışında çalışan Türk vatandaşlarının hizmetlerinin birleştirilmesi ve sosyal güvenlikle ilgili sorunların çözümlenmesi amacı ile, ülkemizle Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında bir sosyal güvenlik sözleşmesi yaparak, topluluk üyesi devletlerde çalışan Türk işçilerine yeknesak (tekdüze) bir sosyal güvenliğe kavuşturmaya çalışılmaktadır. Şimdilik Katma Protokol'e(115), "Bu hükümler, tespit edilecek usullere göre, Türk uyruklu işçilere yaşlılık, ölüm ve sakatlık... aylıkları...yönünden, çeşitli üye Devletlerde geçen sigorta veya çalışma sürelerinin birleştirilmesine imkân verecektir."(116) hükmü konularak, yurt dışında çalışan vatandaşlarımızın hizmetlerinin birleştirilmesi ile ilgili uygulamanın kapsamı genişletilmiştir(117).

Yurt dışında çalışan Türk vatandaşlarının hizmetlerinin birleştirilmesi ile ilgili konu, Avrupa Sosyal Güvenlik Söz-

(115) Türkiye ile AET arasında yapılan Katma Protokol 23.11.1971 tarihli'dir. Bu Protokol, ortaklık yaratan andlaşmaya bağlı protokol No.1.Md.I/II gereğince, her iki akit devlette uyulması gereken Anayasa usullerinin tamamlanmasından; başka bir anlatımla, her bir ülkenin Parlamento'sunda onaylanmasından sonra, yürürlüğe girecektir. Bu protokollü Türkiye 22.7.1971 tarihinde onaylamış ve 14.12.1972 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kenan TUNÇOMAĞ, "Avrupa Ekonomik Topluluğu Andlaşması Açısından İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Sorunları", Avrupa Ekonomik Topluluğu Konferansları, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Enstitüsü Yayını No.9, İstanbul 1973, s.35.

(116) Katma Protokol Md.39/2.

(117) Örneğin Topluluk üyesi devletlerden İtalya, Lüksemburg, İrlanda ve Yunanistan ile ilgili ikili sosyal güvenlik sözleşmemiz halen mevcut değildir.

leşmesinde de esas alınarak hükme bağlanmıştır. Avrupa Sosyal Güvenlik Sözleşmesi ve bu Sözleşmenin uygulanmasına ilişkin Ek Anlaşmanın Türkiye tarafından kabul edilmesi 13.7.1976 tarihinde 2023 sayılı Kanun(118) ile uygun görülmüş ve Bakanlar Kurulunun 31.8.1976 tarih ve 7/12537 sayılı Kararı(119) ile bu sözleşme onaylanmıştır. Bu sözleşmenin konumuzla ilgili hükmü aynen şöyledir: "Akit Taraflardan birinin mevzuatına göre yardım hakkının doğması, korunması veya yeniden kazanılması, sigortalılık sürelerinin tamamlanması şartına bağlı ise, bu mevzuatı uygulayan kurum bu amaçla sürelerin birleştirilmesi için diğer her hangi bir Akit Tarafın mevzuatına göre geçen sigortalılık süreleriyle...nazara alır."(120).

Yurt dışında çalışan Türk vatandaşlarının hizmetlerinin birleştirilmesi ile ilgili uygulamanın kapsamı daha da genişletilerek; malullük, yaşlılık ve ölümü nedeni ile yardım hakkının doğması korunması veya yeniden kazanılması ikamet sürelerinin tamamlanması koşuluna bağlı ise, bu amaçla sürelerin birleştirilmesi için, diğer akit taraf mevzuatına göre geçen sigortalılık süreleriyle birlikte 16 yaşından sonraki ikamet süreleri de göz önünde tutulma olanağı sağlanmıştır(121). Mad-

(118) RG., 23 Temmuz 1976, S.15655.

(119) RG., 21 Şubat 1977, S.15857.

(120) Avrupa SGS., Md.28/1.

(121) Avrupa SGS., Md.28/2.

de hükümlerinden anlaşılacağı üzere, Avrupa Devletleri arasında sosyal güvenlik bakımından bir bütünleşmeye(entegrasyona) gidilmesi amaçlanmıştır(122). Ancak, Avrupa Sosyal Güvenlik Sözleşmesinin, "5.maddenin 1.paragrafı hükmüne bakılmaksızın, iki veya daha fazla akit taraf kendilerini ilgilendiren hususlarda, karşılıklı anlaşarak, birbirlerini bağlayan sosyal güvenlik sözleşmelerini III numaralı Ek'te bu sözleşmelerin uygulanmasına ilişkin hükümlerin sözkonusu olması halinde ise, bu sözleşmenin uygulanmasına dair Ek Anlaşmanın Ek'inde belirtmek suretiyle, sözkonusu sosyal güvenlik sözleşmeleri hükümlerinin yürürlükte kalmasını sağlayabilirler."(123) hükmü ile sosyal güvenlik bakımından Avrupa Devletlerinin bütünleşme(entegrasyon) olanağı şimdilik ortadan kalkmıştır(124).

(122) Nitekim, bu sözleşmenin 5/1,b fıkrası, "...bu sözleşme haklarında uygulanan kimseler bakımından: En az iki Akit Taraf ile diğer bir veya birden fazla Devleti, bu Devletlerden birinin hiçbir kurumunun müdahalesini gerektirmeyen haller bakımından; bağlayan bütün sosyal güvenlik sözleşmelerinin yerine geçer." hükmündedir.

(123) Avrupa SGS., Md.6/3.

(124) Bu bakımdan, Avrupa Sosyal Güvenlik Sözleşmesinin Ek III'ün "İki Taraflı Sözleşmeler"ini incelediğimizde; Türkiye ile Avusturya, Belçika, Fransa, Federal Alman Cumhuriyeti, Hollanda, İsviçre ve Birleşik Krallık arasında yapılan Sosyal Güvenlik Sözleşmelerinin yürürlükte kaldığını; Danimarka ve Libya ile yapılan Sosyal Güvenlik Sözleşmelerinin yürürlükten kalktığını görürüz. Ayrıca diğer Avrupa Devletlerinin yürürlükte bulunan ikili ve çok taraflı Sosyal Güvenlik Sözleşmeleriyle ilgili olarak bkz., Aynı Sözleşme, Ek III.

b. Kanunlar Bakımından

Bilindiği gibi, birçok ülkede Türk işçisi çalıştığı halde bu ülkelerin bazılarıyla henüz sosyal güvenlik anlaşması yapılmadığı (İsveç, Norveç, Kanada, A.B.D., Irak, İran, Tunus, Suudi Arabistan, Kuveyt) gibi; sosyal güvenlik sözleşmesi yapılan ülkelerde ise işgücü sözleşmesi dışında çalışan, ticaret yapan (doktor, dişi, esnaf, öğretmen, mühendis) vatandaşlarımız bulunmaktadır(125). Bu gibi ülke ve işlerde çalışan vatandaşlarımızın yurt dışında geçen hizmetlerinin birleştirilmesi ile ilgili hükme ne 228 sayılı Kanunda ne de bu Kanuna değişiklikler getiren 1214 sayılı Kanunda yer verilmiştir.

Nitekim konuyla ilgili sorun, yaşlılık aylığı bağlanması bakımından büyük boyutlara ulaşmıştır. Şöyleki;

Ülkemizde uygulanmakta olan sosyal sigorta sistemi ile sosyal güvenlik sözleşmesi yaptığımız batı ülkelerinin sosyal güvenlik sistemleri arasında yaşlılık aylığı bağlama koşulları bakımından farklılık göstermektedir. Örneğin, 506 sayılı Kanuna göre yaşlılık aylığına hak kazanabilmek için, kadın sigortalıların 50, erkek sigortalıların 55 yaşını doldurmuş olmaları koşuluna bağlanmıştır. Oysa, sosyal güvenlik sözleşmesi yaptığımız ülkelerin hiç birinde bu yaşlarda yaşlılık aylığına hak kazanılamamaktadır. Bu durum ise, ülkemize kesin dö-

(125) TBMM. Tutanak Dergisi, Birleşim:136, Toplantı:1,C.5,1978, S.Sayısı:65, s.2.

nüş yapan işçilerimizin, sosyal sigorta kurumlarına sigortalı hissesi olarak yatırmış oldukları primlerini toptan ödeme şeklinde geri almalarına neden olmaktadır. Primlerin toptan ödenerek sigortalı hizmet sürelerinin tasfiyesi; gerek ülkemiz gerek sigortalılarımızın çıkarlarına uygun düşmemektedir. Başka bir anlatımla, sigortalı hizmetlerin tasfiyesi ile işçilerimiz sosyal güvenceden yoksun, ülkemiz de döviz kaybına uğramaktadır.

İşçilerimizin primlerini geri almalarını önlemek, primlerini geri alarak hizmetlerini tasfiye etmiş olanların hizmetlerini ihya etmek ve emeklilik yaşını doldurmuş olanlara aylıklarının ödenmesini sağlamak üzere(126) 2147 sayılı "Yurt Dışında Çalışan Türk Vatandaşlarının Yurt Dışında Çalışma Sürelerinin Sosyal Güvenlikleri Bakımından Değerlendirilmesi Hakkında Kanun"(127) 3.5.1978 tarihinde kabul edilmiştir.Yurt dışında çalışan Türk vatandaşları, yurt dışında geçen ve belirlenen çalışma sürelerinin birleştirilmesini istemeleri halinde, bu Kanun hükümleri uygulanır(128).

(126) TBMM.Tutanak Dergisi, Birleşim:136,Toplantı:1,C.5,1978 S.Sayısı:65, s.6, 2147 sayılı Kanunun kabul edilmesi amacıyla parlamento'ya 4 tasarı sunulmuştur. Bunlar,1 Hükümet Teklifi, 2.Kastamonu Milletvekili Sabri Tıgılı ve Kütahya Milletvekili Ahmet Mahir Ablum ve Sivas Milletvekili Azimet Köylüoğlunun Teklif , 3.Kayseri Milletvekili Turhan Feyzioğlu ve 6 Arkadaşının Teklif, 4.Afyonkarahisar Milletvekili Güneş Öngütün Kanun Teklifidir. Bu konuda bkz., TBMM.Tutanak Dergisi,Birleşim:136,Toplantı:1,C.5, 1978 S.Sayısı:65, s.2-22.

(127) RG., 7 Haziran 1978, S.16309.

(128) 2147 sayılı Kanun Md.1.

2. Birleştirilecek Hizmet Süreleri

Yurt dışında alışan Türk vatandaşlarının hizmetlerinin birleştirilmesi ile ilgili hükümlere 228 sayılı Kanunla bu Kanunu değiştiren 1214 sayılı Kanunda rastlamak mümkün olmasa bile, 2147 sayılı Kanun, "Sosyal güvenlik kurumları kanunları deyimi, (228,506,1479,5434) sayılı kanunları ve bunların ek ve değişikliklerini kapsar"(129) hükmünü getirerek yurt dışında geçen hizmetlerle, Türkiye'deki Sosyal Sigorta Kurumlarında geçen hizmet sürelerinin birleştirileceğini(130) açıkça ortaya koymuştur. Söz konusu Kanuna göre birleştirilecek hizmet sürelerini aşağıda görüleceği gibi inceleyebiliriz.

A. Fiili Hizmet Süreleri

Yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının hizmetlerinin birleştirilmesi için buldukları ülkenin Sosyal Güvenlik Kurumlarına tabi işlerde fiilen çalışmış olmaları gerekir. Konuyla ilgili madde hükmü, "Yurt dışında alışan Türk vatandaşlarından ... Çalıştıkları ülkelerdeki hizmetlerinin tamamını; ...değerlendirebilirler."(131) şeklindedir. Madde hükmünden anlaşılacağı üzere, yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının "alışmaları"ndan söz edilmektedir. Buna göre bir hizmet fiili-

(129) 2147 sayılı Kanun Md.2/II.

(130) 2147 sayılı Kanun Md.3/I,6.

(131) 2147 sayılı Kanun Md.3/1,b.

len çalışmakla gerçekleşebilir. Aksi takdirde, hizmetten dolayıyla hizmetlerin birleştirilmesinden söz edilemez(132).

B.Borçlanma

Yurt dışında çalışan Türk vatandaşlarının hizmetlerinin değerlendirilerek malullük, yaşlılık ve ölüm risklerinin ortaya çıkartacağı sürekli gelir kayıplarına ve gider artışlarına karşı kendilerini ve onların geçindirmekle zorunlu olduğu kimseleri korumak amacıyla mevzuatımıza "borçlanma" hükümleri de getirilmiştir. Bu hükümler 2147 sayılı Kanunumuzla düzenlenmiştir. Konuyu, Kanunun yürürlük tarihi olan 7.6.1978 tarihinden önce ve sonra yurda kesin dönüş yapmış olanlarla, halen yurt dışında çalışmakta olanların durumuna göre ikiye ayırarak incelemek mümkündür.

a. Yurda Kesin Dönmüş Olanlar Bakımından

Yurt dışında çalışan Türk vatandaşlarının hizmetlerinin değerlendirilmesiyle ilgili 2147 sayılı Kanun, yurda kesin dönüş halini iki kısma ayırarak incelemiştir. Buna göre;

i. 7.6.1978 Tarihinden Önce Kesin Dönüş Yapanlar:

7.6.1978 tarihinden önce yurda kesin dönüş yapmış olan Türk vatandaşları, kanunun yürürlük tarihinden itibaren bir

(132) Nitekim aynı Kanunun 1.maddesi ve Geçici 2.maddeye göre çıkartılan "2147 sayılı Yasanın Uygulama Esasları Hakkında Yönetmelik" in 1.maddesi "çalışma süreleri"nden söz etmekte ve bu sürelerin değerlendirileceğini açıkça ortaya koymaktadır. Adı geçen yönetmelik için bkz., RG., 25 Temmuz 1978, S.16357.

yıl içinde yani 7.6.1979 tarihine kadar ülkemizdeki ilgili Sosyal Sigorta Kurumuna başvurması(133) gerekir. Bu gibi kimselerin yurt dışında geçmiş hizmetleri, dış ülkelerde elde ettikleri dönüş tarihinden önceki son aylık kazancının dönüş tarihindeki Türk Parası cinsinden tutarı ya da isteği halinde başvuru tarihindeki tavan sınırı üzerinden malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları işçi ve işveren sigorta primleri tutarının tamamını, borcun tebliğ tarihinden itibaren en geç 3 yıl içinde yıllık eşit taksitlerle ödemek koşulu ile birleştirilecektir(134). İstek sahibi borcun toptan da ödeyebilir. Bu konuda kanunumuzda aksi bir hüküm yoktur. Ancak, kanunun yürürlük tarihinden önce yurda kesin dönüş yapmış olanların borçlanmalarıyla ilgili başvuru süresi (7.6.1979 tarihi) bugün için dolmuş olduğundan, Kanunun bu hükmünün uygulama olanağı ortadan kalkmıştır.

ii. 7.6.1978 Tarihinden Sonra Kesin Dönüş Yapanlar:

Kanunun yürürlük tarihinden sonra yurda kesin dönüş yapmış olanlar, dönüş tarihinden itibaren 6 ay içinde ilgili Sosyal Sigorta Kurumlarımıza başvurmak ve prim borçlarını, tebliğ tarihinden itibaren 1 ay içinde "döviz olarak" ödemek koşulu ile yurt dışında geçen hizmetlerini değerlendirebilecekler(135)

(133) Bu konuda bkz., Bu Çalışma, Bu Bölüm, Bu Kısım, s.137-138.

(134) 2147 sayılı Kanun, Md.3/1,b.

(135) 2147 sayılı Kanun Md.3/2. Ancak, T.C.Emekli Sandığına yapılacak borçlanmalarda 5434 sayılı Kanuna 20.5.1976 gün ve 2012 sayılı Kanunun 2.maddesi ile eklenen ek maddenin "d" fıkrasındaki esas ve oranlar uygulanır. Aynı Kanun Md. 3/2, paragraf 2.

ve bu hizmetler yurt içinde geçen hizmetlerle birleştirilecektir.

b. Yurt Dışında Çalışmakta Olanlar Bakımından

Halen yurt dışında çalışmakta olanların; yurt dışında daha önce çalıştıkları süreleri borçlanmaları için belirli bir süre içinde (kısıtlayıcı süre) başvuru koşulu aranmamakta, ancak ödeyecekleri prim tutarı borçlarının kendilerine tebliğ edildiği tarihten itibaren "döviz olarak" toptan ya da en çok üç yıl içinde yıllık eşit taksitlerle ödenmesi gerekmektedir(136). Ayrıca sözkonusu kanun; "Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte yurt dışında çalışmakta olanlar, Türkiye'de geçmiş hizmetlerini, yürürlük tarihinden itibaren bir yıl süre ile 16.6.1975 tarih ve 1912 sayılı Kanunun geçici 5 nci ve 6 ncı maddeleri ve 5434 sayılı Kanunun hizmet borçlanması ile ilgili hükümlerinden yararlanarak değerlendirilebilirler" (137) hükmünü de koymuş bulunmaktadır.

Kanunun bu hükmü ile, yürürlüğe girdiği tarihte yurt dışında çalışmakta olma koşulu getirilmiş olduğundan; gerek kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önce malullük, yaşlılık ve ölüm sigortalarına tescil edilmiş olma, gerek sosyal güvenlik sözleşmesi yapılmış ülkelerden birinin mevzuatına tabi işte çalışmakta olma koşulu aranmaksızın sigortalının Türki-

(136) 2147 sayılı Kanun Md.4.

(137) 2147 sayılı Kanun Md.8.

ye'de hizmet akdine göre ve malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi ödemedenden geçmiş çalışmalarının 1912 sayılı Kanunun geçici 5 ve 6.maddelerindeki hükümlerle borçlandırılarak değerlendirilmesi öngörülmektedir(138). Buna göre, kanunun yürürlüğe girdiği 7.6.1978 tarihinde yurt dışında çalışmakta olan sigortalıların Türkiye'de prim ödemedenden geçen süreleri borçlanarak, bu süreler, yurt dışında geçen hizmetlerle birleştirilmektedir.

C. Diğer Hizmet Süreleri

Mevzuatımız, yurt dışında çalışan ve bulunan vatandaşlarımıza bazı olanaklar tanıyarak, yurt dışında çalışma ve bulunma sürelerinin değerlendirilmesini de hükme bağlamıştır. Konuyu bu başlık altında toplayarak aşağıda göreceği üzere inceleyebiliriz.

a. İsteğe Bağlı Sigortalılık Bakımından

2147 sayılı Kanun, "Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte yurt dışında çalışmakta olan Türk vatandaşları 506 sayılı

(138) Sosyal Sigortalar Kurumu Genel Müdürlüğü'nün, Ankara, 3.8.1978 tarihli, 031/683348 sayılı, 2368 No'lu ve "2147 sayılı Kanunla ilgili işlemler" hükümlü genelgesi. Genelge için bkz., SSK., 1978 Yılı Genelge ve Genel Yazıları, Sosyal Sigortalar Kurumu Genel Müdürlüğü Yayınları No.324, s.378. Türkiye'de sigorta primi ödemedenden geçen sürelerin borçlanması ile ilgili olarak ayrıca bkz., Bu Çalışma, Bu Bölüm, Bu Kısım, 1/I,2, s.95. SSK

Sosyal Sigortalar Kanununun 85 inci maddesindeki isteğe bağlı sigortalılık hakkından da bildirecekleri günlük kazanç üzerinden hesaplanacak işçi ve işveren hissesi primleri tutarını "döviz olarak" ödemek koşuluyla yararlanabilirler. Bugibiler hakkında en az 5 yıl sigortalı olmak ve en az 750 gün malullük, yaşlılık ve ölüm sigortası primi ödeme koşulu aranmaz,"(139) hükmünü koyarak ülkemizde ilk kez çifte emeklilik sistemine olanak sağlamıştır(140).

Türk vatandaşı olarak halen yurt dışında çalışan kimse-ler, adı geçen maddeye göre, Kuruma başvurarak; 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun 85 nci maddesine göre malullük, yaşlılık ve ölüm sigortalarına isteğe bağlı(141) olarak ve tespit ettiği günlük kazanç üzerinden devam edeceğini, bu günlük kazançta göre hesaplanacak işçi ve işveren hissesi primleri tutarını "döviz olarak" Kurumun bildireceği Bölge ve Şube Müdürlüğüne ayda ya da üç ayda bir ödeyeceğini ve Türkiye'de daha önce sigortalı çalışması bulunup bulunmadığını, çalışması varsa sigorta sicil numarasını bildirerek(142)

(139) 2147 sayılı Kanun Md.5.

(140) TBMM. Tutanak Dergisi, Birleşim:136, Toplantı:1, C.5, 1978, S.Sayısı:65, s.3.

(141) 506 sayılı Kanununun 85.maddesindeki isteğe bağlı sigortalılık hakkında fazla bilgi için bkz. -ÇENBERCİ, s. 681-688.

(142) SSK., 1978 Yılı..., s.376.

bu haktan yararlanmak isteyebilir. Bu durumun gerçekleşmesiyle, aynı dönemi her iki ülkede prim ödeyerek geçiren vatandaşlarımız, yabancı ülke mevzuatı ile sağlanan hakları saklı kalmak(143) koşuluyla yurda kesin dönüş yapanlar, 506 sayılı Kanununun 85.maddesine göre isteğe bağlı olarak yurt dışında geçirdiği sigortalı süreleri, Türkiye'de diğer sosyal sigorta kurumlarında geçen hizmetlerle birleştirebileceklerdir. Başvuru, örneği kurumca hazırlanan bir dilekçeyle yapılır(144).

b. Kısmi Aylık Almakta Olanların Durumu Bakımından

Yurt dışında çalışan Türk vatandaşlarından, 2147 sayılı Kanunun yürürlük (7.6.1978) tarihinden önce yurda kesin dönmüş olup, kendilerine sosyal güvenlik sözleşmeleri gereğince kısmi aylık bağlanmış olanlar, bu Kanunun yürürlük (7.6.1978) tarihinden itibaren 6 ay içinde ilgili sosyal sigorta kurumuna başvurarak(145) işçi ve işveren sigorta primleri ve kesenek ve karşılıklar tutarının tamamını, borcun tebliğ tarihinden itibaren en geç 3 yıl içinde yıllık eşit taksitlerle ödemek koşulu ile değerlendirebilirler ve bu süreler diğer hizmetleriyle birleştirilir(146).

(143) Adı geçen Yönetmelik, Md.8/a.

(144) Dilekçeyle ilgili olarak bkz., Bu Çalışma, Ek IV:1.

(145) 2147 sayılı Kanun Geçici Md.1.

(146) 2147 sayılı Kanun Md.3/1,b.

c. 1479 Sayılı Kanunun Ek Madde 3 Hükümüne Girenlerin
Durumu Bakımından

1479 sayılı Kanunumuz, Yurt dışında çalışan Türk vatandaşlarının herhangi bir işte çalışmayan yanlarındaki eşlerini, primlerini "döviz olarak" ödemek koşuluyla aynı Kanunun 79.maddesinde hükme bağlanan "isteğe bağlı sigorta" (147) haklarından yararlanabilme olanağını getirmiştir. Söz konusu madde; "Yurt dışında bulunan vatandaşların herhangi bir işte çalışmayan yanlarındaki eşleri de bu Kanunun ev kadınları için getirilen hükümlerinden primlerini döviz olarak ödemek koşuluyla yararlanabilirler."(148) şeklindedir. Bu tür hizmetler de, Türkiye'de geçen hizmetlerle birleştirilerek emeklilik, yaşlılık ve ölüm sigortası haklarından yararlanma olanağını ortaya koyacaktır.

II. BİRLEŞTİRME KOŞULLARI

Yurt dışında çalışmış ya da çalışmakta olan Türk vatandaşlarının tamamının sosyal güvenlik haklarının korunması ve sağlanması amacı ile(149), yurt dışında geçen hizmetlerin,

(147) 1479 sayılı Kanun 79.maddesiyle ilgili açıklama için bkz., ÇENBERCİ-UYGUR, s.310-321.

(148) 1479 sayılı Kanun Ek Md.3.

(149) TBMM. Tutanak Dergisi, Birleşim:136, Toplantı:1, C.5, 1978, S.Sayısı:65, s.2.

ülkeminizin, Sosyal Sigorta Kurumlarında geçen hizmetleriyle birleştirilmesi ya da yalnız yurt dışında geçen hizmetlerin Türkiye'de değerlendirilmesi için ikili ve çok taraflı sözleşmelere bakılmaksızın, 7.6.1978 tarihinde yürürlüğe konulmuş olan 2147 sayılı Kanuna göre belirtilen şekil ve koşulların yerine getirilmiş olması gerekir. Çünkü, adı geçen Kanun "Yurt dışında çalışan Türk vatandaşları, yurt dışında geçen ve belgelenen çalışma sürelerinin değerlendirilmesini istemeleri halinde, bu kanun hükümleri uygulanır."(150) hükmünü koymuştur. Buna göre, yurt dışında çalışmış ya da çalışmakta olan Türk vatandaşlarının ülkemizdeki ilgili Sosyal Sigorta Kurumuna başvurarak hizmetlerinin değerlendirilmesini istemeleri halinde, sözkonusu Kanun hükümlerinin uygulanacağı açıktır.

Yurt dışında çalışmış ya da çalışmakta olan Türk vatandaşlarının hizmetlerinin birleştirilmesi ile ilgili koşulları adı geçen Kanuna göre aşağıda görüleceği üzere inceleyebiliriz.

1. Yurt Dışında Geçen Süreleri Belgelemek

Yurt dışında çalışan Türk vatandaşlarından, çalıştığı süreleri değerlendirmek isteyenler, bu sürelerin tamamını

(150) 2147 sayılı Kanun Md.1.

belgelemek zorundadırlar(151). Buna göre, istek sahipleri, yurt dışında çalıştıkları ülkenin sosyal güvenlik kuruluşları ya da ilgili resmi kuruluşlarından alacakları hizmet süresini belirtir belgeyi, ilgili Türk Sosyal Sigorta Kurumuna vermekle sorumluluğunu yerine getirmiş olur. Belgelerdeki bilgilerin gerçeğe uygunluğunun incelenmesi ve tercüme işlemleri, ilgili kurumun şubesi, mümkün değilse Genel Müdürlükçe yapılır(152).

Yukarıdaki madde hükmü, hasren, yurt dışında geçen hizmet sürelerinin "tamamının" belgelendirilmesini zorunlu kılmıştır. Sürelerin tamamının belgelenmediği anlaşılırsa Kanundan yararlanılarak değerlendirilen hizmetler geçersiz sayılır(153). Bu durumda yapılan işlemler iptal edilir ve durdurulur. Sonuç, ilgili kimseye, Sosyal Sigorta Kurumunca bildirilir.

2. Belgelenen Sürelerin İşçi ve İşveren Sigorta Primleri veya Kesenek Tutarlarının İlgili Kuruma Ödenmesi

Yurt dışında çalışmış ya da çalışmakta olan Türk vatandaşlarının hizmetlerinin değerlendirilmesi için .septanan

(151) 2147 sayılı Kanun Md.3/1,a.

(152) SSK. 1978 Yılı..., s.379.

(153) Adı Geçen Yönetmelik, Md.6/b.

malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları işçi ve işveren sigorta primleri ya da kesenek tutarlarının ilgili kuruma ödenmesi zorunludur(154).

3. İstek Sahibinin Yurda Kesin Dönüş Yapması

Yurt dışındaki hizmetlerin malullük, yaşlılık ve ölüm sigorta primlerini ya da kesenek tutarlarını ilgili kuruma ödeyerek değerlendiren vatandaşlara tahsis yapılabilmesi için istek sahibinin yurda kesin dönüş yapması zorunludur(155).

4. Yazılı İstekte Bulunmak

Yurt dışında çalışan Türk vatandaşlarının, çalışma sürelerinin sosyal güvenlikleri bakımından değerlendirilmelerini istemeleri halinde;

i. Halen yurt dışında bulunanlar; yurt dışına çıkmadan önce, Türkiye'de son defa tabi olduğu sosyal sigorta kurumuna,

ii. Yurda dönmüş olanlar, Türkiye'de son defa tabi olduğu sosyal sigorta kurumuna,

iii. Türkiye'de hiç bir sosyal sigorta kurumuna tabi hizmeti olmayanlar, Sosyal Sigortalar Kurumuna,

Yazılı olarak başvuruda bulunmak zorundadırlar(156). Ak-

(154) 2147 sayılı Kanun Md.3/1,b,2; Md.4,Md.5. Ayrıca bkz.,Adı Geçen Yönetmelik, Md.14/a,b,c,d,e.

(155) Adı Geçen Yönetmelik, Md.13.

(156) Adı Geçen Yönetmelik Md.4. Ayrıca bkz., SSK. 1978 Yılı..., S.372; TBMM. Tutanak Dergisi, Birleşim:136,Toplantı:1, C.5, 1978, S.Sayısı:65, s.2.

si takdirde, yurt dışında çalışan vatandaşlarımızın hizmetleri değerlendirilemez(157). Dolayısıyla, bu hizmetler, Türkiye'de geçen hizmetlerle birleştirilemez.

Yazılı olarak başvuru; bir dilekçeye(158), ilgilinin yurt dışında geçen hizmetlerine ait ve yurt dışındaki son aylık kazancını belirtir belge ve nüfus hüviyet cüzdanının tasdikli örneği eklenerek yapılır. Ayrıca, ilgilinin Türkiye'de sosyal sigorta kurumlarından birine tabi olarak hizmeti varsa, bununla ilgili sigorta (emeklilik) sicil numarası da mutlaka belirtilmelidir.

(157) Adı Geçen Yönetmelik Md.5.

(158) Dilekçeyle ilgili olarak bkz., Bu Çalışma, Ek V:1,2.

SONUÇ

Sosyal güvenlik ihtiyacı ile karşı karşıya bulunan insanların çoğu, kendi güvenliklerini kendi güçleriyle karşılayamayacak kadar yoksuldur. Karşılayabilecek güçte olan insanların çoğu de yeteri kadar konuyla ilgilenmiş değildir. Bu nedenle, geleneksel önlemlerin yetersiz oluşu,(1) sanayileşme ile açıkça ortaya çıkmıştır. Derin beşeri yaralar açarak ilerleyen sanayi, bir taraftan yeni risklerle sefaleti arttırırken diğer taraftan herkese gelecek güvencesi sağlamaya yeterli yeni mali ve ekonomik kaynaklar yaratmıştır. Bu kaynaklar, zorunlu sosyal sigortalar ve kamu sosyal güvenlik harcamalarıyla harekete geçirilmiş ve sonuçta gelişmiş ülkelerde. herkesin uğrayacağı tehlikelerin zararlarına güvence getirilmiştir. Bu güvencenin asıl özelliği devletçe verilmesi

(1) Bu konuyla ilgili olarak bkz., Bu Çalışma, Birinci Bölüm, s. 44-48.

ve insan olarak her bireyin buna hak sahibi bulunuşudur.

Dünyanın gelişmiş ülkelerinde olduğu gibi, Türkiye'de de ekonomik kaynaklar tam anlamıyla harekete geçirilerek insan iradesi dışında meydana gelen fizyolojik tehlikelerin zararlarına devlet desteği ile sosyal sigorta kurumlarımızca karşı koyularak, çalışanları, ihtiyaçlarının esaretinden kurtarmak mümkündür.

Hızlı sanayileşme ve şehirleşme ile birlikte doğan, koku sefaletin önlenmesi amacıyla ortaya çıkan ve zamanın ege-men doktrinleri tarafından zararlı bulunan akımların önlenmesi için kurulan zorunlu sosyal sigortalar; görülmemiş bir hızla dünyaya yayılıp gelişerek sosyal güvenliğin modern bir araç haline gelmiştir. Sosyal sigortaların bu özelliği, günümüzde de varlığını korumaktadır.

Sosyal güvenliğin önemli araçlarından biri olan sosyal sigorta sistemimiz oluşturulurken mevzuatımızda ve bunun uygulanması sırasında teknik ve idari güçlüklerle bağlı olarak bir takım boşluklar ortaya çıkmıştır. Bu boşluklar, başka bir metod ve uygulama ile zaman zaman çıkartılan kanunlarla doldurulmaktadır. İşte, sosyal sigorta mevzuatındaki boşluklardan birini dolduran çalışmamız kapsamındaki "hizmetlerin birleştirilmesi" ile ilgili hükümlerdir. Ancak bu konuda, ekonomik ve hukuki sorunlar varlığını halen korumaktadır. Bu nedenle, başta devlet olmak üzere işçi ve işverenlere ciddi ve büyük sorumluluklar düşmektedir. Konuyla ilgili sorunlara çözüm

yolu bulunması için sarfedilen çabalar ne kadar yoğun olursa olsun, hizmet birleştirmesinin sebep olduğu sosyal sigorta kurumlarımızın tek bir çatı altında toplanmadığı ve mevzuatımızdaki hüküm kargaşalığı ile kavram birliği sağlanamadığı takdirde sosyal güvenlik sorunu varlığını koruyacaktır(2).

Ülkemizde sosyal yapının dengesizliği, ekonomik olanakların kısıtlı oluşu, çalışanların genellikle eğitim ve nitelik bakımından yetersiz oluşu; gelişmiş endüstri ülkelerinden farklı bir sosyal sigorta dolayısıyla sosyal güvenlik sistemine sahip olduğumuz görüntüsünü vermektedir. Bu bakımdan, hizmetlerin birleştirilmesi ve onun olumsuz etkilerinin azaltılmasında özellikle, sosyal sigorta kurumlarımız ile sosyal güvenlik arasındaki ilişkilerin sürekli olarak gözönünde bulundurulması ve alınacak önlemlerin bu esas içinde planlı olarak düzenlenmesiyle olanaklıdır.

Bugün ülkemizde mevcut olan üç ana sosyal güvenlik örgütü değişik tarihlerde ele alınıp statü farkı olan çeşitli grupları içerdiğinden ve esasların saptanmasında değişik kaynak ve ölçülerden yararlanıldığından hitap ettiği gruplara birbirinden çok farklı malullük, yaşlılık ve ölüm aylığı ile ilgili haklar sağlamaktadır. Bu farklılık, birbirini örnek göstererek daha çok hak elde etme yarışını ortaya çıkartarak

(2) Bu konuda bkz., Bu Çalışma, Birinci Bölüm, İkinci Kısım, s. 61-69.

sürekli olarak sosyal sigorta sistemimizin dikey gelişmesine neden olmuştur. Bu tür bir gelişme, sosyal sigorta kapsamına alınmamış kimselerin kapsama alınmasında zaman zaman engelleyici bir rol oynayarak hizmet birleştirilmesiyle ilgili işlemin şekil ve konusunun da farklı olmasını etkilemiştir. Bu nedenle, "sosyal güvenlik temel yasası" denebilecek; bugünkü ortamdaki temel ilkeleri, güvence kapsamını, grupların nitelik ve özelliklerini ve hizmet standartlarını içeren bir kanunun çıkartılması her bakımdan yararlı olacaktır. Bu arada, bir ülkede çalışan nüfusun tümüne gelecek güvencesi sağlanmasını öngören bir sosyal güvenlik sisteminden söz edilmesinin yanısıra çalışmayanların da sosyal güvenliğe kavuşması için sistemin bir bütün olarak standart hale getirilmesi ihtiyacı da unutulmamalıdır.

Hizmetlerin birleştirilmesi ile ilgili mevzuatımız, genel olarak hangi şekil ve koşullarda sosyal sigorta kurumlarımızda ya da yurt dışında sigorta primi ödemeli veya ödemesiz geçen hizmetlerin birleştirileceğini göstermiştir. Ayrıca, birleştirilecek hizmet sürelerinin hangi sigorta kollarıyla ilgili olabileceği de saptanmıştır. Bu bakımdan, hizmetlerin birleştirilmesi, mevzuatla belirlenen sınırlar içinde yapılmaktadır. Ancak, çeşitli sosyal sigorta kurumlarımızda ve bu hizmetlerin yurt dışında geçen hizmetlerle birleştirilmesiyle ilgili mevzuatın uygulanması, çalışanların malullük, yaşlılık ve ölüm haklarından yararlanılmasına hâlel vermektedir. Şöyleki:

i- Sosyal Sigortalar Kurumuna tabi olarak çalışan bir kimsenin primli hizmet süreleri zaman aşımına uğramadığı halde TC.Emekli sandığına tabi olarak çalışmış kimselerin keseneklerini geri almak hakkı zaman aşımına uğrayabilmektedir. Hizmet ihyası yapılırken TC.Emekli Sandığına tabi olarak çalışmış olan bir kimse, kesenek tutarlarını zaman aşımından dolayı tekrar ödemek zorundadır. Oysa sosyal sigorta mevzuatımızın kapsamı zamanla genişletilmekte ve çalışanların ilgili haklardan yararlanma olanağı iyileştirilmektedir. Bir dönemde malullük, yaşlılık ve ölüm aylığından yararlanma olanağı olmadığı halde; örneğin, belirli süre prim ödeme koşulundaki "süre" daha da azaltılarak başka bir dönemde sözkonusu haklardan yararlanma olanağı doğmaktadır. Bu durumda bulunan bir kimseden hizmet birleştirmesi sırasında "halen çalışmakta olmak" koşulu aranmamalı ve TC.Emekli Sandığında geçen hizmetlerle ilgili kesenekler zaman aşımına uğratılmayarak sözkonusu hüküm, 506 sayılı Kanuna paralel bir şekilde düzenlenmelidir. Bunda amaç, hizmet birleştirilmesiyle ilgili işlemler yapılırken hak sahiplerinin uğrayacağı parasal kayıplara engel olmak ve uzun süren birleştirme işlemlerini hızlandırmaktır.

ii. 506 sayılı Kanunumuza göre evlenme toptan ödemesini aldıktan sonra TC.Emekli sandığına ya da 1479 sayılı Bağ-Kur Kanununa tabi bir görevde çalışmaya başlayan kadın sigortalının, toptan ödemeye ilişkin hizmetini canlandırmak olanağı yoktur. Konuyla ilgili hükme TC.Emekli Sandığı ile Bağ-Kur kanununda da yer verilmelidir.

iii. 228 sayılı Kanunumuzun 4.maddesi, emekliliği tabi kimselerin itibari hizmetlerinin birleştirilmeyeceğini belirtmiştir. Madde hükmü hasren "emekliliğe tabi kimselerden" söz etmektedir. Bunun dışında kalan kimselerin, sosyal sigorta kanunlarımızda aksine bir hüküm yoksa, itibari hizmetleri birleştirmede göz önünde bulundurulacak demektir. Sosyal sigorta sistemimizin güvenlik ilkesini kurabilmek ve bu ilkeye süreklilik kazandırmak için, sözkonusu madde hükmünün düzeltilerek TC.Emekli Sandığında geçen itibari hizmetlerin de birleştirilme olanağı tanınmalıdır.

iv. TC.Emekli Sandığına tabi olarak çalışanların, askerlikte ve yedek subay okulunda öğrencilik döneminde geçen hizmet sürelerini borçlanarak birleştirmek için, 545 sayılı kanun, başvuru ile ilgili olarak kısıtlayıcı bir süre koymadığı halde, 1972 yılında kabul edilen 1623 sayılı kanun, 5434 sayılı TC.Emekli Sandığı Kanununun yürürlüğe girdiği tarihte iştirakçi olanların aynı hizmet sürelerinin borçlandırılması ile ilgili başvuru süresini bir yıl ile kısıtlamıştır. Bu süre 21.9.1973 tarihinde sona ermiştir. Uygulamanın bu hükmüne göre, TC.Emekli Sandığına tabi olarak çalışmış olanların askerlikte ve yedek subay okulunda öğrenci olarak geçen sürelerin borçlandırılması konusunda haksızlıklar olmuştur. Adı geçen kanunlar arasındaki mevzuat çatışmasını önlemek amacıyla ilgili hükümlerin düzeltilmesinin gerekli olduğu inancı içindeyiz. Ayrıca, diğer sosyal sigorta Kanunlarımız-

da olduğu gibi 1479 sayılı Bağ-Kur Kanunumuza da "askerlikte ve yedek subay okulunda öğrenci olarak" geçen sürelerin "borçlandırılması" ile ilgili bir madde hükmi konulmalıdır.

v. Yurt dışında çalışan Türk vatandaşlarının sosyal güvenlik haklarını korumak amacıyla yabancı ülkelerle ikili sosyal güvenlik sözleşmeleri yapılmış ve hizmetlerin birleştirilmesiyle ilgili hükümlere yer verilmiştir. Ancak, vatandaşlarımızın yabancı ülkelerdeki çalıştıkları sürelere ait primleri, anlaşmalar yapılarak Türk sosyal sigorta kurumlarına devredilmesi mümkün olmamıştır. Bu nedenle, 2147 sayılı Kanun kabul edilerek, yurt dışında çalışan Türk vatandaşlarının sosyal güvenliklerinin sağlanması amaçlanmıştır. Bu gibi kimselerin sosyal güvenlik haklarını daha geniş kapsamla sağlayabilmek ve ülkemizin döviz kaybına uğramasına engel olmak için, yurt dışında geçen çalışma sürelerine ait primlerle ilgili anlaşmaların çok kısa zamanda yapılması gerekliliği ortadadır. Çünkü, nüfusumuzun % 2,5'ğine yakın bir kısmını oluşturan bu kesimin geleceğine daha çok güvenle bakmasını sağlamak sosyal sigorta sistemimiz bakımından zamanla kaçınılmaz olacaktır.

vi. Yurt dışında çalışan vatandaşlarımızın çoğunluğu yurtda kesin olarak dönerken, çalıştığı ülkedeki sosyal güvenlik kurumlarından sigorta primlerini alarak hizmetlerini tasfiye etmektedir. Hatta birçok ülkede prim iadesi sözkonusu olmadığı için vatandaşlarımız sigorta primlerini alamamaktadır. Bu durumda bulunan kimselerin, ülkemize dönmesi halinde yurt

dışında geçen hizmetlerin sigorta primlerini borçlanarak birleştirilmesi konusunda sosyal sigorta kurumlarımıza belli bir süre içinde başvuru hakkı tanımak sosyal adalet ilkelerine aykırı düştüğü kanısındayız. Çünkü, yurt dışında çalışan Türk vatandaşları, sosyal sigorta mevzuatı uygulamasıyla ilgili gerekli bilgilerden yoksundur. Bu bakımdan, yurt dışın- da geçen hizmetlerin birleştirilmesi konusunda, ilgili sosyal sigorta kurumlarına kısıtlayıcı süre içinde başvurmak koşulu- nu, hakkın hanel olmaması için kaldırılması uygun olur.

viii- Yurt dışında çalışan Türk vatandaşlarının hizmetleri- nin değerlendirilmesiyle ilgili olarak "ikâme süreleri"nin de göz önünde bulundurulacağı Avrupa Sosyal Güvenlik Sözleş- mesinde belirtilmekle beraber "ikâme süresi"nden ne anlaşıl- dığı Türk Sosyal Sigorta Mevzuatında açıklığa kavuşmamıştır. Bu eksikliğin 2147 sayılı kanuna bir hüküm konularak gideril- mesi yerinde olur. Ayrıca, 2147 sayılı kanun, bu sürelerin birleştirilmesine olanak vermemektedir. Mademki Avrupa Sosyal Güvenlik Sözleşmesini 2023 sayılı kanunla onaylayarak kabul ettik, sözkonusu hükümle ilgili hizmetlerin birleştirilmesi- ni sağlamak ve kanunlararası kargaşalığa engel olmak için ay- nı konunun 2147 sayılı kanuna da işlenmesi gerekir. Böylece, yurt dışında çalışan Türk vatandaşlarının sosyal güvenlik hak- larını sağlayacak önlemler alınarak bugün mutlak bir zorunlu- luk yerine getirilmiş olacaktır.

viii- Türkiye'de farklı sosyal sigorta kurumlarında geçen hizmetlerin birleştirilmesi ya da yurt dışında geçen hizmetlerle yurt içinde geçen hizmetlerin birleştirilmesiyle ilgili işlemlerin uygulanması, zaman bakımından çok ağır aksak yürümektedir. Bunda en büyük etken olan hizmet sürelerinin belgelenmesindeki zorluklardır. Hak sahibinin ölümü halinde bu zorlukların şiddeti artmakta ve hizmetlerin birleştirilmesi konusunda işlem ve evrak karışıklıklarının çıkmasına neden olmaktadır. Ayrıca, enflasyonist bir dönemde parasal hakların elde edilmesi konusunda, hak sahiblerinin sosyo-ekonomik kayıplara uğraması kaçınılmaz olmaktadır. Söz konusu kayıplara engel olmak için gerek ülkemizde gerek yurt dışında çalışan kimselere kurumca ve işverence verilen çalışma belgelerinin doğruluğu aksi saptanıncaya kadar kabul edilmelidir. Böylece, hizmetlerin birleştirilmesiyle ilgili evrakların doğru olup olmadığının araştırılması sırasında meydana gelecek zaman kaybı ortadan kaldırılmış olacaktır. Ayrıca, hizmet birleştirilmesiyle ilgili evrak ve işlemin doğru ve sürekli yapılması için işlemleri yürütecek kimselerin eğitilmiş ve insan sevgisiyle dolu olması gereklidir.

Yukarıda saptanan sorunlara gösterilen çözüm yollarının işlerlik kazanabilmesi için sosyal sigorta kurumları arasında çok sıkı bir iş birliği gerektirdiği ve bu derece bir iş birliğinin ise bu kurumların bir çatı altında birleşmesi ile

mümkün olacağı ortadadır. Sosyal sigorta kurumları gelecekte tek çatı altında toplansa dahi, bu kurumlarda geçen eski hizmet sürelerinin birleştirilmesi sorunu tekrar ortaya çıkacak ve hizmetlerin belgelenmesi koşulu yine aranacaktır.

Bu bakımdan, sosyal sigorta kurumları tek çatıda toplanırken hizmetlerin birleştirilmesiyle ilgili işlemlerin uygulanmasında kolaylıklar sağlanmalı ve zaman kayıpları önlenmelidir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- AGAOGLU Samet,
- HÜDAİOĞLU Selahattin : Türkiye'de İş Hukuku (İş Hukuku Tarihi), İstanbul 1939.
- BIT.(Çev.Nihat SELAMOĞLU):Sosyal Güvenlik, Milletlerarası Çalışma Teşkilatı Yayını,Ankara 1968.
- BIT. : Les Problemes Du Travail En Turquie, Bureau Internationale Du Travail, Geneve 1950.
- BIT. : La Sécurité Sociale: Etude Internationale, Revue International Du Travail, Geneve 1950.
- BHAGWATI Zagdish : "L'Exode Des Cerveaux", Revue Internationale Des Sciences Sociales, Paris 1976, L'UNESCO, Vol.XXVIII, No.4.
- BOURGEDIS-PICHAT : "La Structure De La Population Et La Sécurité Sociale", Juille Septembre 1950, No.3, Paris.
- BOZER Ali : Sigorta Hukuku, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayını No.50, Ankara 1965.

- BOZER Ali : Bankacılık Yönünden Sigorta Hukuku Kuralları, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları No.89.
- CAESAR Paul : Sozialversicherung, Stuttgart, Düsseldorf 1963.
- CUHRUK Mahmut,
ÇOLAKOĞLU H.Servet,
BÜKEY A.Avni : Sosyal Sigortalar, Ankara 1977.
- ÇENBERCİ Mustafa,
UYGUR Turgut : Bağ-Kur Kanunu Şerhi, Ankara 1979.
- ÇENBERCİ Mustafa : Sosyal Sigortalar Kanunu Şerhi, Ankara 1977.
- DEYGAS G. : "L'age De Depart, A La Retraite: A Propos D'une Enquête De La C.F.T. C.Réaliseé Par La S.O.F.R.E.S.", Droit Social, Septembre-Octobre 1977, No.9-10.
- DİLİK Sait : Türkiye'de Sosyal Sigortalar, İktisadi Açından Bir Tahlil Denemesi, 2. bas.Ankara 1972.
- DOUBLET Jacques : Sécurité Sociale, Presses Universitaires De France, Paris 1972, 5e Edition.
- DUPEYROUX Jean-Jacques : Droit De La Sécurité Sociale, DALLOZ, Paris 1975, 6e Edition.

- DUPEYROUX Jean-Jacques : Sécurité Sociale, SIREY, Paris
1972, 2e Edition.
- DPT. : Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
(1963-1967), T.C.Başbakanlık Devlet
Planlama Teşkilatı, Ankara Ocak
1963.
- DPT. : İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı,
(1968-1972), T.C.Başbakanlık Devlet
Planlama Teşkilatı, Ankara Kasım
1967.
- DPT. : Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı,
1979-1983, T.C.Başbakanlık Devlet
Planlama Teşkilatı Yayını No.DPT:
1664, Ankara Nisan 1979.
- DPT. : Sosyal Güvenlik, IV.Beş Yıllık Kal-
kınma Planı Özel İhtisas Komisyonu
Raporu, T.C.Başbakanlık Devlet Plan-
lama Teşkilatı Yayını No.DPT:1556,
Mart 1977.
- ERDOĞMUŞ Erol : "Hizmet Borçlanması Nasıl Yapılma-
lıdır?", Sigorta Dünyası,1973,S.161.
- ERGÜNEŞ İhsan : "Sigortalıların Eski Hizmet Borç-
lanmaları", İş ve Hukuk Dergisi,
1973, S.88.
- ERKUL İhsan : "Sosyal Güvenlik Sisteminin Tarihi
Gelişimine Kısa Bir Bakış, ESADER
C.IV, S.2(Haziran 1968).

- ERKUL İhsan : Türk İş Hukuku Dersleri, 1475 Sayılı İş Kanunu ve Uygulaması, Eskişehir İ.T.İ.Akademisi Yayınları, İstanbul 1974.
- GAGLIARDO Domenico
(Çev.Nüvit GEREK) : "Sosyal ve Ticari Sigortalar Arasındaki Bazı Farklılıklar", ESADER, C.XIII, S.2 (Haziran 1977).
- GETTING André : Que Sais-Je? La Sécurité Sociale, Presses Universitaires De France, Paris 1963.
- GÜVEN Ercan : İş Kazası Yönünden Sosyal Politika Sorunları, Eskişehir İ.T.İ.Akademisi Yayınları No.78/40, Ankara 1970.
- GÜVEN Ercan : Sosyal Politika Ders Notları, Eskişehir İ.T.İ.Akademisi, Eskişehir 1975.
- GÜVEN Ercan : Sosyal Sigortalar Genel Uygulama İlkeleri ve Sigorta Kolları, Eskişehir İ.T.İ.Akademisi Yayınları, No.149/91, Eskişehir 1976.
- GÜVEN Ercan : "Sosyal Sigortaların Zorunluluk Prensipli İçinde Sigortalılık Niteliği Sorunu", ESADER, C.IX S.1 (Ocak 1973).

- HEPER Niyazi : İş Gücünün Değerlendirilmesi İle İlgili Olarak Alman İş ve İşçi Bulma ve İşsizlik Sigortası Kurumunun Plasman, Mesleğe Yönelme ve İşsizlik Sigortası Hizmetleri, Eskişehir 1963.
- İZVEREN Adil : Sosyal Politika ve Sosyal Sigortalar, Ankara 1968.
- İZVEREN Adil : İş Hukuku I, II, III, Ankara 1974.
- KAZGAN Gülten : İktisadi Düşünce Veya Politik İktisaden Evrimi, Bilgi Yayınevi, 2.bas., Ankara 1974.
- KENDER Rayegân : Türkiye'de Hususi Sigorta Hukuku, Sigorta Müessesesi-Sigorta Muka-velesi, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını No.583, 2.bas. C.I, İstanbul 1979.
- KEITHLEY Jane : "L'évolution De La Sécurité Sociale Anglaise Depuis Le Rapport Beveridge", Revue Droit Social, Paris Juillet-Août 1979, No.7-8.
- MELENNEC L.-MERZIA J. : Le Rejime Général De La Sécurité Sociale, 3e Edition, Paris Avril 1978.

- MONNIER Alain : "Les Limites De La Vie Active et La Retraite, II. Les Conditions Du Passage A La Retraite: Realites et Projets", Populations, Janvier-Fevrier 1980, No.1.
- MUHSAN H.V. : "Sur Le Relations Entre Le Croissance De La Population et Le Developpement Economique", Populations, Mars-Avril 1970, Paris, No.2.
- OCDE. : Cooperation Pour Le Developpement Examen, Organizastion De Cooperation Et De Developpement Economiques, Paris Novembre 1979.
- OCDE. : "Systeme D'Observation Permanente Des Migrations", SOPEMI, Organisation De Cooperation et Developpement Economiques Directions Des Affaires Sociales, De La Main D'Oeure Et De L'Education 1979.
- OĞUZMAN Kemal : "Bankaların İş Kanununa Tabi Kılmalarının Hukuki Neticeleri", II. Banka ve Ticaret Hukuku Ankara 1962.
- OZANOĞLU, İ. Teoman : "Hizmet Birleştirilmesi, Prim Borçlanılması Müessesesi ve 1186 Sayılı Yasının Geçici Üçüncü Maddesi Üzerinde Bir İnceleme", Adalet Dergisi, 1973, S.5-6.

İ.T.OZANOĞLU, S.YALNIZOĞLU

H.A.TÜMER

: Açıklamalı-İçtihatlı Sosyal Sigorta Mevzuatı, Ankara 1974.

ÖÇAL Akar

: Sigorta Hukuku ve Sigortacılık Ders Notları, Eskişehir İ.T.İ. Akademisi, Eskişehir 1974.

PAUKERT Felix

: "Sécurité Sociale et Redistribution De Revenu: Etude Comporée", Revue Internationale Du Travail, Vol.98, No.5, Novembre 1968.

PEKİNER Kâmuran

: Sigorta İşletmeciliği Prensipleri Hesap Bünyesi, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları No.14, İstanbul 1970.

RICHARDSON 3.Henry

(Çev.Turan YAZGAN)

: İktisadi ve Mali Yönüyle Sosyal Güvenlik, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, No.277, İstanbul 1970.

RUSTANT Maurice

: La Sécurité Sociale, En Crise, Chronique Sociale, 1e Edition, Lyon 1980.

SSK.

: 1979 Çalışma Raporu ve Bilançosu ile 1980 İş Programı, SSK. Genel Müdürlüğü Yayını No.340, Ankara.

- SSK. : 1978 Yılı Genelge ve Genel Yazıları, Sosyal Sigortalar Kurumu Genel Müdürlüğü Yayınları No.324.
- SSK. : Yabancı Ülkeler İle Yapılan Sosyal Güvenlik Sözleşmeleri, SSK. Genel Müdürlüğü Yayınları No.250, Ankara 1976.
- SAINT-JOURS Yves : Traité De Sécurité Sociale, C.1, Paris 1980.
- SAYMEN Ferit H. : Türk İş Hukuku, İstanbul 1954.
- SAYMEN Ferit H. : "Sosyal Sigortalar Karşısında Bankaların Yeni Durumu", İkt ve Mal. Der. C.VII, S.8, 1956.
- TALAS Cahit : Sosyal Ekonomi, 2.Kitap,Ankara 1976.
- TALAS Cahit : Sosyal Güvenlik ve Türk İşçi Sigortaları, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No.37/19, Ankara 1953.
- TEKİNALP Ünal,
ÇAMOĞLU Ersin : Türk Ticaret Kanunu,İstanbul 1965.
- TUNÇOMAĞ Kenan : Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Sigortalar, İstanbul 1975.

- TUNÇOMAĞ Kenan : "Avrupa Ekonomik Topluluğu Andlaşması Açısından İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Sorunları", Avrupa Ekonomik Topluluğu Konferansları, Milletlerarası Münasebetler Enstitüsü Yayını No.9, İstanbul 1973.
- TUNÇOMAĞ Kenan : İşletme Hukuku, C.I, İstanbul 1970.
- UĞURER Kaya,
ERDEM Behiç : Emeklilik ve Sosyal Sigorta Hükümleri, Ankara 1972.
- WARKALLO Vitold
(Çev.Akar ÖÇAL) : "Polonya'da Sigorta Hukukunun Temel Sorunları", ESADER-C.XIII, S.2 (Ocak 1977).
- YASA İbrahim : Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları No.119, Ankara 1970.
- YAZGAN Turan : Gelir Dağılımı Açısından Sosyal Güvenlik, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını No.364, İstanbul 1975.
- YAZGAN Turan : Sosyal Sigorta, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını No.402, İstanbul 1977.

YÜKSEL Şahin

: Açıklamalı, Ayrıntılı, Örnekli
Tüm Sigorta Kolları Açısından
Sosyal Sigorta Uygulamaları, İstanbul
1978.

ZAIM Sabahattin

: "Türkiye'nin İktisadi ve Sosyal Ge-
lişmesinde Sanayileşmenin Önemi",
Sosyal Siyaset Konferansları, 16.
Kitap, İstanbul Üniversitesi İkti-
sat Fakültesi Yayını No.66, İstan-
bul 1965.

: "La Sécurité Sociale A La Croissée
Des Chemins", Revue Internationale
Du Travail Vol.119, No.2, Mars-Avril
1980.

: Türkiye İstatistik Yıllığı, Başba-
kanlık Devlet İstatistik Enstitüsü,
1971.

: Türkiye İstatistik Yıllığı, Başba-
kanlık Devlet İstatistik Enstitüsü,
1979.

EKLER :

506 Sayılı Kanunun Geçici 20.Maddesine Tâbi Sandıklara Gönderilen Form

- 160 -

1. Emekli ya da Yardım Sandığının Adı
2. Genel Merkezi
3. Kuruluş Tarihi ve Resmî Gazete Sayı No'su
4. Kuruluş Amacı
5. Yıllar İtibariyle Mensubu Olan Personel Sayısı (Plânlı Dönem)

Yıllar Emekli ya da Yardım Sandığına Tâbi Personel Sayısı

1961
1962
1963
1964
1965
1966
1967
1968
1969
1970
1971
1972
1973
1974
1975
1976
1977
1978
1979

Formu Dolduranın

Adı ve Soyadı

Ünvanı

İmzası

EK I:1

Beyan Kâğıdı

..... Sigorta (Sandık) sicil numaralı
.....İşyerimize,tarihinde
intisab etmiş olduğunu ve halen bu işverimizde Sigortalı
(memur) olarak çalışmakta bulunduğunu,

Beyan ederim.

İşyerinin Kurumca verilen
Sicil numarası

Ünvanı ve Adresi

.../.../19..

tarih:

İşverenin

Adı ve Soyadı:

Varsa Mühür

Veya Kaşesi:

İmzası

KAYNAK: YÜKSFL, s.333.

EK II:1

Hizmetlerin Birleştirilmesi İle İlgili Olarak, Kuruma Ya da
Sandığa Verilecek Dilekçe Örneği

.....KURUMU MÜDÜRLÜĞÜNE
.....

.....sigorta (Sandık) sicil numarası ile son
kezişyerinde çalışmakta iken
..../.../19.. tarihinde işten ayrıldım.

506,5434,1479 ya da 506 sayılı Kanunun geçici 20.madde-
sine tabi sandıklara göre(x), aşağıda belirttiğim hususlar da
gözönünde bulundurularak tarafıma Malullük, Yaşlılık, Ölüm(xx)
Sigortası bakımından aylık bağlanmasını saygılarımla arz ederim.

..../.../19..

Sigorta Sicil(Sandık)No:.....
Adı ve Soyadı :.....
İmza :.....

- Ekler: 1.Beyan Kâğıdı(xxx)
2.Nüfus kayıt örneği. ya da nüfus
hüviyet cüzdanı örneği
3.2 Fotoğraf

EK III:1

Parayı alacağım

T.C.Ziraat Bankası Şubesi:

İkametgâh Adresim :

.....

1. 506 sayılı Kanuna tabi hizmetim vardır/yoktur.

Varsa Sigorta sicil numarası:

2. T.C.Emekli Sandığına tabi hizmetim vardır/yoktur.

Varsa Sandık sicil numarası :

3. Mülga Emekli Ya da Muavemet Sandıklarına tabi hizmetim vardır/yoktur.

Varsa Sandık sicil numarası:

4. Bağ-Kur'a tabi hizmetim vardır/yoktur.

Varsa sicil numarası:.....

5. 506 sayılı Kanunun Geçici 20.maddesine tabi Sandıklarda hizmetim vardır/yoktur.

Varsa sicil numarası:

6. Borçlanmam vardır/yoktur

a) Hizmet Borçlanması ve borçlanılan tarihler:.....

b) Askerlik Borçlanması ve borçlanılan tarihler:.....

7. Çalışmış olduğum işyerlerinin ünvanları ve adresleri:

a.

b.

c.

d.

e.

EK III:2

Yukarıda yazılı bilgi ve beyanların, tarafıma ait ve gerçeğe uygun olduğunu; aksi halde bundan doğacak gecikme ve zararları kabul ettiğimi, rücuu mümkün olmamak üzere, beyan ve taahhüt ederim.

İlgilinin
Adı, Soyadı ve İmzası

KAYNAK: YÜKSEL, s.227-228'den yararlanarak tarafımızdan düzenlenmiştir.

- (x) En son tabi olduğu Kurum ya da Sandığın Kanun No'su yazılacaktır.
- (xx) Hak sahipleri için.
- (xxx) Bkz., Ek:2.

EK III:3

Yurt Dışında Çalışan Vatandaşlarımızın İsteğe Bağlı
Sigortaya Girişlerinin Yapılabilmesi için, Örneği
Kurumca Hazırlanan Dilekçe

SOSYAL SİGORTALAR KURUMU GENEL MÜDÜRLÜĞÜNE
ANKARA

Türk vatandaşı olarak halen Yurt dışında(.....
....)adresli işyerinde çalışmaktayım.2147 sayılı Kanunun 5 nci
ve 506 sayılı Kanunun 85 nci maddesine göre Malullük, Yaşlı-
lık ve Ölüm Sigortalarına İsteğe Bağlı olarak(.....)lira gün-
lük kazanç üzerinden devam etmek istiyorum.

Bu günlük kazançta göre hesaplanacak işçi ve işveren his-
sesi primleri tutarını döviz olarak Kurumunuzun bildireceği
Şubeye ($\frac{\text{Ayda}}{\text{üç ayda}}$) bir ödeyeceğim.

Türkiye'de evvelce(.....)sigorta sicil numarası ile en
sonŞubenize bağlı işyerinde ($\frac{\text{çalıştım}}{\text{çalışmadım}}$).

Yurt dışında halen çalıştığımı kanıtlayan(.....)
işyerince düzenlenen belge ile bu belgenin Türkçe tercümesi
ve nüfus cüzdanımın Konsolosluktan tasdikli birer örnekleri
eklidir.

Tetkiki ile sonucunun tarafıma bildirilmesini rica ederim.

İmza
(Türkiye'deki sigorta sicil No.)

Adres:

KAYNAK: SSK, 1978 Yılı..., s.383.

EK IV:1

Yurt Dışında Geçen Hizmetlerin Değerlendirilmesi
İçin İlgili Kuruma Başvuru Dilekçesi Örneği
SOSYAL SİGORTALAR KURUMU GENEL MÜDÜRLÜĞÜNE
ANKARA

2147 sayılı Kanununun 3 ncü maddesinin 1 nci fıkrasına göre Yurt dışında geçen çalışmalarımı değerlendirmek istiyorum.

Gereğinin yapılmasını arz ederim.

.../.../19..

Adı ve Soyadı

İmza

1. Sosyal Sigortalara tabi hizmetlerim vardır/yoktur. Varsa sicil numarası
2. T.C.Emekli Sandığına tabi hizmetim vardır/yoktur. Varsa sicil numarası
3. Bağ-Kur'a tâbi hizmetim vardır/yoktur. Varsa sicil numarası
4. Türkiye'de diğer Sandıklara tabi hizmetlerim vardır/yoktur. Varsa sicil numarası
5. Türkiye'de çalıştığım işyeri, ünvanları ve adresleri süreleri ile
 - a.
 - b.
 - c.
 - d.
 - e.

EK V:1

6. Yurda kesin döndüğüm tarihdeki son aylık kazancımın Türk parası karşılığı üzerinden/bu günkü tavan prime esas kazanç tutarı üzerinden borçlanmak istiyorum.

Ekler: 1. Bir tasdikli nüfus hüviyet cüzdanı örneği
2. Bir adet yurt dışındaki işe giriş-ayrılış tarihleriyle çalışmalarını ve (Müracaat tarihinden önceki son kazancını, dönüş tarihinden önceki son aylık kazancını belirtir) belge.

NOT: Uygun olmayana çiziniz.

KAYNAK: SSK., 1978 Yılı..., s.381-382.